

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BİRLEŞİK KRALLIK KAMUOYU'NUN AB'YE YÖNELİK TUTUMLARINA
ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Mücahit ASLAN

2502080011

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

İSTANBUL-2020

ÖZ

BİRLEŞİK KRALLIK KAMUOYU'NUN AB'YE YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Mücahit ASLAN

Avrupa Birliği zor günlerden geçiyor. Maastricht Anlaşmasına kadar kamuoyu Avrupa entegrasyonuna karşı görece daha ilgisizken, bu durum her geçen gün entegrasyon aleyhine değişmekte. Avrupa'da artık sıradan vatandaşlar AB konusuna eskisi kadar ilgisiz değiller ve bu ilgi artışı AB'nin kurumsal geleceğini giderek sorgulatmaya başlamaktadır. Bu noktada AB'ye yönelik tutumlara etki eden faktörlerin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. AB birbirinden çeşitli düzeylerde farklı kültürel, ekonomik, siyasi geçmişi olan toplumlardan oluştuğu için tüm AB genelinde Birliğe yönelik tutumlara etki eden faktörleri incelemek yerine, Birleşik Krallık örneği üzerinden söz konusu faktörlerin incelenmesi bu tezin araştırma kapsamını oluşturmaktadır. Bu tercihte Birleşik Krallık'ın AB genelinde yaygın bir şekilde AB'ye en şüpheli yaklaşan üye devlet olarak bilinmesi etkili olmuştur. Bu doktora tezi araştırmasında Birleşik Krallık kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlardan AB desteği (EU support) tutumuna yön veren faktörlerin neler olduğunu incelemek için Eurobarometer (EB), European Values Study (EVS), European Social Survey (ESS), British Social Attitudes (BSA) araştırmalarının en güncel veri setleri beş ayrı lojistik regresyon modeliyle test edilmiştir. Beş modelin lojistik regresyon bulgularının karşılaştırılması sonucunda literatürde sıkça yer alan faktörlerden AB desteğini en çok ekonomik beklentilerin olumlu olması, Avrupa kimliğinin benimsenmesi, demokrasiden memnuniyet gibi pozitif algılar başlıca etkiye sahip faktörler olarak belirlenmiştir, göçün ekonomiye ve kültüre negatif etkisi ise bu desteğin azalmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB desteği, AB karşıtlığı, Brexit, Ekonomik Oy Verme, Kimlik, Göç, Medya, Partiler.

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING PUBLIC ATTITUDES TOWARDS THE EU IN THE UNITED KINGDOM

Mücahit ASLAN

The European Union is going through difficult times. Until the Maastricht Treaty, the public was relatively less interested in European integration; this situation is changing against the integration process day by day. Ordinary citizens in Europe are no longer as indifferent to the EU issue and this increase in interest is increasingly bringing the institutional future of the EU into question. At this point, it is of great importance to examine the factors that affect attitudes towards the EU. Since the EU is made up of societies with different cultural, economic and political backgrounds at various levels, the research scope of this thesis is limited to only examine the factors affecting UK public attitudes towards the EU. This preference has been influenced by the fact that the United Kingdom is widely known as the most skeptical member state across the EU. Thus in this doctoral dissertation the latest versions of five data sets; “Eurobarometer (EB), European Values Study (EVS), European Social Survey (ESS), British Social Attitudes (BSA)” were used to conduct five binary logistic regression models to examine the factors affecting the support for the EU in the UK. Comparing the logistic regression findings of the five models, the factors such as positive economic prospects, the adoption of European identity, satisfaction with democracy are among the strongest predictors of the EU support, while concerns about the negative effects of immigration on the economy and culture are found to be diminishing the EU support.

Keywords: EU Support, Euroscepticism, Brexit, Economic Voting, Identity, Immigration, Media, Parties.

ÖNSÖZ

Avrupa Birliğine yönelik tutumlara etki eden faktörlerin araştırılması, AB'nin yeniden varoluşsal bir krize girdiğinin çokça dillendirildiği bugünlerde büyük önem taşımaktadır. İklim, göç, güvenlik, terör, finansal kriz, işsizlik, küresel rekabet, sanal güvenlik, salgın hastalıklar gibi medya gündemini oluşturan küresel sorunlar, AB halklarının giderek daha fazla AB konusuna kulak kabartmalarına yol açmaktadır. Bu anlamda AB'nin geleceğini belirleyecek gerilimin iki temel akım arasında cereyan ettiğini söylemek mümkündür. Bir tarafta bahsi geçen faktörleri referans alarak kendi ülkelerinde AB karşıtlığını yaymaya çalışan popülist çevreler, diğer tarafta ise söz konusu sorunların çözümü için AB'nin ortak hareket etmesinin zorunlu olduğuna inanan elitist kesim bulunmaktadır. AB bugün elitizm ile popülizm arasında optimum bir denge kurmak durumunda kalmıştır.

Bu tezin amacı Birleşik Krallığın AB'den ayrılmayı seçmesiyle (Brexit) netleşen bu gerilimi besleyen faktörleri BK özelinde incelemektir. 31 Ocak 2020 tarihinde AB'den resmen ayrılan BK halkının AB tutumlarına etki eden faktörlerin incelenmesi, AB'nin mevcut üyelerini koruyarak geleceğine şekil vermesi için hangi faktörleri dikkate alması gerektiği konusunda değerli bir iç görüş sağlayacaktır.

Bu tezin her aşamasında aydınlatıcı akademik tavsiyeleriyle güçlü desteğini yanımda hissettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. Veysel BOZKURT'a güler yüzü, stresten kurtaran dingin ses tonu ve yapıcılığı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez İzleme komitemin diğer değerli jürileri Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU ve Doç. Dr. Sevim BUDAK hocalarıma, programları ne kadar yoğun olursa olsun, bana her zaman güler yüzle ve anlayışla zaman ayırdıkları ve tezle ilgili verdikleri teşvik edici geribildirimler için ne kadar teşekkür etsem azdır. Türkiye akademik dünyası içinde akademisyenliği bu denli hayatının merkezine alarak, gelecek nesil akademisyenlere değerli bir rol model sunan üç hocamla da tanışmış olduğum için kendimi imtiyazlı gördüğümü paylaşmak isterim.

Ayrıca tez yazım aşamasında bana anlayışla ve sabırla destek veren değerli müdürüm Tuğba Nilgün KIN'a, Dr. İlker ALTUNBAŞAK'a, Dr. Yusuf ASLAN'a, Şener BALAT'a ve Esra TUNÇAY'a tüm katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız. Bu tezi başta babam ve annem olmak üzere değerli aileme ithaf ediyorum.

Mücahit ASLAN

İstanbul, 2020

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUOYU VE TUTUM KAVRAMLARI

1.1. Kamuoyu Kavramı	5
1.1.1. Tarihsel Gelişim	6
1.1.2. Kamuoyu Kavramı Etrafında Şekillenen Tartışmalar.....	8
1.1.3. Avrupa Entegrasyon Sürecine Artan Kamuoyu İlgişi.....	17
1.2. Tutum Kavramı	20
1.2.1. Avrupa Birliğine Yönelik Tutumlar.....	22
1.3. AB'ye Yönelik Tutumlara Etki Eden Faktörler	25
1.3.1. Eğitim	26
1.3.2. Ekonomik Faktörler	30
1.3.3. Kimlik, Kültür Ve Göç	36
1.3.4. Aracı Faktörler	45
1.3.5. AB Bilgi Düzeyi	46
1.3.6. Siyasi Partiler	49
1.3.7. Medya.....	53
1.3.8. Demokrasi, Yaş, Cinsiyet	56

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK KRALLIK KAMUOYUNUN AB'YE YÖNELİK TUTUMLARI

2.1.	BK AB İlişkilerinin Kısa Tarihi: Elitler Ve Kamuoyu İlişkisi	60
2.2.	İstatistiklerle BK Kamuoyu Ve Avrupa Birliği.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

3.1.	Araştırmada Kullanılan Veri Setleri Ve Araştırmanın Yöntemi	81
3.1.1.	Veri Setleri.....	81
3.1.2.	Araştırmanın Yöntemi.....	82
3.1.2.1.	Binary (İkili) Lojistik Regresyon.....	82
3.2.	Araştırma Modellerinin Betimlenmesi.....	84
3.2.1.	Model 1. Eurobarometer Trend File 1970-2002 Veri Seti.....	85.
		84
3.2.2.	Model 2. Eurobarometer (EB) 90. 3. Numaralı Veri Seti.....	89.
		89
3.2.3.	Model 3. European Social Survey (ESS) 2018, 9. Dönem Veri Seti... 94	
3.2.4.	Model 4. British Social Attitudes Survey (BSA) 2017 Veri Seti.....	100
3.2.5.	Model 5. European Values Study (EVS) 2017 Veri Seti.....	106
3.3.	Beş Modelin Bulgularının Literatürle İlişkilendirilerek Yorumlanması.....	110

SONUÇ	119
-------------	-----

KAYNAKÇA	126
----------------	-----

EKLER	144
-------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	144
---------------	-----

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1: Avrupa Entegrasyonuna ve AB politikalarına yönelik Tutumlar	24
Tablo 2.1: Britanya’da AB’ye yönelik tutumlar, 1983-2015	70
Tablo 2.2: BK’nın AB ile ilişkisine Yönelik Tutumlar, 1992-2018	74
Tablo 2.3: AB’den Ayrılmanın ekonomik sonuçları nasıl algılanıyor? 2015-2018.....	74
Tablo 2.4: AB’den Ayrılmanın BK’nın dünyadaki konumuna ve Göç düzeyine etkisi. 2015-2018	75
Tablo 2.5: Yaşa ve Eğitim durumuna göre AB’den Ayrılmaya destek. 2015-2018	75
Tablo 2.6: AB’den Ayrılma Tercihi ve Göçün ekonomiye ve kültüre etkisi. 2015-2018.....	76
Tablo 2.7: AB’den Ayrılma ve Kimlik 2015-2018.....	76
Tablo 2.8: AB’den Ayrılma ile Libertaryen ve Otoritaryen eğilim. 2015-2018	77
Tablo 2.9: AB’den Ayrılmayı destekleme ile parti kimliği. 2015-2018	77
Tablo 2. 10: AB’den Ayrılma Ekonomiye etkisi ile Brexit Kimliği. 2015-2018.....	77
Tablo 2.11: BK Kamuoyunun AB’ye yönelik tutumlarına etki eden faktörler için Hipotezler tablosu	80
Tablo 3.1: BK’nın AB üyeliği İyi midir, Kötü müdür?	85
Tablo 3.2: Model 1. Trend File 1970-2002 Birleştirilmiş Veri Dosyasının Binary Lojistik Regresyon Sonuçları	88
Tablo 3.3: AB’nin imajı sizce nasıldır?	90
Tablo 3.4: Model 2. EB 90.3 Veri Seti Binary Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları	93
Tablo 3.5: Avrupa Entegrasyonu? 0= fazla ilerledi. 1= daha da ilerlesin	96
Tablo 3.6: Model 3 European Social Survey (ESS) 2018 9. Dönem Binary Lojistik Regresyon Sonuçları	98
Tablo 3.7: AB referandumunda nasıl oy verirdiniz?	101
Tablo 3.8: Model 4. BSA2017 Veri Seti Binary Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları.....	104
Tablo 3.9: AB’ye Ne Kadar Güveniyorsunuz?	107
Tablo 3.10: Model 5 EVS 2017 Binary Lojistik Regresyon Sonuçları	109
Tablo 3.11: Beş Modelin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Avrupa Entegrasyonuna destek, Fransa, Almanya, İtalya, BK, 1952-2017	70
Şekil 2.2: Eğer BK'nın AB üyeliği üzerine bir referandum olursa nasıl oy verirsiniz? (Eurotrack)	70
Şekil 2.3: Eğer BK'nın AB Üyeliği üzerine yeni bir referandum olursa nasıl oy verirsiniz?	70
Şekil 2.4: AB'den Ayrılmayı Seçenlerin belirttikleri nedenler	70
Şekil 2.5: AB'de kalmayı seçenlerin belirttikleri nedenler	70

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BK:	: Birleşik Krallık
Exp(B)	: (Exponential Beta) ihtimal katsayısı
EB	: Eurobarometer
ESS	: European Social Survey
BSA	: British Social Attitudes
EVS	:European Values System
OECD	:İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı.
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği

GİRİŞ

İnsanlık 21. yüzyılın ilk çeyreğinde kendisini endişe verici küresel sorunlarla karşı karşıya bulmuştur. Önceki dönemlerin küreselleşmeye yönelik iyimser ve umutlu yaklaşımının yerine giderek daha fazla endişe ve kızgınlık yayılmaktadır. Küresel toplumu her geçen gün daha fazla endişelendiren sorunlarımız arasında çevre sorunlarını, dijital güvenlik açıklarını, korona virüs gibi pandemileri, dünyanın önemli bir bölümünü istikrarsızlaştıran vekâlet savaşlarını, küresel finansal krizleri, giderek artan ekonomik eşitsizliği, baskıcı rejimlerin yol açtığı insan hakları ihlallerini, göç ve kaynak sıkıntılarını sayabiliriz. Tüm bu sorunlar ve daha fazlası küresel toplumu dünyanın her yerinde sokaklara çekmiştir. 2019 yılını insanlığın sokaklarda protestolarla geçirdiğini söylemek abartılı olmaz. Tüm bu protestolar her ne kadar yerel ve özel gerekçeleri olsa da temelde yönetim problemlerine verilen kızgın birer tepkiydi.

Küresel toplum bir yönetim sorunu yaşamaktadır. Bu sorunun özünde artık geri çevrilemeyecek olan küreselleşme sürecinde, küresel problemlerimizi hangi temsiliyet düzeyinde ve nasıl bir meşruiyet zemininde çözmemiz gerektiği sorusu yer almaktadır. Bu soruya verilebilecek iki cevap bulunmaktadır. Birincisi ve eski olan cevap; uluslararası rekabetle her ülke yönetiminin kendi iş dünyasının menfaatlerini önceleyerek diğer ülkelerin vatandaşlarını mağdur etme pahasına milliyetçi, korumacı politikalar izlemesidir. İkinci ve henüz doğma aşamasında olan cevap ise; uluslararası rekabetten çok, uluslararası kooperasyon ve müzakere kültürüyle ortak küresel sorunlarımıza daha eşitlikçi ve sağlıklı çözümler bulmaktır.

Avrupa Birliği genel olarak küresel yönetim problemlerimize popülizmden uzak, daha çevreci ve daha sosyal politikalarla, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerini ayakta tutmaya çalışarak çözümler üretmeyi hedefleyen bir birliğe dönüşmeye doğru ilerlemeyi hedeflemektedir. Buna rağmen küresel ekonomik rekabet baskıları ve küresel sorunlar AB ülkeleri içindeki eski yönetim biçimini benimseyen korumacı, popülist, ulusalcı çevreleri güçlendirmiştir. Tüm Avrupa'da aşırı sağ partiler ve aşırı sağ gruplar on yıl öncesine kıyasla oldukça popüler görünmektedirler. Bu trend Avrupa idealini tehlikeye düşürmektedir ki, duyarlı ve geçmişin birikimleri

ile aydınlanmış Avrupa'nın yerini eski çatışmacı ve yayılmacı Avrupa'nın alması küresel toplum için de olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Trump ABD'si, Putin Rusya'sı, Şi Jim Ping Çin'i ve Devrimci İran gibi küresel istikrarsızlıktan beslenen rejimlerin küresel toplumu on yıllar süren ve çözüm bulmayan krizlere karşı savunmasız bırakmasının önüne geçebilmek için Finlandiya gibi kuzey ülkelerinin AB idealindeki küresel yönetim biçiminin tüm dünyaya kendini doğru aktarabilmesi gerekmektedir. Bu sebeple AB'nin en başta AB üye ülkeleri içinde popülaritesinin artması gerekmektedir.

Ne yazık ki son dönemlerdeki başarısızlıklar AB vatandaşlarının AB idealini destekleme oranlarını olumsuz yönde değiştirmiştir. Bunun en yakın ve somut örneği *“British Exit”* kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş portmanto kelime *Brexit*'in ifade ettiği Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıdır.

Bu noktada bu doktora tez çalışmasının araştırma sorusu; “Birleşik Krallık kamuoyunun Avrupa Birliği üyeliği desteğini (EU support) belirleyen faktörler nelerdir? Literatürde maddi faktörler, manevi faktörler ve aracı faktörler olarak üç temel başlık altında toplanan bu faktörlerden hangileri BK bağlamında AB desteğini en güçlü şekilde tahmin eder?” şeklinde belirlenmiştir. Bu araştırma sorusunun bulacağı cevap kamuoyunun Avrupa Birliğinden ne beklediğinin anlaşılmasına katkı sunacaktır. Zira AB projesinin artık kamuoyunun desteğini almadan ilerleyebilmesi mümkün görünmemektedir.

Daha önceleri çoğunlukla bir dış ilişkiler konusu olarak görülen Avrupa bütünleşmesine, AB vatandaşları görece ilgisizken, özellikle 1993 Maastricht Antlaşmasından sonra giderek daha çok ilgi göstermeye başladılar.

Referandumlarda entegrasyon sürecine şok yaşıtan halk vetoları akademik dünyanın da entegrasyonu incelerken kamuoyu araştırmalarına daha fazla yer vermelerine sebep oldu. AB'ye yönelik kamuoyu tutumlarını inceleyen nicel araştırmalar bu tarihten sonra hızla artmıştır.

Kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörlerin araştırılması ve bu literatürün güncellenerek artması AB politika yapıcılarına, AB projesi için

kamuoyu desteği toplarken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda eşsiz bir bilgi birikimi sunacaktır.

Bu tez AB'ye yönelik tutumlar literatüründe geçen faktörlerin en güncel veri setleri ışığında Birleşik Krallık kamuoyu için hangi ölçüde geçerli olduklarını incelemeyi hedeflemektedir. Tezde Birleşik Krallığın odak noktasına alınmasının gerekçeleri oldukça açıktır. BK kamuoyu genel olarak AB projesine karşı diğer AB ülkelerine kıyasla hep daha şüpheli bir tutum sergilemiştir. Bu tez böyle şüpheli bir kamuoyunun AB projesini destekleme koşullarının neler olacağını, yani BK kamuoyu içinde AB yanlısı bir tutum sergileyen insanların bu tutumlarının ardında yatan faktörlerin neler olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu sayede AB desteğini etkileyen faktörlerin geliştirilmesiyle AB projesinin güçlendirilebileceği ümit edilmektedir.

Bu tezin araştırma sorusunu cevaplayabilmek için öncelikle; birinci bölümde kamuoyu ve tutum kavramları tanımlanıp, literatürde AB'ye yönelik tutumlara etki eden faktörler olarak ön çıkan faktörler incelendikten sonra konuyla ilgili hipotezler sunulacaktır. İkinci bölümde ise BK kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlarının oluşmasını sağlayan tarihsel arkaplan kısaca verildikten sonra BK kamuoyu ile ilgili önemli istatistikler sunulacaktır. Üçüncü bölümde nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemiyle elde edilmiş veri setleri üzerinden AB desteğini açıklayan faktörler istatistiksel metotlardan binary lojistik regresyon modelleri ile bilgisayar ortamında SPSS programı ile test edilecektir. Veri setleri olarak ikincil kaynaklardan Eurobarometre'nin 1973-2002 Trend file ve EB 90.03, European Social Survey (ESS) 9, British Social Attitudes (BSA) 2017, European Values Survey (EVS) 2017 veri setleri uygun görülmüştür.

Veri setleri olarak beş ayrı araştırma anketinin kullanılmasının temel gerekçesi literatürde geçen faktörlerin hepsinin aynı anda test edilecek şekilde bir modele sığdırılabilmesine imkân tanıyan kapsamlılıkta bir veri setinin bulunmamasıdır. Bu anlamda bazı veri setlerinde ekonomik faktörler, göç ve kimlik ile ilgili sorulara rastlanırken, desteklenen parti ya da okunan gazete veya meslek faktörlerine yer verilmediği görülmektedir. Benzer şekilde başka veri setlerinde AB bilgi düzeyi,

demokrasi tutumu gibi faktörler yer alırken, ekonomik beklentiler veya göç faktörlerini ölçecek bir maddeye rastlanamamaktadır. Her veri setinin ölçme imkânı sunduğu faktörler söz konusu modelin incelendiği bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Beş veri setinin bulguları karşılaştırıldıktan sonra tüm veri setleri arasında istikrarlı bir şekilde istatistiksel olarak anlamlı çıkan ve model içinde ağırlığı diğer faktörlerden baskın çıkan faktörler üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır.

Sonuç bölümünde tezin temel sorusuna cevap olarak ortaya çıkan başlıca faktörler değerlendirilecek, tezin bulgularının kısıtlılıkları ifade edilecek ve ortaya çıkan faktörler ışığında AB politika yapıcılarının AB projesinin geleceği için hangi faktörleri gözetmeleri gerektiği konusunda ihtiyatlı tavsiyelerde bulunulacaktır.

Bu tez çalışmasının Türkiye'deki AB'ye yönelik kamuoyu tutum araştırmalarına kavramsal çerçeve ve model açısından katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUOYU VE TUTUM KAVRAMLARI

1.1. Kamuoyu Kavramı

Birer sosyal bilim kavramı olarak “Kamuoyu” ve “Tutum” gibi kavramlar Türkçe’de batı dillerinden bağımsız bir şekilde kavramsallaşmış, kendi sosyal bilimsel işlevlerini almış kelimeler değildirler. Bu sebeple söz konusu kavramları tanımlarken batı kökenli muadillerinin etimolojisinden başlamak gerekir. Yaygın bir şekilde bilindiği gibi İngilizce *public opinion* ifadesinin karşılığı olan kamuoyu kavramı Fransız filozof Jean Jacques Rousseau’nun ün kazandırdığı *opinion publique* terimine dayanır. Kelime anlamı *halk, kamu* (public) - *fikri, düşüncesi, oyu* (opinion) olan bu kavramın nasıl anlaşılması gerektiği üzerindeki tartışmalar halen devam etmekte olsa da bu bölümde mevcut teze yön veren tanımı üstünde durulacaktır.

Kamuoyu kavramının genel kabul gören bir tanımının olmadığı ve bu kavram için verilen tanımların 48 civarında olduğu iddia edilmektedir (Donsbach ve Traugott, 2008: 1). Bu kavramı oluşturan kelimelerin her birinin birden fazla anlamının olduğu göz önünde bulundurulursa bu kadar çok farklı tanımın ortaya çıkması da şaşırtıcı olmamaktadır. Yüzyıllardır tartışılmasına rağmen hala net bir tanım üzerinde anlaşılmaş değildir. Roma döneminde dendiği gibi *Vox populi Vox Dei* (Halkın sesi, Tanrının sesi) ise *vox* (ses) nedir, *populi* (halk) kimdir? (Crespi, 1997: giriş).

Alman sosyolog Jürgen Habermas ve Elisabeth Noelle-Neumann’ın literatürde sıkça referans alan yaklaşımlarını özetleyen Donsbach ve Traugott (2008) konunun ne kadar çetrefilli olabileceğini gayet güzel göstermişlerdir. Kısaca değinecek olursak, Habermas (1991) kamu (public) kelimesinin; yargıya kamusal erişim, siyasetin kamu yararına yapılması, temsili (kamusal alanda meydana gelen etkinlikler) ve iletişimsel (kamuya ilan etmek) gibi en az dört anlamının olduğunu vurgularken, Elisabeth Noelle-Neumann (1998) ise bu dört anlama bir de “kamunun bakışları altında olduğunun farkında olmak” anlamını eklemiştir. Yine *suskunluk sarmalı* (the spiral of silence) kavramının sahibi Neumann (1998) Edward Ross ile uyumlu olarak kamuoyunu toplumda çoğunluğun paylaştığı görüş anlamında da kullanır ve

kamuoyunu bireyi uyumlu olmaya zorlayan toplumsal bir baskı olarak tanımlar (Neuman, 1998: 116). Suskunluk sarmalı kavramına göre bireyler toplumda baskın olan görüşü bilirler ve bu sebeple gerçek görüşlerini gizlerler. Yani bireyler toplum içinde çekinip görüşlerini ifade etmemeye başladıkça, bu etki bir sarmal gibi bireyden bireye bulaşarak çoğu insanın gerçek fikirlerini paylaşmaktan vazgeçmesine yol açar (Scheufele, 2008: 176). Ona göre kamuoyunu değiştirebilecek olanlar dışlanmaktan korkmayanlardır (Neuman, 1998: 176).

Bernays'a (1961) göre ise kamuoyu tek tek bireylerin kimi zaman uyuşan, kimi zaman çakışan fikirlerinin toplamıdır. Bu yüzden kamuoyunu anlamak için bireyi anlamak gerekir. Bireyin inançlarının önemli bir bölümü dogmalardan, ön yargılardan oluşur ve bu kanaatlerin çoğu aile ve liderler gibi diğer sosyal kurumlardan gelir (Bernays, 1961: 62).

Daha iyimser tanımlara göre ise kamuoyu vatandaşların ülke ile ilgili konularda hükümetlerine özgürce ve kamusal olarak açık bir şekilde fikirlerini iletmesini içeren bir orta sınıf olgusudur (Speier, 1950). Cooley (1919)'dan aktaran Crespi (1997) kamuoyunun organik bir süreç olduğuna, güncel bir soruya verilmiş statik bir cevap olmadığına ve bu sürecin tek boyutlu değil, çok boyutlu olduğuna dikkat çekiyor (Crespi, 1997: 2).

Görüldüğü gibi kamuoyu kavramı üzerine yapılan tartışmalar günümüzde de hala yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu sebeple bu bölümde önce kamuoyu kavramının tarihsel gelişiminden bahsedilecek, ardından kamuoyu kavramı etrafında gelişen tartışmalara değinilecek ve en sonunda bu teze kavramsal çerçevesini veren kamuoyu tanımı üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Tarihsel Gelişim

Kamuoyu kavramının tarihsel gelişimi demokratikleşme tarihiyle iç içedir. Özellikle 1800'lü yıllardan sonra başta Birleşik Krallık olmak üzere Avrupa devletleri yönetsel kararlar alınırken sadece kral ve çevresinde bulunan aristokratların görüşlerinin belirleyici olduğu mutlak monarşi düzeninden, anayasal monarşilere ve cumhuriyetlere geçiş yapmıştır. Toplumsal ihtiyaçların dayatması olarak ortaya çıkan

bu dönüşüm, demokratik hakların giderek tüccarlar gibi yeni yükselen burjuva sınıfına, oradan yavaş yavaş kadınları da kapsayacak şekilde toplumun tüm kesimlerine oy kullanma hakkının verilmesiyle sonuçlanmıştır. Birleşik Krallık modeli parlamenter sistemin yaygınlaşması, seçimlerin artması, Amerikan ve Fransız anayasacılığının beraberinde getirdiği demokrasi anlayışının giderek yeni normalin temel taşları olması, yönetim sınıfı ve halk arasındaki ilişkinin de yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur. Halk ve yönetim sınıfı arasındaki ilişkiyi belirleyen anayasalar modern dünyada yayıldıkça, halkın yönetime katılımı da artmıştır.

Önceleri sadece kentlerdeki kanaat önderlerinin fikirlerinin sorulmasıyla hesaba katılan kamuoyu, kentlerin dönüşümüyle ilk olarak kafelerde ve bunlara paralel olarak ortaya çıkan diğer sosyal ortamlarda –*kamusal alanlarda* paylaşılan fikirler olarak yaygınlık kazandı. Halk fikir alış verişini kafelerde, şehir meydanlarındaki parklarda ve diğer sosyal alanlarda icra etmeye başladıktan sonra belli fikirler etrafında birleşen sivil toplum örgütleri; bilimsel ya da ideolojik dernekler, partiler, ticaret odaları oluşturmaya başladılar. Bu gelişmeleri destekleyen matbaa kültürünün yaygınlaşması, gazetelerin toplumsal ufku genişleten ve hem ulus bilincini hem de diğer sosyal konularda farkındalık oluşturan yayınlar yapması, okuryazarlık oranının artması, kamuoyu fikrinin giderek yaygınlaşmasına yol açtı (Habermas:1991, Neumann: 1998, Shapiro: 2011).

Demokratikleşmeyle birlikte seçimler yaygınlaştıkça özellikle 1920’lerden itibaren gazeteler arasında seçim sonuçlarını tahmin etme yarışı önemli ölçüde artmıştı (Oberschall, 2008:86). Bu yüzden gazeteler *kupon anketleri (straw polls)* denen bir sistemi kullanmaya başladılar (Oberschall, 2008:86). Bu sistemde gazeteler kendi okurlarına seçimde kime oy vereceklerini soran bir kuponu doldurup gazeteye göndermelerini talep ediyordu ve gelen sonuçlara göre hangi adayın önde olduğunu açıklıyorlardı. Fakat günümüzde bilindiği gibi belli bir gazetenin okurları nüfusun geneline ulaşamayacağı için sıkça örneklem sorunu yaşanmaktaydı. Tam bu noktada akademik çalışmalarla iş dünyasının dinamiklerini bir araya getiren George Gallup 1936 yılında yaptığı bir çalışmayla modern anket araştırmalarının temelini oluşturan uygun örneklem metodu sayesinde Amerikan seçimlerini doğru tahmin ederek bir

anda gündem oldu. Gallup'un kullandığı modern metot Landon yerine Roosevelt'in seçimi kazanacağını söylerken, tahmin konusunda prestiji yüksek olan *Literary Digest* gazetesi yanlış bir şekilde Landen'ın kazanacağını öngörüyordu (Oberschall, 2008:86). Anketlerde rastlantısal örneklem (**random sampling**) yöntemini benimseyen **Gallup'un** sistemi seçim sonuçlarını en net şekilde tahmin etme konusunda başarılı oldu (Bethlehem, 2018: 21). Bu tarihi dönüm noktasından sonra yeni metot hızla yayıldı ve sosyal bilim araştırmalarında halkın farklı kesimlerinin beklentileri üzerine yapılan araştırmalar da arttı. İlk araştırmaların pek çok metodolojik kusurları olsa da günümüzdeki anket araştırmaları sisteminin temelleri atılmış oldu (Oberschall, 2008: 86). 1935 ve 1955 yılları arasında Amerika'da kurumsallaşan bu kamuoyu ölçme metodu hızla tüm dünyaya yayıldı. Bu anlamda *Gallup International Assosiation* dünyada kamuoyu araştırmaları sisteminin Amerikan standartlarında yaygınlaşmasının öncülüğünü yapmıştır ve bu metot günümüzde kamuoyu araştırmalarında norma dönüşmüştür (Zetterberg, 2008:112).

1.1.2. Kamuoyu Kavramı Etrafında Şekillenen Tartışmalar

Halkın yönetimdeki rolünün ne olduğu tartışması antik Yunan medeniyeti filozoflarından günümüzdeki akademik tartışmalara kadar hala bitmiş, sonuçlanmış bir konu değildir ve mütemadiyen değişen yaşam koşullarını göz önünde bulundurursak öyle olmasını beklemek de pek gerçekçi görünmemektedir (Price, 2008: 12).

Halkın yönetsel kararlara ne düzeyde katılması gerektiği üzerinde yapılan tartışmaları kısaca özetlemek gerekirse bir tarafta aralarında; Plato "bilge kral", Thomas Hobbes "iradenin mutlak güce teslim edilmesi", Alexander Hamilton "halkın duygusallığı ve bencilliği", James Maddison "halkın ortak iyi için çabalama isteksizliği", Alexis de Toqueville "çoğunluğun tiranlığı" ve Walter Lippmann "halkın yönetim konularındaki karmaşıklığı anlama kıtlığı" gibi düşünürlerin bulunduğu kötümser (pessimists) yaklaşım vardır (Ferguson, 2000: 4).

Bu yaklaşıma göre halk aslında yetersiz olduğu için halkla birlikte yönetmek uzun vadede halkın yararına değil zararına sonuçlar doğuracaktır. Yönetimin işi halkın çoğu zaman aceleci, değişken ve kıt bilgilerle sınırlı taleplerini dikkate alarak karar vermek olmamalıdır. Yönetim elindeki tüm bilgi kaynaklarını etkin bir biçimde

kullanarak toplumun her anlamda daha çok faydalanacağı kararlar almak zorundadır. Halkı yönetim süreçlerine katmak, süreci daha sağlıklı yapmayacağı gibi sonuçların da isabetli olacağını garantilemez. Halkın tek rolü belli periyotlarla yönetime iktidar gücü vermek olmalıdır. İktidarın bu gücü hangi politikalar için nasıl kullanması gerektiğine halk yön vermemelidir.

Bir diğer yanda ise kamuoyunun göz ardı edilemeyeceğini düşünen pragmatist düşünürler; Niccolo Machiavelli “halkı faydalandır ve kazan”, David Hume “hükümet kamuoyu ile kurulur”, G.W.F Hegel “kamuoyu her çeşit yanlışlığı içerse de büyük bir güçtür” ile Aristotle “kolektif aklın zeki azınlığın aklından üstün olması”, John Locke “toplumun mutlak güç olması”, Jean Jacques Rousseau “genel irade daima haklıdır” gibi iyimser (optimist) düşünürler vardır (Ferguson, 2000:5).

Bu ikinci tür düşünürlerden pragmatistler halkın yetkinliği konusunda önceki kötümser düşünörlere katılsalar da halkın kontrol altında tutulabilmesi için kamuoyunun dikkate alınması gerektiğini ve mümkün oldukça onları bu konularda tatmin etmenin iktidarı sağlamlaştıracığını savunurlar. İyimser yazarlarsa yönetimde ideal olanın kararlara halkın yön vermesi olduğuna inanırlar.

Klasik dönemden günümüze uzanan bu tartışmada artık tartışılan konu kamuoyunun önemli olup olmadığı ya da kararlara katılıma izin verilip verilmemesinden çok, kararlara katılımın hangi şekillerde ve nasıl verileceğı ve tam olarak kamuoyunun nasıl ölçölmesi gerektiğı etrafında şekillenir. Ferguson (2000) bu konuda dört temel yaklaşımın olduğunu belirtir. Bu yaklaşımlar sırasıyla; popölist yaklaşım, sosyal inşacılık, eleştirel yaklaşım ve revizyonist yaklaşımdır (Ferguson, 2000: 8).

Popölist yaklaşım kamuoyunun alttan üste doğru aktığını ve tek tek bireylerin değerlerinin, inançlarının, fikirlerinin kurumlardan bağımsız olarak toplumun genel değerlerini oluşturduğunu savunur. Mudde ve Kaltwasser (2017) popölizmi; “toplumu iki homojen ve antagonistik kamp olarak bir yanda ‘saf ve temiz halk’ ile diğer yanda ‘yozlaşmış elitler’ ikiliğinde gören ve siyasetin ‘*volonte general*’ (genel iradenin) yansıması olması gerektiğini savunan ince merkezli bir ideoloji” olarak tanımlarlar (Mudde ve Kaltwasser 2017:6). Halk medya aracılığıyla fikirlerini, beklentilerini

yukarı aktarır ve uyumlu sonuçlar bekler. Bu yaklaşımda otonom olarak görülen medya iki yönlü bir işlev görür (Ferguson, 2000: 8).

Sosyal inşacılık yaklaşımı ise kamuoyunun sembolik etkileşim sonucunda ortaya çıktığını ve siyasi söylemden etkilendiğini öne sürer. Lineer olmayan dinamik ve karmaşık bir süreç olarak kamuoyu sosyal etkileşim sonucunda bireylerin akıllarında şekillenir (Ferguson, 2000:8). Toplumsal etkileşim kültür ve dil aracılığıyla olduğu için ve kültürde tek bir doğrudan söz etmek mümkün olmadığından, bu yaklaşımı benimseyenler gerçekliğin farklı farklı inşa edildiğini ileri sürerler. *Bu yaklaşıma göre anketler sadece bu gerçekliğin bir anını, kısa bir görüntüsünü yakalayabilse de tek başına yeterli olmayacaktır.* Anketler gibi araştırma araçları kamuoyu araştırmaları açısından değerli olmakla birlikte sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır (Ferguson, 2000:8).

Eleştirel yaklaşımclar ise kamuoyunun nasıl oluştuğu konusunda ilk iki yaklaşım kadar iyimser değillerdir. Bu yaklaşıma göre kamuoyu diye bilinen şey aslında siyasi elitlerin ve diğer çıkar gruplarının medyayı ve anket araştırmalarını manipüle ederek halkın düşüncelerini yönlendirme aracıdır. Medya otonom ve halkın menfaatine çalışan bir kurum olmak yerine, daha çok yatırımcıların menfaatlerine göre halkı belli türden bakış açılarına çekmeye çalışan bir manipülasyon aracıdır (Ferguson, 2000:10).

Revisyonist yaklaşım ise önceki üç yaklaşımın öne sürdüğü önemli noktaları uyumlulaştırmaya çalışan bir tür sentez yaklaşımıdır. Kamuoyu manipüle edilebilen, kurgulana bilen, değişkenlik gösteren çok boyutlu bir süreçtir.

Kamuoyu kavramı etrafında şekillenen diğer güncel tartışmalar ise kamuoyunun doğasının ne olduğunu, medyanın rolünü, kamuoyunun nasıl ölçülebileceğini ve neden gerekli olduğunu sorgular.

Kamuoyunun doğası nedir? Kamuoyu rasyonel midir, irrasyonel midir? Otonom mudur, yoksa yönlendirilir mi? Liderler, medya, elitler tarafından manipüle mi edilir, yoksa eğitilir mi? (Shapiro, 2011). Kimi yazarlara göre kamuoyu yüzeyseldir ve günümüz şartlarına uymaz. Bu yazarlar modern hayatımızın sıradan insanların

anlayabileceğinden çok daha karmaşık detaylar gerektiren kompleks bir yapısı olduğunu, bu yüzden her konuyu sadece o konuda uzmanlaşmış insanların bilebileceklerini ve bunun doğru karar almak için yeterli olduğunu öne sürerler. Siyasetle ilgili bilgi edinmek ciddi bir bilişsel çaba gerektiren, masraflı bir iş olduğu için genel halkın çoğunluğunun vakit ayırabildiği bir konu değildir. Bilmek için bilgiye maruz kalmak tek başına yeterli bir şart değildir, maruz kalınan bilgiye dikkat kesilmek, onu irdelemek, gelecekte hatırlamak gibi bilişsel süreçler gerekir. Bu yazarlara göre halkın bilgi eksikliği demokrasiye yönelik ciddi bir tehlikedir (Visser,2008: 128). Bu görüşle uyumlu olarak başka yazarlarsa nöroloji biliminin bulgularını kullanarak insan bilincinin modern vatandaşlık görevleri için uygun şekilde adaptasyon geçirmemiş olduğunu iddia ederler (Kuklinski ve Quirk, 2000: 159). Başka yazarların öne sürdüğü; kamuoyunun belli konularda *kıyas yoluyla düşünsel kestirme yollar* (likability heuristic) kullanarak rasyonel tercihler yapabildikleri görüşüne katılmayan Kuklinski ve Quirk (2000) **heuristic** yönteminin faydalarının tartışmalı olduğunu ve insanların bu şekilde yetkinlik kazanmadıklarını ifade ederler. *Heuristic* bir şeylerin keşfi için yardımcı olmak anlamına gelir. Bunlar çoğunlukla bilişsel bir takım ön yargılar doğururlar ve bu yüzden yanlış yargılarda bulunmamıza yolaçabilirler (Oskamp ve Schultz 2005: 21) Onlara göre bireysel yanlışların kolektif fikirlerin toplamında birbirlerini dengeye getirdiği fikri de yanlıştır.

Kuklinski ve Quirk'e (2002) göre genetik mirasımızın tarihi boyunca beynimiz avcı toplayıcı yaşam tarzındaki hayatta kalma becerilerini geliştirecek şekilde dönüştüğü (hardwired) için, beynimizin henüz tarım toplumu ve endüstriyel devrimin getirdiği yeni şartlara uygun şekilde evrilmemiştir. Bu yüzden bizim bir anlamda şehirli beyni taşımadığımızı iddia etmektedirler (Kuklinski ve Quirk, 2000:162). Bu yazarlara göre beynimiz S. Pinker'ın da dediği gibi yazıya, mahkeme düzenine, tıba, sosyal kurumlara ve bunlar gibi pek çok modern kuruma hâkim olacak kapasitede değildir. Bu doğrultuda insan beyni çelişkili dürtülerle doludur. İnsan beyni tek sesli ve tek merkezden yönetilen hiyerarşik bir yapıya sahip değildir. Tam aksine insan beyni birbiriyle çalışan ve çatışan bölümlerden oluşan karmaşık bir sistemdir. Bu sebeple insan bilişsel yapısı sistematik bir şekilde yanlış inançlar üretebiliyor

(Kuklinski ve Quirk, 2000:163) İnsan beyinlerinin toplamı olan kamuoyu da *karmaşık uyarlanabilir* (complex adaptive system) bir sistemdir (Ginneken 2003: 14). Bu sebeple kamuoyu da sürekli değişme dinamiği gösterir. Gelişmelere ve bağlama göre tıpkı diğer insan davranışlarında olduğu gibi kamuoyu da evrilen karmaşık bir süreçtir (Ginneken 2003: 24). Kamuoyu değişken, buharlaşan (volatile) bir süreçtir (Ferguson, 2000).

Kamuoyunun doğasının bilgisizlik ve değişkenlik ve kararsızlıkla malul olduğunu düşünen Joseph Shumpeter gibi elitist yazarlar kamuoyunun göz ardı edilmesi gerektiğini belirtirler, halkın görüşlerinin bağnaz (bigoted) olduğu, ya da işe yarar olmadığını savunurlar (Bennett, 2017: 91, MacAllister, 2018).

Bu görüşte olan en meşhur yazarlar Gabriel Almond ve Walter Lipmann'dır. Literatürde Almond ve Lipmann konsensüsü olarak yerini alan bu yaklaşım kısaca şu varsayımları elde tutar: kamuoyu değişkendir (volatile), yeni olaylardan hızla etkilenir, düzenli ve tutarlı değildir, bu yüzden politika yapıcılar kamuoyuna dayanarak dış ilişkileri düzenlememelidir (Hurwitz ve Peffley, 1987).

Literatürde uzun süre hâkimiyetini koruyan bu yaklaşım Vietnam savaşından sonra halkın savaşa tepkisini hem sokaklarda protestolarla hem de diğer kamuoyu çalışmalarıyla göstermesi sonucunda sorgulanmaya başlandı. Bu doğrultuda bireylerin uzun süreli, tutarlı tutumları olduğunu gösteren çalışmalar yapılmıştır (Erdoğan, 2013).

Hurwitz ve Peffley (1987) kamuoyunun aslında Almond-Lipmann konsensüsünde ele alındığı gibi temelsiz ve keyfi olmadığını, belli bir hiyerarşi içinde tutarlılık gösterdiğini ileri sürdüler (Hurwitz ve Peffley, 1987). Bu hiyerarşiye göre insanlar hayatlarına ışık tutan temel değerlere (core values) sahiptirler ve bu değerler onların olaylar karşısında duruşlarını (posture) etkiler ve kişinin sahip olduğu duruş spesifik konulardaki (specific issues) tercihini belirler. Amerikan halkının savaşılar bakış açısını ölçen bu çalışma AB bağlamına uyarlanırsa, insanların günlük politikalara yaklaşımlarını belirleyen şey onların hayat felsefeleri olmaktadır. Bu anlamda temel değer olarak etnosantrik olan bir kişi duruş olarak açık kapı politikasına

karşı olacaktır ve spesifik olarak göçmenlerle ilgi güncel tartışmalarda tercihini bu değer hiyerarşisine uygun bir şekilde yapacaktır (Hurwitz ve Peffley 1987).

Kamuoyunun doğası üzerine öne sürülen diğer görüşler arasında kamuoyunun görevinin belli konuları iktidarın ya da toplumun gündemine getirmek olduğu belirtilir (Neuman, 1998: 176). Bireyler demokratik kurumları kullanarak filtrelenmiş fikirlerinin yönetime ulaşmasını sağlarlar. Kamuoyunun doğası ile ilgili rafine ve ham kamuoyu (refined - raw) ayrımını yapan Fishkin (2009), anketlerle ölçülen inceltilmemiş tepkisel fikirleri *ham kamuoyu* olarak nitelerken, karşı tarafın fikirlerine karşı geliştirilmiş argümanlarla sunulan ve demokratik süreçleri devreye sokarak ilgili tarafları ikna etmeye çalışan fikirleri *rafine kamuoyu* olarak tanımlar. Bu tanımlama, temsili demokrasiyle doğrudan demokrasi farkına benzer bir ayrımdır (Fishkin,2009: 11). Fishkin'e göre temsili kamuoyu rafinedir ve karar alma süreçlerinin sağlıklı işlemesini sağlarken, kitle demokrasisi karmaşa çıkarmaya daha müsait bir yapıya sahiptir (Fishkin,2009:19).

Kamuoyunun doğası tartışmalarına başka bir pencereden bakan Crespi (1997) *çoğulcu cehalet* (pluralistik ignorance), *elitizm ve popülizm* gibi üç yaklaşıma yer verir. Çoğulcu cehalet ortamında kişi çoğunluğun da kendisi gibi düşündüğünü bilmez, kendisinin azınlıkta olduğunu düşünerek sessiz kalır. Bununla uyumlu olarak azınlığın hâkimiyeti (minority dominance) kavramı ileri sürülmüştür. Buna göre sayıca az olan bir grubun fikirleri çokça kişi tarafından paylaşıldığı zannedilerek daha büyük bir etki alanına sahip olur (Crespi, 1997: 58). İkinci yaklaşım olan elitizmse; demokrasilerde karar alıcıların seçilmek için halka karşı sorumlu olduklarını, bu yüzden halka karşı hesap verebilir olmaları gerektiğini, fakat kararları alırken halka sormak yerine onların temsilcisi olarak kendi uzmanlık bilgilerine göre hareket etmeleri gerektiğini savunur (Crespi, 1997: 114). Bu görüşe göre elitler genel olarak siyasetin daha fazla içinde oldukları için sıradan halktan daha çok şey bilmeleri son derece normaldir (Hoffmann-Lange, 2008: 60).

Üçüncü yaklaşım olan popülizme göre ise elitlere ve uzmanlara güvenilmemesi gerekir. Halk doğrudan karar alma süreçlerine katılmalıdır. Daha doğru bir ifadeyle bu yaklaşım halkın ani taleplerini yürürlüğe sokacak siyasetçileri

iktidara getirmeyi hedefler (Crespi, 1997: 115). Popülizm ve elitizm arasındaki ince dengenin çok çabuk kaybedilebileceğini de unutmamak gerekir. Kamuoyu hızla bireyler için özgürlük talep eden bir olgudan, alt sınıflara karşı despotizm uygulamalarını destekleyecek bir hal alabilir (Tönnies, 2001: 256).

Bir diğer yandan kamuoyu kavramının halkın genelinin benimsediği ortak görüş olarak anlamanın sosyolojik gerçekliğe uygun olmadığını belirten araştırmalar da mevcuttur (Koçak, 2002). Kamuoyu siyasi tutumlara, partizanlığa, rasyonel tercihlere, sosyolojik iletişim ağlarına göre şekillenir ve toplumun ortak bir görüş olarak aynı anda benimsediği tek tip bir yaklaşım değildir (Carrillo, 2004: 8).

Kamuoyu aynı zamanda tarihsel algıdan da kopuk değildir, tarihsel tecrübeler kamuoyunun güncel konulara yaklaşımına etki eder (Shamir, 2000). Bunlara ek olarak bir de kamuoyunun artık küresel çağımızda ülke sınırlarından ibaret olmadığını belirten yazarlar da vardır. Bu görüşe göre Amerikan vatandaşı olan herkes ABD kamuoyunu oluşturmaz, bunun için pasif dikkat yeterli değildir. Kamuoyu siyasete yön vermek için aktif iletişime katılma sürecidir ve bu anlamıyla ABD vatandaşı olmayan birisi de ABD politikalarına yön vermek için lobicilik faaliyetleriyle kamuoyu oluşturma çabalarına girilerek ABD kamuoyunu şekillendirmiş olur (Lasswell, 2007). Günümüzdeki medya imkânları özellikle Rusya'nın ABD seçimlerine dahli ile gündeme gelen sosyal medya kaynakları kamuoyu oluşturma konusunda son derece etkili görülmektedir.

Bütün bu yaklaşımlar kamuoyu ile ilgili tartışmalarda medyanın rolünün de kaçınılmaz bir şekilde tartışılmasını gündeme getirmiştir. Özellikle *gerçeklik sonrası* (post truth) diye adlandırılan bu yeni sosyal medya çağında kamuoyunun nasıl ifade edildiği, nasıl ortaya çıktığı, nasıl manipüle edildiği gibi konular çokça tartışılmaktadır. Medya kamuoyunun nötr bir aktarıcısı mıdır? Elitlerin kamuoyu yaratmak için kullandığı bir araç mıdır? Yoksa sadece zenginlerin menfaatlerini siyasi elitlere ve halka ulaştıran bir çeşit şantaj unsuru mudur? Sosyal medya haber alma özgürlüğünü ve bilgiye ulaşımı demokratikleştirmiş midir, yoksa haber kirliliği ile insanların akıllarının daha da karışmasına yol açan bir panik yaratma aracına mı

dönüşmüştür? Bu sorulara verilen cevaplar bu tezin konusunu doğrudan ilgilendirmedığı için bu eksenlerdeki tartışmalara burada yer verilmeyecektir.

Medyanın kamuoyu doğasına etkisi üzerinde duracak olursak, bütün bu eski ve yeni haber sistemleri kamuoyunu aynı şekillerde yansıtmaya da genelde medya; “zamanla sınırlı, etkinlik güdümlü, lider odaklı” olduğu için kamuoyunun ne kadarını yansıttığı kesin bir şekilde bilinemez (Patterson, 2008:39). Medyanın gündemi belirleme, halkın gündeminde olmayan şeyleri gündeme getirme, yani gündem yaratma (agenda setting) etkisi yadsınamaz. Aynı zamanda medyanın konuları verişi biçimi (framing) halkın olaya nasıl bakması gerektiği hakkında ipuçları barındırdığı için, medyanın manipüle etkisi güçlüdür (Carrillo, 2004: 8). Medyanın sık sık belli konuları gündeme getirmesi kamuoyunda ters tepki de yaratabilmektedir. Bu anlamda belli bir süre üst üste aynı konuya maruz kalmak halkta yorgunluk etkisi (issue fatigue) yaratabilmektedir. İnternetse geleneksel medyanın aksine hiyerarşik olmayan, çok yönlü bir iletişim ortamına imkân tanıyor ki bu da kamuoyunun kendini ifade etmesi için chat odaları, tartışma forumları, sosyal medya kampanyaları gibi alternatif alanların her geçen gün yaygınlaşması anlamına gelmektedir (Debatin, 2008:66).

Kamuoyu kavramıyla iliği başka bir tartışma da nasıl ölçülmesi gerektiği ile ilgilidir. Kimi yazarlara göre kamuoyunun tezahürü sokak gösterileri, protestolar, toplu basın açıklamaları gibi etkinliklerdir (Lang, 2008: 51). Bu olgular incelenerek, gözlemlenerek kamuoyu tutumları hakkında bilgi edinilebilir. Fakat bu etkinliklerin siyasi kararlara ne kadar yön vermesi gerektiği ve toplumun ne kadarını kapsadığı, medya tarafından nasıl yansıtıldığı gibi konular da çokça tartışılan bir meseledir. Sokak gösterileri gibi doğal yollar yönetim için uygun araçlar değillerdir. Araştırmalar vatandaşların yargılarının çoğunlukla anlık, tepkisel, iyi düşünülmemiş, bilgi eksikliğiyle dolu tepkiler olduğunu göstermektedir (Neijens, 2008: 27). Bu sebeple kamuoyu araştırmacıları daha isabetli kararlar alınabilmesi için alternatif yollar aramaya girişmişlerdir. Bu yollardan bir tanesi William E. Sari ve arkadaşları tarafından geliştirilen *bilgi ve tercih anketi* (information and choice questionnaire), diğeri ise *müzakereye dayalı anket* (deliberative polls) sistemidir (Neijens, 2008: 27). Teknik ve uygulama biçimindeki farkları bir tarafa bırakırsak her iki sistemin de amacı halka herhangi bir konuda sadece fikirlerini sormak yerine, önce fikirlerini sorup,

sonra konuyla ilgili bilgilendirme eğitimi verip, en sonunda katılımcıların fikirlerinde bir değişiklik olup olmadığını ölçmektir. Özetlemek gerekirse, bu yöntemler kamuoyunun gerekli bilgilendirmeye daha sağlıklı tutumlar geliştireceğini savunur. Fakat bu yöntemler çok fazla zaman ve kaynak gerektirdikleri ve geniş örneklem oluşturmakta sıkıntı çıkardıkları için normal anketler kadar işlevsel değildir.

Bu anlamda anketlerin kamuoyu hakkında bilgi almak için en anlamlı araçlar olduğu düşünülür (Bennett, 2017:91). Her ne kadar metodolojik sorunları olsa da modern anket sistemi bugün için hala kamuoyu araştırmalarının en çok dayandığı yöntemidir. Telefon mülakatları ve internet anketleri, yüzyüze mülakatların yerini aldığı zamandan beri anket araştırmaları ciddi metodolojik dönüşümlerden geçmektedir (Goidel, 2011:25).

Bu sebeple Goidel (2011) kamuoyunu; “bireysel fikirlerin dikkatle oluşturulmuş anket sorularının, rastlantısal seçilmiş bir örnekleme sorulmasıyla elde edilen cevaplar bütünü” olarak tanımlar (Goidel, 2011:11).

Peki, bilgisizliği, yüzeyselliği, kolay manipüle edilebilirliği onca araştırmayla desteklenmiş olan kamuoyuna neden ihtiyaç vardır? Zaller’e (1992) göre kamuoyuna ihtiyaç varsa bunun gerekçesi güçler dengesini, kontrol mekanizmasını ayakta tutabilmektir. Zaller kamuoyunun toplam bilgeliğine ve yanılmazlığına inanmaz, bunun yerine karar alma süreçlerinde birbiriyle adil rekabet eden ve fikirlerini yarıştıran elitler olduğu sürece halkın sadece seçimlere katılmasının yeterli olduğunu ileri sürer. Fakat kamuoyu asıl görevini; elitler arasında adil rekabet olmadığında, yani devlet mekanizması karar alma süreçlerinde belli uzman görüşlerini susturup, onlara haksızlık yaptığında bu görüşlerin de karar alma süreçlerine dâhil edildiğinden, ya da en azından hesaba katıldığından emin olmak için hükümet üstünde baskı unsuru olarak icra edebilir. Kamuoyu devletin yozlaşmasını, karar alma süreçlerinin antidemokratik bir yöne evrilmesini engellemek için bir sigorta görevi görür (Zaller, 1992: 332).

Son olarak kamuoyu kavramının birçok ayrı disiplinde ayrı işlevine binaen farklılaşan tanımları olsa da sosyal psikoloji alanındaki tanımı bu tezin çalışma ilkelerine ışık tutması anlamında işlevsel bir tanımdır. Bu tanıma göre Kamuoyu; “bireyin son derece tartışmalı kamusal konularda, doğru ya da yanlış bir şekilde

toplumda baskın görüş olarak algıladığı fikirlerin gölgesinde, kendi fikrini ifade etme istekliliğidir” (Donsbach ve Traugott, 2008: 2). Buna ek olarak kamuoyu “bireysel fikirlerin dikkatle oluşturulmuş anket sorularının, rastlantısal seçilmiş bir örnekleme sorulmasıyla elde edilen cevaplar bütünüdür” (Goidel, 2011:11).

1.1.3. Avrupa Entegrasyon Sürecine Artan Kamuoyu İlgisi

Avrupa Birliği dünya sistemi içinde yerini aldığı yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana sürekli gündemde kalabilmiş ve küresel yönetişimin geleceğiyle ilgili tüm tartışmalarda mutlaka değerlendirmeye tabi tutulmuş sosyo-ekonomik, siyasal ve hukuki bir entegrasyon sürecidir. Hiç şüphesiz altı ülke arasında yarım yüz yıl önce kömür ve çelik sektörlerinde güç birliği oluşturmakla başlanan bu süreçte, söz konusu entegrasyonun isimlendirilişinden, kapsadığı sektörlerle ve üye devletlerin sayısına kadar her alanda pek çok şeyin değişmesi normal bir olgudur.

Bütün bu değişimler arasında en önemli olan değişim, entegrasyonun yürütücü gücünün uzman elitlerden, tepkisel kamuoyuna doğru bir kayma gerçekleştirmiş olmasıdır. İlk başlarda neredeyse tamamen elit güdümlü olan ve kamuoyu desteğini görmezden gelen entegrasyon süreci özellikle Maastricht anlaşmasından sonra giderek kamuoyunun belirleyici olmaya başladığı bir yolculuğa dönüşmüştür. Avrupa entegrasyon süreci 1990’lı yılların başlarına kadar geniş halk kitleleri tarafından uzak bir dış ilişkiler konusu olarak görülmekte ve bakanlıkların kapalı kapıları ardında kamu yararını gözeten devlet adamlarının ‘duyarlılığına’ bırakılmaktaydı. Özellikle bu tarihten sonra yaşanan krizler sonucunda Avrupa entegrasyonunun medyada sıkça yer alması ve giderek artan Avrupa geneli referandumlar entegrasyon süreci hakkında kamuoyunda belli tutumların oluşmasına yol açmıştır.

Maastricht anlaşmasının Brüksel’e önemli yekiler aktarması, göç konusunun giderek daha fazla gündeme gelmesi ve son olarak Euro bölgesinde yaşanan kriz tüm Avrupa genelinde Avrupa entegrasyonuna olan ilgiyi arttırmıştır. Halkın ulusal kurumlara ve AB kurumlarına olan güveni düşerken AB karşıtı partilere olan ilgi yükselmiştir (Hobolt ve de Vries, 2016). Bu konuyu gündeme getirerek iç siyasette mevcut hükümetleri zor durumda bırakmak isteyen popülist partiler kamuoyunun dikkatini Avrupa’ya yöneltmeyi başaramışlardır. Avrupa entegrasyonu kimileri için

her güzel şeyin kaynağı gibi görülürken, kimileri içinse her kötü şeyin kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu sebeple kamuoyunun Avrupa Birliğine yönelik tutumları daha önce hiç olmadığı kadar bu entegrasyon sürecinin geleceğini belirleyen, şekillendiren ana aktöre dönüşmektedir. Siyasi elitler AB vizyonlarını realiteye dönüştürmek istiyorlarsa artık halkın bu vizyonları paylaştığından emin olmak zorundadırlar. Avrupa Birliği süreci artık literatürde sıkça kullanılan ifadeyle; '*permissive consensus*' durumundan, '*constraining dissensus*' durumuna geçmiştir (Hobolt ve de Vries, 2016). Bu iki kavramı şöyle açıklayabiliriz; Avrupa entegrasyonunun ilk yıllarında kamuoyunun dış politikaya karşı devlet yetkililerine sunduğu genel onay '*permissive consensus*' kavramıyla ifade edilirken, Maastricht sonrası dönemde halkın siyasi elitler üzerinde kurdukları sınırlayıcı şüphecilik ise '*constraining dissensus*' olarak kavramsallaşmıştır. Artık AB gibi dış ilişkiler konusunda elitler ve geniş kitleler arasındaki karşılıklı etkileme yönü sadece yukarıdan aşağı değil, aynı zamanda aşağıdan yukarıya doğrudur (De Vries ve Steenbergen, 2017).

Kamuoyunun AB konusundaki duyarlılığının artması bu konunun akademik çevrelerce daha yoğun bir şekilde ele alınmasına yol açmıştır. Akademik çevrelerde Maastricht' e kadar kamuoyu tutumlarının AB ilişkileri açısından değeri genelde görmezden gelinmiştir (Hellström, 2008) Danimarka kamuoyunun Maastricht Antlaşmasını 1992 yılında referandumda reddetmesi genelde AB'ye yönelik kamuoyu tutumları araştırmalarının da ivme kazanmaya başladığı dönüm noktası olarak gösterilir (Hobolt ve de Vries, 2016). Bu tarihten sonra AB tutumlarına yönelik çalışmalar artmıştır ve bu çalışmaların önemli bir bölümü Avrupa entegrasyonuna olan desteğin düşüş eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Kamuoyunun AB desteğinde 1992 yılında keskin bir düşüş yaşanmıştır (Jacquier, 2012). Bu şüphecilik Avrupa genelinde siyasi elitler üzerinde bir meşruiyet baskısı oluşturduğu için siyaset kurumu giderek daha sorumlu olmak durumunda kalmıştır. Kamuoyu kamu politikalarına göre tepkiler geliştirmektedir ve bu da üye devletleri Avrupa entegrasyonu konusunda giderek daha sorumlu olmaya yöneltmektedir çünkü partiler yeniden seçilme ümidiyle kamuoyunun beklentileriyle uyumlu politikalar izlemek zorundadırlar (Williams, 2016).

Özellikle sosyal medyanın toplum hayatına nüfuzunun arttığı bir dönemde, uzmanlara olan saygı ve güvenin düştüğü, komplo teorilerine itibar etmenin giderek modaya dönüştüğü, popülizmin ve anti-entelektüelliğin yükselişe geçtiği yeni bir düzlemde yaşamaktayız. Uzman görüşlerine en çok şüpheyile bakılan konular arasında iklim değişikliği, aşı, genetik mühendisliği, uluslararası ticaret gibi konuları sayabiliriz (Demmett ve Pearce, 2019). Böyle bir ortamda siyasilerin kamuoyunu doğru politikalara ikna etmesi giderek zorlaşmaktadır.

Kamuoyunun giderek Avrupa birliği konusuna karşı daha duyarlı hale gelmesi Avrupa entegrasyonunun geleceğini de önemli ölçüde belirlemektedir. Artık siyasiler kamuoyunun desteğini almadan entegrasyonun derinleşmesi ve genişlemesi yönünde ciddi adımlar atabilecek gibi görünmemektedirler. Bu sebeple entegrasyonun başardığı bütün büyük atılımları, elit güdümlü olduğu ve referandumların daha seyrek olduğu dönemlerde gerçekleştirdiğini ileri sürebiliriz. Avrupa Tek Senedi ya da Maastricht anlaşması gibi hayatın daha geniş alanlarını kapsayan büyük atılımlar ve Euro'ya geçiş gibi önemli ulusal konular bugünün şartlarında gerçekleştirilmesi daha zor atılımlar gibi görünmektedir. Andrew Moravcsik'in liberal hükümetlerarasıcılık teorisiyle ifade ettiği elit siyasilerin pazarlık güçleriyle belli konularda entegrasyona ikna olmalarının politika yürütmek için yeterli olduğu zamanlar gün geçtikçe geçmişte kalmaktadır. Artık kamuoyu faktörü giderek daha belirleyici bir hal almaktadır. Bunu en son güçlendiren etken 2008 yılında patlak veren Euro bölgesi krizidir. Bu krizle birlikte Avrupa toplumunun herkesimi Avrupa entegrasyonu konusunda öyle ya da böyle bir tutum geliştirmiştir.

Bu önemli değişim, yani entegrasyon sürecinin elit güdümlü olmaktan çıkıp kamu tutumlarıyla şekillenmesi tüm AB ülkelerinde olduğu gibi Birleşik Krallıkta da aynı dönemde gerçekleşti. AB üyeliği sadece BK'nın anayasal düzenini¹ dönüştürmedi, aynı zamanda kamuoyunun dış ilişkiler konusunda özellikle de Avrupa konusunda daha aktif bir tutum geliştirmesini de sağladı. Daha önceleri 10 Downing Street üzerinde bulunan hükümet binasında kapılı kapılar ardında belirlenen ve

¹Her ne kadar BK'nın bir derli toplu yazılı anayasası olmasa da BK dünyanın en eski anayasal düzenlerinden birine sahiptir.

parlamentonun ikna edilmesiyle kolayca yürürlüğe sokulan Avrupa politikaları artık halkın artan duyarlılıkları sayesinde kamuoyunun tepkilerine göre şekil almaktadır. Bunun en son ve en meşhur örneği *British* ve *exit* kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşan portmanto *Brexit* kelimesinin ifade ettiği Birleşik Krallığın Avrupa Birliği üyeliğinin oylandığı 2016 yılı referandumuydu. Referandumlar BK siyasi geleneğinde pek rastlanan karar verme enstrümanları değildir. AB üyeliği sürecinde ülke genelinde yapılan referandumların sayısının artması da artan kamuoyu etkisinin bir göstergesidir.

1.2. Tutum Kavramı

Sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi tutum (attitude) kavramı da anlamı tartışılan bir kavramdır ama genel olarak araştırmacıların sık sık üstünde durduğu noktalara dayanarak tutumların bir konu ile ilgili “değerlendirmelerde bulunmak, tasvip edip etmemek” olduğu söylenebilir (Tourangeau, 2008:142). Tutum bir nesneyi beğenmek ya da beğenmemek gibi ikili bir yaklaşımdır (Knutsen, 2009: 343). Başka bir tanıma göre tutum belli bir nesneye olumlu ya da olumsuz yaklaşıma meyilli olmaktır (Oskamp ve Schultz 2005:17).

Tutumlar ve kamuoyu çoğunlukla birbirinin aynı iki kavram gibi görülse de tutumlar belli bir şeye karşı takınılan tavrın psikolojik altyapısı iken kamuoyu bunun sözlü veya hareketli ifadesidir (Crespi, 1997: 17). Tutumlar gizil (latent) davranışlarken fikirler (opinions) daha açık (overt) ve sözeldir (Crespi, 1997: 18).

Rokeach’tan aktaran Knutsen (2009) siyasi tutumu ise “siyasi nesnelere veya durumlara karşı bireylerin nasıl tepki vermeleri gerektiğini belirleyen inanışlar ve değerler organizasyonu” şeklinde tanımlar (Knutsen, 2009: 345). Bu tanımda geçen inanç ve değer kavramları tutumlar için sıkça başvurulanan kavramlardır. Değerler dini ilkelerden ileri gelebilir, ya da modernleşme sonrası yaşanan gelişmelerin kazandırdığı; sağ - sol, materyalist - post materyalist, çevrecilik - ekonomik kalkınmacılık, libertaryen - otoritaryen, göç yanlısı - göç karşıtı, ulusalcı - ırkçı, tek kültürcü - çok kültürcü, nasyonel - supranasyonel gibi seküler değerler olabilir (Knutsen, 2009: 347). İnanç sistemi ise “bir bireyin öz benliğini, fiziksel dünyayı, sosyal dünyayı algıladığı inanış biçimlerinin toplamına verilen isimdir (Knutsen, 2009: 348).

Gordon Alport tutumların yaşam tecrübesi sonucunda zihinsel hazır bulunuş sayesinde belli konularla ilgili uzun süreli davranışlar olduğunu ileri sürer (Tourangeau, 2008:142). Kimi yazarlar bu tanımdaki yaşam tecrübesi kavramının yetersiz olduğunu, bazen miras alınan genlerin ya da kültürel değerlerin de tutumu belirlediğini, tutum ve davranış arasındaki ilişkinin de her zaman mevcut olmadığını ve son olarak tutumların her zaman uzun süreli olmadığını öne sürerek bu tanıma karşı çıkmışlardır (Tourangeau, 2008:142). Yeni yaklaşımlarsa insanların çoğunun tutumlarının somut ve değişmez tutumlar olmadığını bu yüzden anket araştırmalarında sorulan ve kesinlik gerektiren soruların tutumları ölçmede mutlak kabul edilmemesi gerektiğini belirtirler (Tourangeau, 2008:144).

Çoğu panel araştırmasında insanların kürtaj, sosyal güvenlik, savaş gibi konular üzerine sorulan aynı sorulara farklı aralıklarda verdikleri cevaplarda tutarsızlıklar tespit edilmiştir (Tourangeau, 2008:144). Philip Converse siyasi tutumların istikrarsızlığına dayanarak *tutumsuzluk* (non-attitude) kavramını geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre vatandaşların çoğunun gerçek anlamda bir tutumları yoktur (Knutsen, 2009: 349). Tutumlar konusunda katılımcıların panel araştırmalarında birbiriyle çelişik cevaplar vermeleri tutumsuzluk kavramının güçlenmesini sağlamıştır (Moy, 2008: 169). Bu tür tutumsuzlukların bilgisizlikten ileri geldiği düşünülse de bunun sadece bilgi ile sınırlı olmadığı da ifade edilmektedir. İnsanlar genelde medya aracılığıyla pek çok konuya maruz kalsalar da hepsine dikkat kesilmezler. Konu seçiciliği ve ilgi duyulan konuların sınırlılığı bireylerin hangi konuya ne kadar ilgili olacaklarını da belirlemektedir. İnsanlar hangi konuya ilgi duyacaklarına nasıl karar verirler? Bu çoğunlukla alınan eğitim seviyesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bireyler öncelikle kendi materyal menfaatlerini etkileyen konulara ilgi duyular fakat eğitim seviyesi arttıkça Ronald Inglehart (1970)'ın kavramsallaştırdığı *post-materyal* tutamlar da geliştirerek kendi hayatlarını doğrudan ilgilendirmeyen konulara da ilgi duymaya başlarlar. Fakat bazen bazı konularda halkın bilgi seviyesini arttırmak onların davranışlarını ya da tutumlarını değiştirmemektedir. Bu anlamda belli konularda bireyleri sadece bilgilendirmek onların davranış ve tutumlarında değişikliğe yol açmaz, böyle bir değişiklik için aynı zamanda motivasyon da gereklidir. İnsanlar belli siyasi konularda bilgili olsalar bile tutum farklılığına yol

açacak kadar daha fazla bilgi sahibi olmaya açık olmaları için motivasyonlarının olması gerekir (Visser, 2008: 136).

Tutumlarla ilgili başka bir soru da nasıl ölçüldüğüdür. Tutumlar betimlemeyle, ölçümle, anketlerle, teorilerle, deneylerle tespit edilebilirler ve bilişsel, duygusal, davranışsal boyutları vardır. Bu anlamda tutumlar çok boyutludur (Oskamp ve Schultz 2005:17).

Tutumlar, anketler gibi kamuoyu araştırmalarında sorulan sorular esnasında bağlama bağlı olarak kısıtlı bilgiler çerçevesinde insanların belli konularda ne düşündüğünü ya da hissettiğini gösteren cevaplarla betimlenir. Tutumlar sosyokültürel güncel bağlamdan etkilenen ve zamana göre hızla değişkenlik gösterebilen bir yapıya sahiptir (Tourangeau, 2008:144).

1.2.1. Avrupa Birliğine Yönelik Tutumlar

AB'ye yönelik kamuoyu tutumları literatürde ilk başlarda AB desteğini konu alırken daha sonraları AB karşıtlığını konu almaya başlamıştır (Boomgarden ve de Vreese, 2001). Araştırmaların çoğu AB karşıtlığını etkileyen faktörlerle AB desteğini etkileyen faktörler arasında fark olmadığı varsayımıyla ilerlerken, kimi araştırmalar bu iki farklı tutumu etkileyen farklı faktörler olduğunu vurgulamaktadırlar (Boomgarden ve de Vreese, 2001). AB tutumlarının boyutları ile ilgili en temel ayrımlar David Easten'in (1975) *toptancı* (diffuse) destek ile *spesifik* destek kavramları üzerinden yapılmaktadır. Buna göre bir kişinin AB tutumu onun AB rejimine genel bakışıyla toptan bir şekilde olumlu veya olumsuz olabildiği gibi, politika alanına göre de spesifik bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Belli politika alanlarında AB entegrasyonunu destekleyip, belli alanlarda desteklememe tutumuna spesifik tutum denirken, tek tek politika alanlarından bağımsız olarak genel anlamıyla AB'yi seven ya da AB'den hoşnut olmayan insanların yaklaşımına ise toptancı (diffuse) tutum denmektedir (Mauro ve Memoli, 2016: 7). Mauro ve Memoli (2016) desteğin ilişkili olduğu kavramları şöyle sıralar; “destek bir nesneye yardım etmek, onu tasvip etmek, ona bağlı olmak, onun menfaatlerinin aktif savunucusu olmak, onu geçerli, doğru, haklı, yetkili bulmaktır.” Bu anlamda desteğin hem davranışsal hem tutumsal boyutu vardır (Mauro ve Memoli, 2016: 8). Desteğe yönelik bir başka çerçeve

de desteği üç gruba ayırır; prensipli destek (principled support), genel destek (generalized support), gerekçeli destek (reasoned support). Farklı terminolojiler olsa da özünde kast edilenler aynıdır (Mauro ve Memoli, 2016: 8).

AB'ye yönelik tutumları böyle iki temel uğta değerlendirmek yerine çeşitli ara varyanslarıyla değerlendiren yazarlar da vardır. Bu bağlamda geliştirilen kavramlar arasında AB heveslileri (Euroenthusiasts), AB karşıtları (Eurorejects), AB şüphecileri (Eurosceptics), AB faydacıları (Europragmatists) sayılabilir. Başka bir grup sınıflandırmada ise; retçiler (rejectionism), revizyonistler (revisionism), minimalistler (minimalism), aşamacılar (gradualism), reformistler (reformism), bütünlükçüler (maximalism) vardır. Szczerbiak ve Taggart (2008) literatürdeki bu farklı kavramları listeledikten sonra bu kavramların aslında kendi öne sürdükleri *sert AB şüpheciliği* (hard Euroscepticism) ile *yumuşak AB şüpheciliği* (soft Euroscepticism) kavramlarına önemli bir katkı getirmediği sonucuna varmaktadırlar (Szczerbiak ve Taggart, 2008: 7). Bu tanıma göre sert AB şüpheciliği “AB'ye yönelik prensipli, bilinçli bir muhalefet göstermektir ve nihai hedef AB üyeliğinin sonlandırılmasıdır.” Yumuşak AB şüpheciliği ise; “AB'ye yönelik prensipli tontancı bir muhalefet yerine belli politikaların” değiştirilmesine yönelik bir tutumdur” (Szczerbiak ve Taggart, 2008: 7).

Farklı terimlerle ifade edilseler bile özünde aynı kavramlara işaret eden bu terminolojiler bireylerin AB tutumlarının siyah ve beyaz gibi iki temel renkten değil, arada değişen tonlarda griliklerden oluştuğunu ifade ederler. Örneğin bireyler AB genişleme politikalarına karşı olurken AB derinleşme politikalarını destekleyebilirler. Tam tersi de mümkündür (Hobolt, 2014). Literatürde baskın gelen araştırma konusu AB karşıtlığı veya AB desteğidir. Bu açıdan bir takım araştırmacılar AB tutumlarının farklı boyutlarının literatürde sıkça ihmal edildiğinden yakınsalar da (Hobolt ve de Vries, 2016), AB desteğini ya da karşıtlığını politika bazında inceleyen araştırmaların sayısı artmaktadır.

Bijmans (2017) literatürdeki AB tutumlarından AB desteği ve AB karşıtlığının sıkça başvuru olan tanımlarını sınıflandırmıştır. Kendisi de literatürde farklı kavramlarla ifade edilseler bile AB desteği için temelde Easton'ın toptancı ve spesifik

destek ayrımıyla, AB karşıtlığı için Szczerbiak ve Taggart'ın sert-yumuşak AB karşıtlığı kavramlarının en geçerli sınıflandırma olduğunu belirtir (Bijsmans 2017:91).

Tablo 1.1. Avrupa Entegrasyonuna ve AB politikalarına yönelik Tutumlar

Posizyon	(I) Kurum	(II) Politika
Destek	Avrupa entegrasyonuna ve mevcut kurumsal yapıya destek	Mevcut politikalara destek
AB Alternatifçiliği (Euroalternativism)	Avrupa entegrasyonuna destek, ama kurumsal yapının daha fazla ulusüstüleşmesi	Mevcut politikaların farklı yaklaşımlarla devamı ve başka alanlarda da AB politikası isteği
Yumuşak AB şüpheciliği	Avrupa entegrasyonunun daha uluslararası bir tasarımla ilerlemesi	Belli bir AB politikasından hoşnut olmamak
Sert AB şüpheciliği	Avrupa entegrasyonuna yönelik AB üyeliğinin sonlandırılmasını istemek	prensipli bir muhalefet ve

Kaynak: Bijsmans (2017)'den uyarlanmıştır.

Tablo 1.1 incelendiğinde AB şüpheciliği için Szczerbiak ve Taggart'ın sınıflandırmasının aynen kullanıldığı, AB desteği içinse Easten'in sınıflandırmasının isim değişikliğiyle kullanıldığı görülmektedir. Bu tabloda Easten'in spesifik destek kavramı yerine AB alternatifçiliği kavramı kullanılarak AB desteğinin belli politikalarla sınırlı olduğu ifade edilmiştir.

Önceleri AB şüpheciliği de AB desteği de genelde partiler ekseninde incelenmiştir ama bugünlerde artık bu tutumların partilerle sınırlı olmadan kamuoyu etrafında da incelendiği görülmektedir (Guerra 2017: 21). AB şüpheciliği, AB desteği gibi tutumlara bir de AB ilgisizliği negatif bir tutum olarak eklenebilir (Guerra 2017: 23).

Her ne kadar günümüzde AB şüpheciliğini çeşitli boyutlarıyla incelemek daha yaygın olsa da bu tez çalışmasında AB desteği incelenecektir ve bu konuda Easten'in sınıflandırmasında kullandığı toptan (diffuse) AB desteği kavramı (AB'ye yönelik genel rejim desteği) bağımlı değişken olarak ölçülecektir.

1.3. AB'ye Yönelik Tutumlara Etki Eden Faktörler

Literatürde AB'ye yönelik tutumlara etki eden faktörler olarak; bilişsel hareketlilik ve eğitim düzeyi (Inglehart, 1970) makro ve mikro ekonomik hesaplamalar (Gabel, 1995), iktidardaki hükümete olan destek (Franklin 1995, Ray 2003), ulusal kimlik (Carey, 2002), algılanan kültürel tehdit (McLaren, 2002), ulusal kimliğin kapsamlılığı (Marks ve Hooghe, 2003) tercih yaparken kullanılan aracı kurumlar (Anderson, 1998) medyanın etkisi (Boomgaarden ve Claes, 2006), partilerin etkisi (Demmet ve Pearce, 2019), devlet kurumlarının köklülüğü, demokrasiden memnuniyet, sol- sağ ideolojik konum, göç (Boomgaarden, Vreese 2005), din (Vollard, 2006) meslekler (Gabel, 1998), yaş, cinsiyet (Boomgaarden ve Claes, 2006) gibi pek çok faktörün etkisine yer verilmektedir.

Bu faktörlerin hepsinin bir bütünü birbiriyle ilişkili önemli parçaları olduğu şüphesizdir. Literatüre mevcut haliyle bakıldığında faktörler listesinin baya uzun olduğu görülmektedir. Bu dağınıklığı bir ölçüde gidermek için bazı araştırmalar AB'ye yönelik tutumlara etki eden faktörleri üç temel sınıfa ayırma yoluna gitmişlerdir. Bunlar sırası ile 'faydacı'(utilitarian) 'kimlik' (identity) ve 'ipucu alım'(cue-taking) olarak sınıflandırılır (Hobolt, 2016). Hooghe ve Marks ise aynı sınıflandırmayı 'hesaplar'(calculation), 'toplum'(community), 'ipuçları'(cues) şeklinde yapmıştır (Hooghe ve Marks, 2005).

Bu türden sınıflandırmalar her ne kadar dağınık faktörler kümesini basit başlıklar altına alarak daha uyumlu bir tablo çiziyor olsalar da önemli bazı faktörleri dışarıda bırakmaktadırlar. Örneğin eğitim seviyesi bu sınıflandırmada ekonomik faktörler başlığına mı daha uygundur yoksa kimlik başlığına mı? Buna benzer bir şekilde göç konusunu ekonomik bir faktör olarak mı ele almak daha doğrudur, yoksa kimlik faktörü olarak mı? Meslek gibi diğer sosyoekonomik demografik faktörler de birden fazla başlığın altında ele alınabilir. Devlet kurumlarının demokratiklik düzeyleri gibi bazı faktörlerse bu başlıklardan hiç birinin altına uygun düşmemektedir. Bu sebeple AB'ye yönelik tutumları üç temel çatı altında incelemek yerine, her bir faktöre özel olarak değinilecektir.

1.3.1. Eğitim

Eğitim seviyesi düşük bireylerin AB'ye yönelik şüphecî tutumlarının yüksek olduğu literatürde güçlü bir şekilde yer bulmuştur (Hakhverdian ve diğerleri, 2013). Hakhverdian ve arkadaşları eğitim düzeyi ve AB desteği arasındaki ilişkiyi incelemek için 1973 yılından 2010 yılına kadar olan verileri değerlendirmişlerdir ve bu araştırmanın da önceki araştırmaları destekler nitelikte sonuçları ortaya çıkmıştır (Hakhverdian ve diğerleri, 2013). Eğitim seviyesinin AB şüpheciliği üzerindeki etkisi eğitimin genellikle sosyoekonomik, sosyokültürel ve siyasi faktörlere olan etkisi ile açıklanmıştır (Hakhverdian ve diğerleri, 2013). Eğitim seviyesi düşük olan bireyler genellikle eğitim imkânlarından faydalanamayan alt sınıf ailelerden gelen ve vasıfsız işçi olma statüsünden kurtulamayan bireyler oldukları için liberal ekonominin sunduğu fırsatlardan faydalanamamaktadırlar. Modernliğin getirdiği önemli yeniliklerden birisi de eğitimin kişinin toplum içindeki yerini belirlemede artan rolüdür. Eğitimin ekonomik refah üzerindeki etkisi hiç şüphesiz yadsınamaz fakat tutum araştırmalarında eğitimin sadece bu rolüne değinilmez. Eğitimi belirleyici bir faktöre dönüştüren bir diğer özellikse bireylere karar verme becerisinde sunduğu imkânlardır. Bu anlamda eğitim kozmopolitliği ve toleransı yayar, beşeri sermayeyi artırır. AB politikaları da tek kültürlülüğten, çok kültürlülüğe bir geçiş süreci olduğu için AB karşıtlığı ile eğitim seviyesi arasında ters orantılı bir ilişki vardır (Hakhverdian ve diğerleri, 2013).

Bireyleri kendi kararlarını veren otonom varlıklar olarak gördüğü anlaşılan Ronald Inglehart tutumlar literatürüne *cognitive mobilization* yani bilişsel hareketlilik kavramını kazandırmıştır (Inglehart, 1970). Bireylerin kendilerini bilişsel olarak geliştirerek büyük siyasi konuları analiz edecek ve bu konularda verilen mesajları anlayabilecek kapasiteye erişmesi bilişsel hareketlilik oranlarının arttığı anlamına gelir. Bireyler bilişsel olarak hareketsiz yani donuk kaldıkça uzak siyasi konularda tutum belirleme oranları düşer, duyarsız olurlar. Bireylerin AB gibi karmaşık siyasi oluşumlara karşı tutumlarını incelerken onların bilişsel hareketlilik düzeylerinin göz önünde bulundurulması bu açıdan faydalıdır.

Yüksek bilişsel hareketlilik yüksek siyasi farkındalık, siyasi iletişimde iyi geliştirilmiş beceriler bireylerin kendilerini uluslararası siyasi topluluklara daha yakın

hissetmesine yardımcı olur (Jacquier, 2012). Inglehart (1970) bireylerin bilinç düzeyleri arttıkça AB değerlerini daha kolay içselleştirebildiklerini ve bu değerlerin korunması ve dünyaya yayılması için daha fazla entegrasyonu olumlu görmelerinin beklendiğini belirtir. Bu anlamda eğitim etkin bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bilgiye erişim, bireylerin bilişsel hareketlilikle daha fazla siyaset konuşan kişiler olması tutum geliştirmeyi etkilemektedir (Jacquier, 2012). Inglehart'ın araştırmasının yapıldığı yıllarda erkekler eğitim imkânlarına kadınlara oranla daha kolay eriştikleri için kadınlardan daha fazla politik konulara meraklıydılar. Bu da onları AB konusunda daha fazla tutum sahibi olmaya yöneltiyordu. Bununla koşt bir şekilde o yıllarda siyasi elitler Avrupa entegrasyonu ile ilgili olumlu mesajlar verdikleri için eğitilmiş erkekler daha AB yanlısı bir tutum sergilemekteydiler. Geçen süre zarfında kadınların eğitim imkânlarından faydalanma oranı eskiye kıyasla ciddi oranda arttığı için bu ilişki bozulmuş olabilir. Günümüzde kadınların AB algılarının genel olarak erkeklerden daha karamsar olduğunu belirten araştırmalar varsa da, bunun kaynağını eğitim eşitsizliği ile sınırlamak başka faktörlerin görmezden gelinmesine yol açabilir. Bilişsel hareketliliğin başka bir göstergesi olarak sosyal sınıf ve yurt dışı seyahatlerinin artışı da kişileri daha kozmopolit bir bakış açısına kavuşturduğu için AB konusunda daha algılayıcı olmalarına yardımcı olur. AB desteğinin altında ulus devletin sıkı sınırlarının beraberinden getirdiği milliyetçilik ve çatışmacılıktan uzaklaşmayı dileyen ve bir Avrupa demos'u arzulayan dünya görüşü de vardır. Bu görüş kozmopolitliği benimser. Bu anlamda kozmopolit bireyler barış özgürlük dayanışma demokrasi gibi değerleri paylaşırlar. Bu fikirler önceleri Avrupada Hristiyan demokrat partilerde (Hristiyan kozmololitliği) desteklenirken, zamanla liberal demokrat ve sosyal demokrat ve yeşil partiler gibi kozmopolit partilerce desteklenmektedir (Vollaard, 2018: 218).

Bu yaklaşıma göre eğitim seviyeleri yüksek bireyler bilişsel hazır bulunuşlukları yeterli olduğu için AB ile ilgili mesajları yorumlama becerileri artar. Bu yüzden AB ile ilgili mesajlar olumlu oldukça kamuoyunun algısı da olumlu yönde şekillenirken, tam tersi durumlarda AB'ye olan destek düşer. Inglehart (1970) bu nedensellik ilişkisine iki çarpıcı örnek verir. Bunlardan birincisi, araştırmanın yapıldığı yıllarda BK kamuoyu bilişsel hareketlilik düzeyinin Fransa ve Almanya'dan yüksek olması, onların medya ve siyasi partiler gibi elit kesimin mesajlarına göre

tutumlarını şekillendirmiş olmalarıydı. General De Gaulle'un 1963 ve 67 yıllarında iki kez üst üste BK'nın Avrupa entegrasyonuna üyelik başvurusunu reddetmesi üzerine BK siyasi elitlerinin ve medyanın yaptığı ulusalcı yorumlar kamuoyunda tepkisel bir bakışın kök salmasına yol açmıştı. Ülke onuru açısından zedeleyici bulunan bu davranışa karşı siyasi elitlerin ulusalcı mesajlarına maruz kalan eğitimli kesim de AB'ye Fransa ve Almanya kamuoyundan daha şüpheci bir şekilde bakmaya başladı (Inglehart, 1970). Araştırmaya göre Alman ve Fransız kamuoyundan daha fazla medya içeriğine maruz kalan ve şehirleşme oranı daha yüksek olan BK kamuoyu Avrupa entegrasyonu konusunda daha fazla fikir sahibiydi.

Benzer bir şekilde De Gaulle Fransa'da Avrupa entegrasyonu ile ilgili verdiği olumsuz mesajlarla, kimlik faktörünü ön plana çıkararak kendisini takip eden yüksek eğitimli ve yüksek geliri olan bireyleri Avrupa'ya şüpheyile bakmaya yöneltmeyi başaramıştı. Bu iki örnek eğitim seviyesinin bireyleri doğrudan Avrupa yanlısı ve ya karşıtı yapmadığını, fakat Avrupa'ya yönelik tutumlarını geliştirmeye ve bir tutumdan başka bir tutuma doğru mobilize olmaya daha elverişli kıldığını göstermektedir.

Eğitimin tutum geliştirme konusunda birkaç açıdan etkin olduğunu görmekteyiz. Öncelikle eğitimli insanlar eğitim seviyesi düşük ya da hiç eğitim almamış insanlara göre daha evrensel konularda bir tutum sergilerler. Örneğin küresel ısınma sorunu eğitim seviyesi düşük insanların gündemine pek gelmediği gibi bu kişiler söz konusu probleme işaret eden tartışmalara medya veya diğer bilgi kanalları üzerinden maruz kaldıklarında eğitim seviyesi yüksek olan insanların gösterdiği ilgiyi göstermemektedirler. Eğitim kişilerin Inglehart'ın (1970) ifadesiyle *post-material* konulara ilgi duymalarına imkân tanır. Post material konular kişinin kendi hayatının somut realitesinin ötesinde kalan konular olarak tanımlanabilir. Eğitim imkânlarından faydalanamayan bireyler genellikle kendi yakın çevrelerini doğrudan ilgilendiren konuların dışında kalan alanlarda tutum geliştirmeye pek meyilli değildirler. Avrupa entegrasyonu konusu da eğitimli bireylerin gündeminde daha fazla yer teşkil etmektedir. Post materyalist tutumların aksine materyalist değerlendirmeler güvenlik, enflasyonla mücadele gibi pratik konuları içerir (Jacquier, 2012).

Eğitimin entegrasyona yönelik tutumların şekillenmesinde etkin faktörlerden biri olmasının bir başka nedeni de kimlik faktörüne olan etkisidir. Pek çok vatandaşın ulusal kimlik algısı ilk ergenlik döneminde okul yıllarında gerçekleşir. Kişi kendisini en yakın toplumsal küme olan aileden başlayarak, şehir, bölge ve ulus devlet gibi kimliklerin bir parçası olarak görmeye bu yaşlarda başlar ve tüm hayatı boyunca çok fazla değişime uğramayan bir kimlik algısı geliştirir. Bu anlamda eğitimin tarih ve ulusal sembolleri aktarma rolü de önemli bir faktör olarak değerlendirilir. Bu yüzden eğitim bireylerin zaman içinde kendilerini ulusal kimliklerinin yanında, bir de uluslarüstü bir kimlik olan Avrupalılık kimliğini benimseme ihtimaline de etki eder.

Son olarak eğitim bireylerin beşeri sermaye zenginliğini arttıran bir faktör olarak ekonomik refahı da etkilemektedir. İyi eğitilmiş bireylerin yüksek gelirli işlerde çalışmaları daha muhtemel olduğu için eğitim faktörü ekonomik hesaplar açısından da bireylerin Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumlarını etkiler. Eğitim seviyesi yüksek insanların entegrasyonun sağladığı serbest ticaret ortamında rekabet güçleri daha yüksek olduğu için, yüksek eğitimliler ekonomik kriterler açısından daha kazançlı olmaktadır. Bu da onları daha entegrasyon yanlısı bir tutum sergilemeye yöneltir.

Literatürdeki bu bulgulardan yola çıkarak mevcut tezde eğitim faktörünün AB desteği üzerindeki etkisi aşağıdaki hipotez ile sınanacaktır:

H1= Eğitim seviyesi yükseldikçe Avrupa Entegrasyonunu destekleme ihtimali artar.

1.3.2. Ekonomik Faktörler

Avrupa entegrasyonunun bireylerin hayatlarına ekonomik açıdan kattığı değer bireylerin entegrasyona yaklaşımlarını belirlemek açısından son derece merkezi bir yer tutar (Gabel ve Palmer, 1995: Gabel ve Whitten, 1997: Gabel, 1998: Hooghe ve Marks, 2004: Gabel ve Hix, 2005: Luedtke, 2005: de Vries ve Kersbergen, 2007: Kauffman, 2010: Henjak vd 2012: Curtice, 2016: De Vries, 2017: White, 2017: Lechler, 2019). Nede olsa Avrupa entegrasyonu her şeyden önce bir ekonomik birlik olarak hayata

geçirildi. Bu sebeple, Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları araştıran ilk önemli çalışmalar ekonomik hesapların, kar zarar analizlerinin tutum belirlemede birincil rol oynadığını ileri sürmektedirler (Gabel, 1998). Bu çalışmaların temel savı şöyledir; bireyler entegrasyondan ekonomik açıdan karlı çıktıklarını düşündükleri ölçüde entegrasyon yanlısı olurlar. Entegrasyonun getirdiği yeni şartlardan zarar gören bireyler ise karşıt bir tutum sergilerler. Genel faydacı (utilitarian) faktörler araştırmalarda son derece etkili çıkmaktadır. Çoğu ülkede ülkenin ekonomik performansı AB'nin ekonomik performansı ile paralel düşünülmektedir. Vatandaşlar bu ikisi arasında bir ilişki olduğuna inanıyor. Ekonomi iyi ise AB desteği artıyor (Henjak vd 2012:187).

Literatürde Avrupa entegrasyon süreci kimi zaman küreselleşme terimi ile eşanlamlı kullanılmaktadır çünkü Avrupa entegrasyonu serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırarak bir anlamda küreselleşmeye hizmet etmektedir. Küreselleşmenin getirdiği yeniliklerle ve yıkıcı yaratıcılıkla başa çıkabilecek derecede kendini geliştirmiş vasıflı bireyler bu rekabet ortamında daha avantajlı oldukları için entegrasyonu desteklemektedirler. Vasıfları düşük olan işçiler ise işlerini kaybetme korkusuyla entegrasyon sürecini olumsuz bir politika olarak görmektedirler (Gabel 1998; Inglehart, 1970). Küreselleşmeye yönelik tutum ülkelerin birbirlerinden coğrafi ve kültürel olarak ne kadar uzak olduklarından da etkilenmektedir. Küreselleşmenin; uzak kültürlerle ihracat, yatırım, ya da kendi ülkesinin dışına gidip çalışmak (emigration) gibi fırsatlar getirdiğini düşünenlerin küreselleşmeyi destekleme ihtimalleri artarken, küreselleşmenin uzak kültürlerden göç almaya, yatırım almaya, ithalat yapmaya imkân verdiğini düşünenler için bu oran düşmektedir. Kültür uzaklığı küreselleşmeyi desteklemek açısından ithalat için olumsuz, ihracat için olumlu bir faktördür (White, 2017:274). Yapılan başka bir araştırmaya göre ise katılımcıların küreselleşme ile uluslararası organizasyonların ilişkili olduğu konusunda emin olmadıkları ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin daha çok çokuluslu şirketler aracılığıyla yürütüldüğünü düşünen halk, küreselleşmede BM, NATO, ya da AB gibi kurumların rolü hakkında pek bir bilgi sahibi değildir (Blondel, 2008: 118).

Ekonomik faktörler arasında işsizlik önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İşsizlik artınca AB desteği düşmektedir. İşsizliğin artması AB kaynaklı olarak algılandığı ölçüde AB desteği düşmektedir (Lechler, 2019). Yine de tüm Avrupa genelinde düşük vasıflı bireylerin entegrasyon karşıtı olduğunu söylenemez. Milli geliri düşük üye devletlerin vasıfsız işçileri açısından entegrasyon süreci daha fazla ücret veren ülkelere giderek hayat standardını yükseltme şansı doğurduğundan, Polonya, Bulgaristan gibi ülkelerin vasıfsız işçileri entegrasyon yanlısı bir tutum sergilemektedirler (Hooghe ve Marks, 2004).

Avrupa entegrasyonu birilerine kazandırırken birilerine de kaybettirmektedir. Zaman içinde entegrasyon giderek birbirinden çok farklı yapıları olan ülkelere doğru genişlemiştir. Bu durum ülkelerin ekonomik yapılarına, ekonomi modellerine, yer altı ve yerüstü kaynaklarına, denize olan mesafelerine, üçüncü dünya ile olan sınır ilişkilerine, beşeri sermayelerinin gelişmişliğine göre her ülkenin farklı oranda entegrasyondan faydalanmasına veya zarar görmesine yol açmıştır. Stolper-Samuelson teoremine göre belli bir sektörde kıt kaynakları olan ülkeler rekabet açısından dezavantaja düştükleri için serbest ticarete karşı çıkarlar. Bu teoriye göre Avrupa entegrasyonundan kendi sektörlerinin zarar gördüğünü düşünen meslek grupları Avrupa karşıtı bir tutum sergilerler (Hooghe ve Marks, 2004).

Ayrıca farklı sosyoekonomik şartlardaki vatandaşlar Avrupa entegrasyonundan farklı ölçülerde fayda ve zarar görmektedirler. Bu farklılıklar da bireylerin tutumlarındaki farklılığı belirlemektedir. Bu yüzden bireylerin hangi ülkede yaşadıkları entegrasyona yönelik tutumlarında farklı sonuçlar ortaya çıkarır. Bu farklılıklardan birisi de ülkelerin coğrafi sınırlarıdır. Örneğin üçüncü dünya ülkeleriyle sınırları olduğu için göç yollarının ilk durağı olan güney Avrupa ülkelerinde vatandaşlar göç konusunu diğer ülkelere oranla daha önceden takip eder ve bu konuda ulus devletinin yetkilerinin AB yetkilerinden daha fazla olmasını isterler. Ülkelerin coğrafi sınırlarının vatandaşların tutumlarında etkisinin olması ile doğru orantılı olan başka bir faktör de bireylerin yaşadıkları bölgelerin diğer Avrupa devletleriyle olan sınırlara yakınlık derecesidir. Diğer Avrupa ülkeleriyle sınıra yakın yerlerde yaşayan bireyler entegrasyondan daha olumlu şekilde yararlandıkları için daha destekleyici

tutumlar geliştirirler (Gabel, 1998). Serbest ticaretin ilk önce sınır bölgelerinde yaşayan insanlara alternatif çeşitliliği sunması bu olumlu tutum trendinin sebebi olarak gösterilir. Sınır bölgelerindeki insanlar iç bölgelerdeki insanlara göre ekonomik hareketliliği daha yüksek insanlar oldukları için sınırın öbür tarafındaki mal ve hizmetlerden daha hızlı faydalanabilmektedirler ki bu da onların entegrasyonun ekonomik faydalarını günlük hayatlarında doğrudan hissetmelerine yardımcı olur. Bunun doğal bir sonucu olarak bu bölgelerdeki bireyler Avrupa entegrasyonuna olumlu bakmaktadırlar. Fakat bu eğilim de yine her ülke için eşit derecede belirleyici değildir. Örneğin Avrupa entegrasyonunun ilk üye devletlerinde sınır bölgelerinde yaşamak entegrasyona desteği daha iç bölgelerde yaşayanlara göre daha fazla etkilemezken, sonradan üye olan ülkelerde bu hipotezi destekleyen veriler elde edilmiştir.

Tüm araştırmalarda tartışmasız karşımıza çıkan en yaygın faktör ise bireyin gelir düzeyi ve mesleki niteliğidir. Gelir düzeyi ve mesleki nitelik arttıkça Avrupa yanlılığı artmaktadır. Bu anlamda beşeri sermaye düzeyi entegrasyon desteğine doğrudan etki etmektedir. Kişisel sermayesi yüksek olup da yatırım yapmak isteyen bireyler ve uluslararası şirketlerin üst ve orta düzey yöneticilik pozisyonlarında bulunan bireyler Avrupa entegrasyonunun imkânlarından daha fazla faydalandıkları için daha AB yanlısı bir tutum sergilerler. Finansal sermaye hareket esnekliğini tercih eder. Belli bir yere hapsolmak ve hareket alanının dar olması sermaye için tercih edilen bir ekonomik ortam değildir. Finans dünyasının entegrasyon yanlısı olması durumu entegrasyonun finansal akışkanlığı kolaylaştırdığı ve karlı düzeyde tuttuğu sürece geçerlidir. Finans piyasasının sıkı kurallarla düzenlenmesi ve bürokratik engellerin artması sermaye sahiplerinin AB desteğini azaltabileceği gibi sermayeye şüpheyle bakan diğer grupların desteğini arttırabilmektedir (Hooghe ve Marks, 2004).

Ekonomik hesapları etkileyen bir diğer konu da ülkelerin milli gelir düzeyleridir. Gayri safi milli hâsılası yüksek ülkelerde patronlar diğer AB ülkelerinde rekabet güçlerinin fazla olacağını düşündükleri için entegrasyonu teşvik ederken, milli gelirleri düşük olan ülkelerde şirket sahibi patronlar rekabet güçlerinin düşük olduğu

gerekçesiyle entegrasyonun kendilerini sektörden edeceğini düşünür ve karşı çıkarlar (Hooghe ve Marks, 2004).

Milli gelirle ilişkili olan bir diğer konu ise üye ülkelerin AB bütçesine yaptıkları katkı ve bu ortak bütçeden aldıkları fonun miktarıdır. Araştırmalara göre AB harcamalarından net gelir alan ülkelerin vatandaşları entegrasyona sıcak bakarken AB bütçesine net katkı yapan ülkelerde vatandaşların önemli bir bölümü entegrasyonun milli gelir üstünde yük olduğunu düşünmektedirler. Özellikle BK’da vatandaşların önemli bir bölümü Avrupa’nın daha başarısız ülkelerini gerektiğinden fazla desteklediklerini düşünmektedirler (Hooghe ve Marks, 2004). Benzer bir ilişki ulus devletler içindeki bölgeler açısından da gözlemlenebilir. İspanyanın Barselona gibi geliri yüksek bölgelerindeki vatandaşlar ülkenin daha fakir bölgelerini besledikleri düşüncesiyle merkezi hükümetten daha bağımsız bir politika izlemeyi tercih ederken, gelir düzeyi düşük bölgeler merkezi hükümetin eşitlikçi politikalarla gelir dağılımını düzenlemesini beklerler.

Sanayi grupları da kendi sektörleri açısından entegrasyona yönelik farklı tutumlar sergilenmesinde etkilidirler. Avrupa birliğinin tarıma olan desteğinden memnun olan Fransız tarımcıları entegrasyona olumlu bakarken, denizlerinde diğer balıkçı ülkelerle rekabetten hoşlanmayan Birleşik Krallık balıkçıları entegrasyona olumsuz bakmaktadır.

Ülkelerin farklı sosyal devlet anlayışları da toplumun farklı kesimlerinde bulunan bireylerin entegrasyona yaklaşımlarını farklı ölçüde etkiler. Örneğin daha bütüncül bir sosyal devlet anlayışı oturtmuş olan kuzey ülkelerinde bireyler entegrasyonun serbest dolaşım ilkesinin kendi ülkelerindeki sağlık sistemi, emeklilik ve işsizlik fonu gibi hizmetlere ağır yük getireceklerinden korkarken, sosyal devlet sistemleri daha esnek olan ülkelerdeki bireyler entegrasyonun kendi ülkelerinde de AB standartlarında bir takım sosyal politikaların geliştirilmesine yardımcı olacağını düşünerek entegrasyona olumlu bakmaktadırlar (Hooghe ve Marks, 2004). Vatandaşlar kendi ulusal devletlerinin sosyal harcamalarının AB politikaları yüzünden

kısıtlandığını düşündüklerinde AB'ye karşı olumsuz bir tutum içine girmektedirler (de Vries ve Kersbergen, 2007).

Üzerinde durulması gereken konulardan birisi de bireylerin tutumlarını geliştirirken ekonomik faktörleri makroekonomik (**objective- sociotropic economic voting**) temellerle mi yoksa mikro ekonomik (**subjective- egocentric economic voting**) temellerle mi belirledikleridir (Stewart, 2009:193). Önceki çalışmalar bireylerin ülkenin genel kazanımlarını göz önünde tutarak karar verdiğini öne sürse de, Gabel (1998) bireylerin ekonominin genel durumu ile ilgili subjektif algılarının daha belirleyici olduğunu savunur. Gabel'e (1998) göre makroekonomik veriler bireylerin kendi başlarına yorumlayıp destekleyebilecekleri kadar basit olmadığı için bireyler entegrasyona yönelik tutumlarını geliştirirken ülkenin entegrasyondan genel olarak fayda görüp görmediğini temel almak yerine kendi kişisel refahlarının artıp atmadığına bakmaktadırlar (Gabel 1998). Bu anlamda bireyler için hem öznel (subjective) değerlendirme hem de nesnel (objective) değerlendirme önemlidir. Bireyler öznel açıdan ekonominin iyiye gittiğini (retrospective) ya da gideceğini (prospective) (Clarke vd, 2004: 26) düşündüklerinde dış gerçeklik aksini gösterse de entegrasyonu olumlarlar. Aynı şekilde öznel değerlendirme sonucunda bireyler ekonominin kötüye gittiğini düşündüklerinde gerçekte ekonomi verileri olumlu yönde ilerlese bile entegrasyona karşı tutum belirlerler. Bireylerin ekonomiyi öznel kriterlerle değerlendirmenin ötesine geçerek objektif değerlendirmelerde bulunabilmeleri iki temel faktöre bağlıdır. Birincisi bu tür makroekonomik verileri yorumlayabilecek bir eğitim düzeyine erişmiş olmalarıdır. İkinci koşulsu kendi eğitimleri olmasa bile güven veren kurumların objektif makroekonomik veriler ile ilgili aktardıkları mesajlara maruz kalma düzeyleridir (Hooghe ve Marks, 2004).

Ekonomi faktörü Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları ülkelerin ekonomik kurumlarının farklılıkları açısından da etkiler. Farklı kapitalizm türlerinin bir arada var olduğu Avrupa'da kurumların farklılıkları politikalara yönelik tutumları da etkiler. Örneğin kapitalizmin daha sosyal demokrat bir formda şekillendiği ülkelerde işçi ve sendika dayanışması daha yüksek olduğu için işçi dayanışması zayıf olan ülkelerden farklı tutumlar sergilerler. Üye ülkelerde iş dünyasının temsilcileri de

farklı ölçülerde dayanışma içindedirler. Bu da sermayenin ülkeden ülkeye farklı yaklaşımlar sergilemesini sağlar (Hooghe ve Marks, 2004). Bunun bir uzantısı olarak yukarıda da belirtildiği gibi sosyal demokrat ülkelerde sol partiler Avrupa entegrasyonunun yozlaştırıcı etkisini düşünerek AB karşıtı olurken, liberal ülkelerde sol partiler AB yanlısı olabilmektedirler (Hobolt de Vries, 2016; Jacquier, 2012).

BK halkı özelinde de ekonomik faktörlerin hala en büyük belirleyici olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur (Curtice, 2016). Özellikle ülke sınırlarının kontrolü gibi konularda vatandaşlar serbest dolaşım ile gelen vasıfsız işçilerin kendi ülkelerindeki iş imkânlarını tehdit ettiklerini ve sosyal devlet sistemlerine fazladan yük olduklarını düşünmektedirler (Curtice, 2016). Bu araştırma ekonomi faktörünün önemini göstermektedir. Araştırmaya göre 1990'dan 2015 yılına kadar AB üyeliğinin BK'yı ekonomik açıdan güçlü yaptığına olan inanç yüzde 43'ten yüzde 35'e düşerken, bir farklılık olmayacağına olan inanç yüzde 37'den yüzde 40'a yükselmiştir. Üyeliğin BK'yı ekonomik açıdan zayıflatacağını düşünenlerin oranı ise yüzde 8'den yüzde 18'e yükselmiştir (Curtice, 2016). Bu oranlar ekonomi faktörünün rolünü göstermesi açısından önemlidir.

Özetlemek gerekirse entegrasyona yönelik tutumları etkileyen faktörler içinde en belirleyici faktör ekonomik getiri faktörüdür. Ekonomik faktörler büyükse AB tutumuna etkisi de artarken, bu faktörler kendilerini gösterecek ölçüde büyük değilse entegrasyona yönelik tutumları belirlemede diğer faktörler öne çıkmaktadır. Ekonomik kar zarar analizleri yukarıda belirtildiği gibi pek çok farklı etken tarafından doğrudan şekillenir.

Bu anlamda bu tezde ekonomi faktörüyle ilgili hipotez üç boyutlu olarak ele alınacaktır:

H2a= Bireyler Avrupa entegrasyonunun Ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığını düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (sociotropic).

H2b= Bireyler Avrupa entegrasyonunun kendi ekonomik durumlarını olumlu etkilediğini (retrospective) ya da etkileyeceğini (prospective) düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (egocentric).

H2c= Bireylerin mesleki vasıfları yükseldikçe AB yanlısı olma ihtimalleri artar.

1.3.3. Kimlik, Kültür ve Göç

Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları araştıran çalışmalar özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren ilgilerini kimlik ve kültür faktörünün önemini ortaya koyan verilere doğrultmuşlardır (Carey 2002: McLaren 2002, 2005, 2006: Hooghe, 2003: Henderson vd, 2016). Bu araştırmaların temel savunusu kimliğin ve kültürün Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları etkileme derecesinin ekonomik kar zarar hesaplarının gerisinde kalmadığıdır. Bu anlamda ulusal kimlik entegrasyona bakış açısını doğrudan etkilemektedir (Hooghe, 2003).

Bazı araştırmalarda ise kimlik faktörünün entegrasyona yönelik tutumları belirleyen birincil bir faktör olduğu iddia edilir. McLaren (2005) bireylerin ekonomik hesapları bir kenara bırakarak ulusal kimliklerine tehdit olarak algıladıkları politikalara karşı çıktıklarını öne sürmektedir. Seçmen davranışları üzerine yaptığı bir araştırmada McLaren, bireylerin kendi kişisel menfaatleri yerine genel toplumsal korkuları öne çıkararak oy vermeye meyilli olduklarını tespit etmiştir (McLaren, 2005).

Kimlik aidiyeti güçlü bir faktördür çünkü bireyler çok erken yaşlarda ulusal kimlikleriyle ilgili duygusal bağlar geliştirirler ve bu duygular zaman içinde somutlaştıkça değiştirilmesi zorlaşmaktadır. Vatandaşların siyasi tutumları onların yetişkinlik öncesi dönemlerinin sosyoekonomik şartlarıyla şekillendiği için ulusal kimliğe bakış açısı da bu dönemde tamamlanır. Ulusal kimliği meydana getiren temel öğeler belli semboller üzerinden bireylere ilk yıllardan itibaren aktarılır ve bireyler benimsedikleri bu ulusal kimliliğin sembollerinin tehdit altında olduğunu hissettikleri zaman kendi bireysel çıkarlarını bir kenara bırakarak toplumsal menfaati öncelerler ve kimliği koruma düşüncesiyle diğer kültürlerden insanlara düşmanca duygular beslerler (McLaren 2002).

Kimliğin tehdit altında olduğu düşüncesi bireyler için geniş kültürel alanları da kapsamaktadır. Örneğin entegrasyon sonucunda serbest dolaşımla veya AB'nin genişleme politikası sonrası üye olmasından korkulan Türkiye gibi Müslüman nüfus ağırlıklı ülkelerin vatandaşlarının konuk oldukları ülkelerin belli kültürel ve kimliksel sembollerine saygı duymayacağından endişe duyan vatandaşlar, bu politikanın ulusal kimliğe tehdit oluşturduğunu düşünerek AB'ye şüpheli yaklaşmaktadır. Ulusal kimlikle bağdaşmadığı düşünülen davranışlara örnek olarak namus cinayetleri, düşünce özgürlüğüne tahammülsüzlük, erkek tahakkümü ile kadın haklarının ihlal edilmesi gibi konuların Müslüman kökenli göçmenler söz konusu olunca sıkça gündeme getirildiği gözlemlenmektedir.

Kimlik konusu tabii ki sadece Avrupa kültürüne daha uzak kültürlerden gelen bireylerin Avrupa'ya göç etmeleri endişesinden ibaret değildir. Avrupa ülkeleri arasındaki tarihsel ve kültürel farklar bile ulusal kimliklerin bazı bireylerce önemli görülmesine yol açmaktadır. Bu bakış açısı sadece ulus devletler arasında değil, ulus devlet içi bölgesel kimliklerin de belli kesimler tarafından öne çıkarılmasına yol açmaktadır. Örneğin İspanya'da Katalanların diğer bölgelerden kendilerini kimliksel açıdan farklı görmesi gibi. Bu noktada literatürde yerleşen bir kavramsal ayırmadan bahsetmek gerekir. Kimlik araştırmaları literatüründe bireyler kendilerini birden fazla kimlikle tanımlıyorlarsa bu kimlik türüne **inclusive identity** yani diğer kimlikleri de dâhil eden kimlik denir. *Inclusive identity* kavramıyla tanımlanan kimlik algısına sahip bireyler kendilerini tek bir kimlikle tanımlamadıkları için hem Avrupalı hem İspanyol hem de Katalan olabilmektedirler. Aynı şekilde böyle bir kimliksel algısı olan bir BK vatandaşı kendisini hem İngiliz, hem Britanyalı, hem de Avrupalı olarak görebilir. Bu kimlik türünün tam aksi konumundaki kimlik algısı ise literatürde **exclusive identity** olarak terimselleşmiştir. *Exclusive identity* sahibi olan bireyler kimliklerini tanımlarken diğer kimlikleri dışlarlar. Dışlayıcı kimlik algısı şeklinde tanımlayabileceğimiz bu yaklaşımda birey kendisini sadece bir kimlikle tanımlar. Örneğin ya İngiliz olarak tanımlar, ya Avrupalı ya da Britanyalı. Yani bir kimliğin yanında başka kimlikleri de benimseyebilme becerisine **inclusive kapsayıcı** kimlik algısı denirken, benimsenen kimliğin dışında başka kimlikleri dışlayan yaklaşıma ise **exclusive dışlayıcı** kimlik denir. Bireyler kapsayıcı kimlik algılarına sahiplerse Avrupa

entegrasyonuna olan yaklaşımları daha olumlu olurken, dışlayıcı kimlik algısına sahip bireyler daha Avrupa karşıtı olmaktadır.

Ulusal kimliğe bağlılığın entegrasyona nasıl etki ettiği konusunda farklı sonuçlar elde etmiş araştırmalar olsa da, ulusalcılığın genel olarak entegrasyon karşıtlığını beslediği daha yaygın bir şekilde kabul edilir (Hooghe ve Marks, 2004). Bazı araştırmalar kimlik bilinci yüksek bireylerin daha entegrasyon yanlısı oldukları sonucuna varırken, başka araştırmalar kimlik bilincinin entegrasyona olan desteği azalttığı sonucuna varmıştır (Hooghe ve Marks, 2004). Birbirinden zıt iki ayrı sonucu destekleyen bu araştırmaların farklı bulgularını uzlaştırmak için bazı yazarlar şöyle bir yorum getirmişlerdir; kimlik bilinci yüksek yerlerde kendilerini ulusal kimlikle tanımlayan kişiler aynı zamanda kapsayıcı kimlik anlayışıyla kendilerini Avrupalı olarak görmektedirler. Bundan farklı olarak bazı ülkelerde kendilerini ulusal kimlikle tanımlayan bazı bireyler entegrasyon karşıtı olmaktadır çünkü bu bireyler dışlayıcı kimlik anlayışıyla sadece tek bir kimliği benimsemektedirler. Bu yaklaşıma göre dışlayıcı kimlikle kendilerini sadece ulusal kimliğiyle tanımlayan bireyler entegrasyon karşıtı olurken kapsayıcı kimlikle kendilerini hem Avrupalı hem de ulus devletlerinin kültürüyle tanımlayanlar entegrasyon yanlısı olmaktadır. BK ve İspanya gibi bölgesel kimlik farklılıkları olan ülkelerde kendilerini bölgesel kimlikle tanıyan bireyler aynı zamanda Avrupa yanlısı olmaktadır. İskoçların ve Katalanların entegrasyonu bir fırsat olarak gördükleri gibi. Günümüzde hala ulusal kimlikler diğer bütün grup kimliklerinin ötesinde en birleştirici unsur olmaya devam etmektedir. AB kimliği hala pek çok Avrupalı için sadece ulusal kimlikten sonra gelen ikinci bir kimlikten öteye geçmemektedir (Bozkurt, 2005: 238). Küreselleşme sürecinde de ulusal kimliğin yozlaştığına yönelik korkular artmıştır (Bozkurt, 2019). Entegrasyon aynı zamanda ulusal düşünmeyi canlandıran bir ters etki de yaratmıştır (Vollaard, 2018: 220)

Burada vurgulanması gereken bir konu da kimliği oluşturan temel unsurun kültür olduğudur. Her ne kadar yapılan bazı araştırmalarda etnisitenin entegrasyona yönelik tutumları belirlemede etkili olduğu öne sürülse de çoğu araştırmada etnisitenin önemli olduğuna dair bir bulguya rastlanmadığı belirtilmiştir. Etnisitenin etkisine

örnek olarak BK içinde yaşayan Asya kökenli bireylerin entegrasyona olumlu baktıkları gösterilmektedir (Slavtcheva-Petkova, 2013). Tutum araştırmalarında ele alınan kimlik kavramının ana unsuru etnisite değil sivil vatandaşlık ekseninde kültürel öğelerden şekillenen kimlik kavramıdır. Kimliğin ana unsurunun etnisite değil de kültür olduğunu belirttikten sonra kültürün dayandığı önemli sembolik kurumların ve değer yargılarının Avrupa kurumlarıyla örtüşüp örtüşmemesinin entegrasyona olan desteğe etkisi olduğundan bahsedebiliriz (McIaren, 2002).

Bireyler eğer serbest ticaret, düşünce özgürlüğü, çevrenin korunması, hukukun üstünlüğü gibi konularda Avrupa entegrasyonunun değerlerini paylaşıyorsa bu değerler için *postmaterialist* bir tutum izleyerek entegrasyonu desteklerler. Bireylerin kendi ulus devletlerinin değerlerini benimsemeleri bu değerler arasında Avrupa Birliğinin kurumsal değerleriyle örtüşenleri benimsemesine de yol açar. Örneğin sosyal devlet duyarlılığının yüksek olduğu kuzey Avrupa ülkelerinde bireyler Avrupa entegrasyonunun bu yönde ilerlemesini olumlu bulurlarken daha bireyselci politikalar izleyen devletlerin vatandaşları, sosyal politikaların üye devletlerin kendi yetki alanı içinde tutulmasını tercih ederler.

Farklı kapitalizm türlerine öncülük eden ülkelerin vatandaşları da ülkelerinin ekonomik modelinin Avrupa modeline benzediği ölçüde kendilerini Avrupa'ya yakın hissederler. Ekonomik kurumları AB kurumlarına benzer olan ülkeler AB sürecinin ev sahibi gibi hissederlerken, AB kurumlarından farklı olup da kendi kurumlarını bu yönde dönüştürmek zorunda olan ülkeler şüpheli olabilmektedir. AB yasalarıyla ulusal kurumları kritik değişimler geçirmek zorunda olmayan ülkelerin vatandaşları AB yanlısı olmaya daha meyillidirler (Hooghe, Marks, 2004).

Kendi ulusal kimliğine bağlılık, ulusal kurumların korunmasına yönelik yoğun bir duygusal beklenti oluşturuyorsa ve AB gibi uluslararası kurumların getirdikleri kurumsal yenilikler ulusal kimliğe karşı bir tehdit olarak algılanıyorsa burada sorulması gereken bir diğer soru da bu yoğun kimlik algısının nasıl geliştiğidir? Ulusal tarihlerin öğretim biçimlerinin bu noktada belirleyici olduğu düşünülmektedir (Hooghe, Marks, 2004). Buna göre ulusal kimliğe tehdit algılarının güçlü olmasını

sağlayan ulusal eğitim genç yaşlarda öğretilen milli tarih dersleriyle aşılanır. Ülke çapında ortak bir geçmiş tahayyülü oluşturmak için temin edilen tarih eğitimi ve sonraki yıllarda hükümetlerin izledikleri kimlik politikaları, siyasi partiler ve medyanın ulusal kimlik sembollerini, motiflerini sıkça gündeme getirerek bir çeşit, “onlar ve biz” saflaşması oluşturması bireylerin giderek bu çerçevede dış ilişkileri ele almalarına yol açabilmektedir. Üye devletlerdeki ulusalcı partilerin siyasi elitleri sembolik kavramları Avrupa düzeyinde siyasi malzeme yaparak kendi tabanlarını konsolide ederlerken aynı zamanda genel bir Avrupa kimliği karşılığı da aşılamış olmaktadır. BK AB ilişkileri parti politikaları bağlamında açıklansa da Birleşik Krallıktaki AB şüphesizliğinin önemli bir kültürel tarafı vardır. Avrupa kelimesi BK için nötr bir kelime değildir, BK için bu kelime *öteki* anlamına gelir, yüzyıllarca kendi ada kimliğini belirleyen *öteki* kimlik (Spiering, 2015: 76). Milliyetçiler önceleri Birleşik Krallık kimliğini Avrupanın alternatifi olarak görürlerken özellikle 1999 yılında İşçi partisi hükümetinin İskoçya ve Galler parlamentolarına yetki devri sürecinden sonra, İngiliz milliyetçiliği kaçınılmaz olarak canlanmaya başladı (Kenny, 2015). “Milliyetleri milliyetçiler inşaa ederler ve bu yüzden milliyetçiler İngilizliğin AB ile uyumlu bir kimlik olmadığı propagandasını yayarak, politize edilmiş bir İngiliz kimliği üzerinden yeni bir siyaset türünü kurumsallaştırmak istiyorlar” (Henderson vd, 2016). Bunu yaparken kullandıkları temel değerler; “İngiliz dili, ulusal kurumlar, kültürel miras, demokratik ve sivil özgürlükler”dir (Julios, 2008:160). Tartışma dönemlerinde başka kimlikleri ötekileştirme yerel kimliği pekiştirme daha yoğun yaşanır (Gibbins, 2014:16). “Savaş, imparatorluk, Protestanlık, özgürlük, coğrafya ve ulusu bir bütün görmek hep siyasilerin kullandığı simgelerdir” (Gibbins, 2014:33). İngiltere’nin küreselci, yayılmacı, lider rolünün olduğu inancı, istikrar ve zenginlik, gelişim *prosperity* ve demokratiklik gibi değerler İngiliz benliğini meydana getirir (Gibbins, 2014:181).

Bireyler küçük yaşlardan itibaren ulus devletlerine karşı bir bağlılık geliştirirler ve küreselleşmenin sonucunda bu kurumların değişime uğraması onlarda kaygı yaratır. Ulusal bütünlüğe tehdit olarak ise en çok öne çıkan kilit kavramlar göç ve küreselleşme kavramlarıdır. Avrupa entegrasyonunun hem göçü hem de küreselleşmeyi taşıyan bir

güç olduğu algısı da üye devletlerin vatandaşlarında Avrupa karşıtlığını tetiklemektedir.

Bireyler küreselleşme ve göç sayesinde hızlanarak artan çeşitliliğin kendi özgün kültürlerini azınlığa düşüreceğinden ve giderek kendi ülkelerinde yabancı durumuna düşeceklerinden korkarlar. Bu korkuyu besleyen faktörlerden bir diğeri de dengesiz nüfus artışıdır. Göçmen ailelerin hızla genç nüfus oranında artış yaşanmasına karşın yerli nüfusunda durgunluk olması buna örnek olarak gösterilir. Ülke kaynaklarının geleneksel kültürel semboller yerine yeni çok kültürlülükçü politikalara aktarılması da tepki çekmektedir. Bireyler kendi alıştıkları ulusal kurumların karar verme yetkilerinin sınırlandığını hissettikleri ölçüde ulusal egemenliğin tehdit altında olduğu hissine kapılırlar. Daha önceki araştırmalar kamu politikası konularında bireylerin ülkenin ortak menfaati için karar aldıklarını göstermektedir (McLaren, 2002). Yani ulusal egemenlik söz konusu olduğunda bireyler kendi bireysel ekonomik çıkarları yerine ülkenin genelinin menfaatine yönelik oy vermektedirler (McLaren, 2002).

Tehdit algısı iki temel açıdan değerlendirilir, birincisi realistik, yani gruplar arasındaki somut çıkar çatışmasından kaynaklanan tehdit algısı ikincisi ise sembolik tehdit algısıdır. Örneğin mali transferleri kendi ülkeleri için zararlı gören Almanlar bu konuda rahatsızlık duyarken, mali transferlerden faydalanan Yunanistan gibi ülkeler bu politikalardan memnuniyet duymaktadırlar (Hooghe ve Marks, 2004).

Ulusal kimliğin öğelerinden birisi olarak dinin rolünün ne olduğu da literatürde çeşitli araştırmalarda tartışılmıştır. Dinin Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumlara etkisi olduğu yönünde bulgulara rastlayan araştırmalar olsa da, çoğu araştırma dinin bu konuda kayda değer bir etkisinin olmadığı yönündedir. Clements (2010) dinin etkisinin önemli olmadığını ileri süren araştırmacılar arasındadır ve Kuzey İrlanda’da gözlemlenen entegrasyon yanlılığının sebepleri arasında daha çok alınan yapısal yardım fonlarının ve AB sayesinde adanın bütünlüğünün korunduğu düşüncesi gibi faktörleri öne sürer (Clements, 2010). AB’nin çoğunlukla Katolik ülkeler tarafından ortaya çıkarılmış bir birlik olması ve günümüzde hala Katolik nüfusun AB içinde fazla

olması AB'nin bir Katolik kulübü gibi algılanmasına yol açsa da Clements dinin tutum geliştirmekteki rolünün önemsenecek bir düzeyde olmadığını belirtir (Clements, 2010). Nelsen ve arkadaşları ise ilk üye devletlerdeki Katoliklerin Protestanlara göre daha AB yanlısı olduklarını gözlemlemişlerdir (Nelsen ve diğerleri, 2011). Dinin önemi tüm batı toplumunda giderek azalsa da (Bruce 2002), günümüzde hala dinin belirleyiciliğini gözlemek mümkündür (Nelson ve diğerleri, 2011). Vollard da Protestanların hala AB'yi bir Katolik projesi olarak gördüklerini ama bu bakış açısının giderek azaldığını belirtmektedir (Vollard, 2006). Müslümanların da AB'yi bir Hristiyan kulübü olarak gördüklerini ama bu ilişkinin de giderek azaldığını Highsmith'in araştırmasında görmekteyiz (Highsmith ve diğerleri, 2011).

Göç olgusunun dini yeniden etkili bir faktöre dönüştüreceğini ileri süren yazarlar da vardır (Jenkins 2007). Avrupa ülkelerinde artan Müslüman nüfusu çeşitli grupların yeniden dini kimliği savunmasına yol açmıştır. Dini gruplar arasındaki farklı doğum oranlarının Avrupa dışı dinlerin lehine olması bu endişeleri pekiştirmiştir (Kaufmann, 2010). Luedtke (2005) göç söz konusu olduğunda duygusal faktörlerin bilişsel faktörlerden daha baskın geldiğini belirtir. Kendisini ulus devletine bağlı olarak ifade edenler göç konusunda ulus devletin yetkilerini korumasını isterken, kendisini Avrupa kimliğine yakın görenler bu konuyu Avrupa kurumları düzeyinde yardımlaşmayla çözmeye destek vermektedirler (Luedtke, 2005). BK 1960'lardan 2000'lere kadar göç konusunda çok kararlı adımlar atabilmişti fakat göç politikasının AB serbest dolaşım ilkesi etrafında kurumsallaşması ve 2000 sonrası genişlemenin getirdiği göç dalgaları BK halkının bu konuda yetkili kurumun BK hükümeti olmadığı konusunda hassasiyet geliştirmesine yol açtı. Anketlere göre de göç konusu halkın tepkisini çeken ve "*take back control*" kontrolü geri almayı talep eden bir siyasi meseleye dönüştü. Bununla birlikte aynı anketlere göre halk daha çok vasıfsız işçi göçüne karşı çıkmakta ama doktor, hemşire gibi vasıflı göçe karşı çıkmamaktadır (Geddes ve Scholten, 2016: 46). Spigelman (2013) yaptığı karşılaştırmalı istatistiksel analiz sonuçlarına göre; 2004 yılı sonrası BK'ye yerleşip çalışma özgürlüğü kazanan Polonya'lıların ekonomiye net olumlu katkılarının olmasına rağmen, BK medyasında ısrarla bu kişiler BK'yi istila eden ve BK vatandaşlarının iş imkânlarını ellerinden alan yığınlar olarak nitelendirilmiştir (Spigelman, 2013).

Göç olgusu kimlik kaygılarının ortaya çıktığı en önemli bağlamlardan birisidir (Goodwin ve Milazzo, 2017). Öyle ki göç bazı araştırmalarda eğitim seviyesi faktöründen bağımsız olarak yaygın bir entegrasyon karşıtlığı besler. McLaren BK kamuoyu arasında göç karşıtlığını incelerken BK’da eğitim seviyesi düşük ve çoğunlukla iç bölgelerde yaşayan beyaz İngilizlerin göçe karşı en şiddetli tavrı sergilediklerini gözlemlerken, iyi eğitilmiş, iyi ücret ödeyen mesleklere sahip ve yüksek statülü insanların bile göçe karşı olduklarını tespit etmiştir (McLaren ve Johnson, 2005). Buradan yola çıkarak McLaren göçmenlerin BK değerlerine bağlılık göstermeyecekleri endişesinin bireyleri göçe karşı olmaya ittiğini söylemektedir. Vatandaşların BK’ya göçü sınırlandırmak istemelerinin altında yatan faktörün kültürün ve kimliğin dejenere olacağı endişesi olduğunu belirtmiştir (McLaren ve Johnson, 2005). Kısacası genel olarak BK halkı göçmenlerden BK kurumlarını ve kültürünü benimsemelerini beklemektedir ve bunun gerçekleşmesi durumunda göçü kabullenmeleri kolaylaşmaktadır (Heath, 2005).

BK halkı içinde Avrupa kimliği ile kendini tanımlama eğilimi diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük kalmaktadır. Curtice’in (2016) araştırmasına göre 1996 yılından 2015 yılına kadar kendisini Avrupalı hissedenenlerin oranı sadece yüzde 10’dan, yüzde 16’a yükselmiştir. Bu süre içinde AB’nin BK kimliğine zarar verdiğine inananların oranı yüzde 50’ye yükselirken, buna katılmayanlar yüzde otuzda kalmıştır (Curtice, 2016). Bu da gösteriyor ki üyelik sürecinde duygusal mobilizasyon pek gerçekleşmiş sayılmaz. AB’nin ekonomi üzerindeki etkisinin az olduğu, kimlik üzerindeki etkisinin ise giderek arttığı yönündeki inancın BK kamuoyu arasında daha çok kök saldığı fikrini savunan diğer bir araştırmada ise; kendisini İngiliz olarak tanımlayanların AB’yi desteklemek konusunda daha isteksiz oldukları tespit edilmiştir (Carey 2002). Bu araştırmaya göre kendisini sadece İngiliz olarak görenlerin Avrupa entegrasyonuna desteği yüzde 31 civarındayken, kendisini Britanyalı olarak niteleyenler için bu oran yüzde 45 civarındadır.

McLaren ve Johnson (2005) ekonomi faktörünün ve eğitim seviyesinin kimliğe yönelik tehdit algısından daha güçlü faktörler olup olmadıklarını test etmek için göç

olgusuna yönelik tutumları incelemişlerdir. Bu araştırmanın sonuçları göç karşıtlığının eğitim seviyesi düşük ve çoğunlukla iç bölgelerde yaşayan beyaz İngilizlerin arasında olduğu gibi, iyi eğitilmiş, iyi ücret ödeyen mesleklere sahip ve yüksek statülü insanlarda bile gözlemlendiğini ortaya koymuştur. Yani BK’da göç karşıtlığı sadece ekonomik olarak entegrasyondan zarar gören vasıfsız, eğitimsiz vatandaşları değil, entegrasyondan ekonomik olarak fayda gören eğitilmiş ve vasıflı bireyleri de kaygılandırmaktadır.

Buradan yola çıkarak McLaren göçmenlerin BK değerlerine bağlılık göstermeyecekleri endişesinin bireyleri göçe karşı olmaya ittiğini söyler. Vatandaşların BK’ya göçü sınırlandırmak istemelerinin altında yatan faktörün ekonomik kayıp değil, kültürün ve kimliğin dejenere olacağı endişesi olduğu vurgulanmaktadır (McLaren ve Johnson, 2005).

Yukarıda yer verilen tartışmalardan yola çıkarak kimlik, kültür ve göç faktörleri ile ilgili şu hipotezler sınanacaktır:

H3a= Bireylerin kendilerini kapsayıcı (inclusive) kimlikle tanımlama düzeyleri arttıkça Avrupa entegrasyon sürecini destekleme ihtimalleri artar. Bu anlamda bir birey kendisini hem BK’lı hem Avrupalı olarak tanımlıyorsa AB’yi destekleme ihtimali artarken, kendisini sadece İngiliz (exclusive) olarak tanımlayan bireylerin AB sürecine destek verme ihtimalleri düşer.

H3b= Bireyler göçün ülke ekonomisine olumlu katkısının olduğunu düşündükleri ölçüde AB’yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumda bu destek düşer.

H3c= Bireyler göçün ülke kültürünü zenginleştirdiğini düşündükleri ölçüde AB’yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumda bu destek düşer.

Entegrasyona yönelik tutumlar üzerine yapılan araştırmaların bu kadar farklı faktörleri ele almaları göstermektedir ki sadece ekonomik faktörlerin ya da sadece kimlik faktörünün tek başına etkili olduğunu iddia etmek yeterli değildir (Hooghe ve Marks, 2004). AB’ye yönelik tutumlar hem ekonomik çıkarlar hem de kimlik kaygısı

faktörlerinden etkilenmektedir. Bu ülkeden ülkeye, bireyden bireye ve zamandan zamana farklı derecelerde şekillenir. Bu iki temel faktörün Avrupa'ya yönelik tutumlara olan etkisi üzerinde durduktan sonra, bireylerin bu faktörlerden etkilenmesi için hangi aracı faktörlerin etkisi altında kaldıklarını araştıran çalışmalara da yer vermek gerekir.

1.3.4. Aracı Faktörler

Yıllarca Avrupa entegrasyon süreci tamamen elit güdümlü bir olgu olarak değerlendirilmiş ve incelenmiştir. Kamuoyunun bu konuda bir rolünün olduğu fikri entegrasyonun ilk yıllarında pek ilgi görmemiştir. Entegrasyon elitler arasında genel bir konsensüsün sonucunda önemli mesafe kat etmiştir (Hellström, 2008). Ne var ki Maastricht anlaşmasının reddedildiği döneme denk gelen bir süreçte Avrupa genelinde kamuoyunun giderek daha fazla Avrupa entegrasyonunu tartışmaya başladığı gözlemlenmiştir. AB genelinde artan referandumların sayısı ve referandumlarda AB anlaşmalarının halk tarafından veto edilmesi ² sürecin yürütücü gücünün artık siyasi elitlerden kamuoyuna doğru el değiştirmeye başladığının göstergesi olmuştur.

Önceleri AB'nin hangi yönde ve ne hızda ilerleyeceğini belirlemek için siyasi elitlerin birbirlerini ikna etmeleri yeterli olurken zamanla kamuoyunun dikkati AB konusuna yöneldikçe siyasi elitlerin kamuoyunu ikna etmeleri gerektiği zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Hobolt ve de Vries, 2016). Özellikle Euro bölgesi krizinden önce genel halkın AB ile doğrudan tecrübesi çok az olduğu için AB konusunda bilgi düzeyinin çok düşük olduğu belirtilmektedir (Hobolt ve de Vries, 2016).

Siyasiler her ne kadar hala Avrupa entegrasyonun temel aktörleri olsalar da günümüzde entegrasyonun yönü ve hızı konusunda kat edilecek mesafenin son belirleyicisi Avrupa halklarıdır. Bu noktada Avrupa kamuoyunun entegrasyondan ne beklediği, entegrasyona nasıl baktığı kilit öneme sahiptir. Önceki bölümlerde Avrupa kamuoyunun entegrasyon sürecine yönelik tutumlarını belirlerken hangi faktörleri göz

²Maastrich, Nice, AB anayasaya anlaşması vs.

önünde bulundurduklarını ayrıntılı bir şekilde ele alan çalışmalara yer verildi. Bu faktörler temel olarak maddi faktörler yani ekonomik kazanç veya kayıp hesaplamaları ile manevi faktörler yani kimlik ve kültürün tehdit altında olduğu düşüncesi gibi iki temel faktörden oluşmaktadır.

Farklı araştırmalar bu faktörlerin etkilerinin farklı derecelerde olduğunu öne sürmüşlerdir. Ekonomik faktörlerin belirleyici olduğunu öne süren araştırmalarla, kimlik-kültür faktörlerinin daha belirleyici olduklarını öne süren araştırmaların mevcut olması konuyu daha da çeşitlendirmektedir. Bu iki temel faktöre ek olarak tutum araştırmalarında sıkça değinilen aracı faktörler de bulunmaktadır. Bu aracı faktörler içinde en çok dikkat çeken kurumlar siyasi partiler ve medyadır. Bu iki aracı kuruma ihtiyaç duyulmasının sebebi ise Avrupa halklarının AB konusundaki bilgi düzeylerinin düşük olmasıdır.

1.3.5. AB Bilgi Düzeyi

Tutum araştırmalarının önemli bir bölümü AB vatandaşlarının entegrasyon konusunda bilgisiz olduklarını göstermiştir. AB vatandaşlarının büyük bir bölümü AB kurumları hakkında neredeyse hiç bir şey bilmemektedir (Hobolt, 2007). Bu bilgi eksikliği yıllardır yapılan eurobarometer araştırmalarıyla üst üste kanıtlanmış bir olgudur. AB tutumlarıyla ilgili en önemli konulardan birisi de AB konusunda bilgi eksikliği problemidir (Jones, 2007:149). Avrupa halklarının ve özellikle de BK halkının AB konusunda bilgisizliği bu konuda bilgi açığı (information deficit) kavramını gündeme getirmiştir (Geddes, 2004:212). Uzun bir süre Avrupa konusu siyasi elitler için yoğun tartışmaların yaşandığı ciddi bir konu olurken, halkın ilgi göstermediği bir konu olarak kalmıştır (Geddes, 2004:214). AB vatandaşları kendileri de AB konusunda bilgisizliklerini kabul etmektedirler. Öznel itirafların bu konuda yeterli olmayacağı düşünüldüğü için nesnel sorular sorularak AB konusunda bilgi seviyesi ölçüldüğü halde bireylerin AB konusunda sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevap vermedikleri ortaya çıkmaktadır (McCormick, 2014).

Bu durum beraberinde pek çok soruyu gündeme getirmiştir. Bunlardan bir tanesi de halka hakkında hiçbir şey bilmedikleri ya da çok az şey duydukları bir konuda

karar verme yetkisini vermenin demokratiklik ya da verimli karar alma açısından ne derece tutarlı olduğu sorusudur (McCormick, 2014). Şayet karar alma esnasında bilginin belirleyiciliği önemli değilse halka sormanın kura çekmekten daha isabetli bir yol olduğunu neye dayanarak iddia edebiliriz? Bu noktada siyasi kararların hangi kriterlere göre doğru ya da yanlış kabul edileceği sorunu ortaya çıkar. Literatürde bu probleme iki şekilde yaklaşılmaktadır. Bunlar prosedürcü yaklaşım ve faydacı yaklaşımdır. Prosedürcü yaklaşımı benimseyen bilim insanları eğer karar alma süreci gerekli demokratik katılımı sağlamışsa, demokratik prosedürleri yerine getirmişse alınan kararın sonucu karlı olmasa da bu doğru bir karardır diye yorumlamaktadırlar. Öte yandan faydacı yaklaşımı benimseyenler ise alınan karar halkın genelinin faydasına ise karar alma sürecinde demokratik prosedürlere uyulmamışsa bile alınan karar doğrudur diye düşünmektedirler (Cerovac, 2014).

Elitizmin ve popülizmin bu iki uç noktalarında duran yaklaşımları uyumlulaştırmak için çabalayan üçüncü bir grup akademisyen ise elitler ve kitleler arasında hem demokratik katılım prosedürlerini gözeten, hem de doğru karar almak için uzmanların görüşlerini kullanan kurumların önemini belirtirler. Genel olarak siyasi partiler ve medya olarak öne çıkan bu kurumlar geniş halk kitlelerinin bilgi eksikliğini gidermek ve daha isabetli kararlar almalarına yardımcı olmak için bilgi akışı sağlarlar (Anderson,1998). Anderson bu olguyu ifade etmek için *proxy* vekalet tanımını kullanır. Buna göre bireyler bilgisiz oldukları konularda kanaat önderlerinin verdikleri ipuçlarını kullanırlar ve bu ona göre son derece geçerli bir davranıştır.

Bu yüzden tutum araştırmaları literatüründe önemli sayıda araştırma bu aracı kurumların etkisini incelemiştir. Bu araştırmalara göre kamuoyunun Avrupa entegrasyonunun ekonomik getirileri ve zararları ile ilgili beklentileri medya ve partiler gibi elitlerin verdiği mesajlarla şekillenir. Bireyler AB gibi uzak konularda bilgilerini iki temel aracı kuruma dayandırır. Bu kurumlar medya ve siyasi partilerdir. Halkın büyük bir bölümü AB konusunda bilgi sahibi oldukları kaynağın medya olduğunu belirtmektedirler (De Vreese ve Boomgaarden, 2006). Fakat vatandaşlar bilgilerini sadece medya üzerinden almaz, aynı zamanda siyasi partilerin verdiği ipuçlarından da alırlar. Amerikan kamuoyu araştırmaları da partilerin geniş

halk kitlelerinde kanaat oluşturma etkilerinin olduğunu göstermektedir (Hooghe ve Marks, 2004) Vatandaşlar AB gibi karmaşık konularda bilgi edinmek ve bir tutum geliştirmek için partilerden ipuçları alırlar (Hooghe ve Marks, 2004).

Kamuoyunun seçimlerde sıkça yaptığı ve siyasi çevrelerce sıkça tartışılan bir konu da seçmenlerin AB ile ilgili referandumlarda oylanan konuyla sınırlı kalmak yerine, seçimlerini iç siyaset konularında aldıkları tavırlara göre yapmalarıdır. Buna literatürde *second order voting* denmektedir (McLaren, 2002). Seçmenler iktidardaki partinin performansından memnun olmaları durumunda Avrupa ile ilgili referandumda hükümetin savunduğu yönde oy vermeye meyilli olurken iktidardan memnuniyetsizlik, tepkisel oylara yol açmaktadır. Hobolt ve de Vries (2006) bunun son derece doğal bir davranış olduğunu belirttikten sonra referandumlarda halkın kullandığı tepkisel oyların doğru karar alınmasını zorlaştırmaması için, medya ve partilerin seçim kampanyalarında sadece oylanan konuya odaklanmaları gerektiğini savunurlar. Referandumda oylanan konunun dışında kalan tali konuları gündeme getirmek seçim atmosferini zehirler (Hobolt, de Vries, 2016).

Burada bireylerin herhangi bir aracı kuruma ihtiyaç duymadan (Proxy, cues, heuristics) AB ile ilgili konularda kendi bilgi seviyelerine göre karar verebiliyorlarsa bunun AB desteği için olumlu bir etkisinin olacağı beklenir (Anderson,1998: Gabel ve Hix, 2005: Hobolt, 2007). Buradan yola çıkarak AB bilgisi faktörü ile ilgili şöyle bir hipotez sunabiliriz:

H4= Bireylerin AB ile ilgili bilgi seviyeleri arttıkça AB'yi destekleme ihtimalleri artar.

1.3.6. Siyasi Partiler

Siyasi partilerin AB'ye yönelik tutumlar üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar birbirleriyle kimi zaman örtüşen kimi zaman çatışan sonuçlara ulaşmışlardır (Anderson, 1998: Carrubba, 2001: Tillman, 2004: Hobolt, 2007: Steenbergen vd, 2007: Gabel ve Scheve, 2007). Bu çalışmaların temel sorusu siyasi partilerin mi

kamuoyu tutumlarını şekillendirdiği, yoksa kamuoyunun mu siyasi partilerin tutumlarını şekillendirdiği sorusudur. Yani etki hangi yönde ilerlemektedir? Siyasi partilerden parti seçmen tabanına mı, yoksa tabandan siyasi parti elitlerine mi? Kimi çalışmalar bu etkileşimin hala tek taraflı olduğu ve etki yönünün siyasi partilerden halka doğru olduğunu savunurken (Hellström, 2008), tam tersini yani kamuoyunun beklentilerinin siyasi partilerin Avrupa politikalarını şekillendirdiğini öne sürenler de vardır (Carrubba, 2001; Tillman, 2004).

Partilerle kamuoyu arasındaki etkileşimin türünü incelemek için Granger nedensellik testi uygulayan Hellström (2008) partilerin kamuoyunun etkileme oranının hala çok yüksek olduğunu belirtir ve etki yönünün partilerden halka doğru yukarıdan aşağı gittiğini öne sürer. Bu çalışmaya göre partiler AB konusunda halkın tutumlarını şekillendirmektedir fakat halk partilerin AB konusunda fikirlerini şekillendirmekte yeterli bir güce sahip değildir (Hellström, 2008).

Ulusal partilerin seçmen beklentilerine göre AB politikalarını değiştirdiği de ileri sürülmüştür (Gabel ve Scheve, 2007). Buna göre parti elitleri yeniden kendi seçim bölgelerinde seçilebilmek için halkın entegrasyon konusunda önemseydiği politikalarda onların beklentilerine uygun mesajlar vermeleri gerektiğini düşünürler. Bu konular içinde en öne çıkanı ise göç konusudur.

Etkileşimin tek taraflı olmadığı, her iki yönde bir etkileşim olduğu ve siyasi partilerle kamuoyunun birbirlerini eş zamanlı olarak etkilediklerini ve bu etkilerin derecelerinin bağlamdan bağlama değiştiğini belirten üçüncü bir yaklaşım da mevcuttur. Bu araştırmalarda sebep sonuç ilişkisinin iki taraflı işlediği görülmektedir (MacAllister, 2018: 14). Parti elitleri geniş kitlelerin karmaşık konularda takınacakları tavır etkilerken, aynı zamanda yeniden seçilme kaygısıyla politikalarını onların beklentilerine göre şekillendirirler. Her ne kadar bu ilişki her iki yönde ilerlese de hala partilerin halkın tutumlarını etkilediği ortadadır. Bu da siyasi partileri önemli bir aracı faktör konumuna getirmektedir. Peki, partiler bu etki güçlerini ne yönde kullanırlar? Halkın daha AB yanlısı olmasını mı, yoksa daha AB karşıtı olmalarını mı sağlarlar? Bu sorunun kolay bir cevabı yoktur. Çünkü Avrupa genelinde çok farklı siyasi

bağlamlar neticesinde her partinin Avrupa yanlılığı ve karşıtlığı farklı derecelerde ve farklı gerekçelerle şekillenir. Zaman içinde BK örneğinde olduğu gibi çeşitli partilerin Avrupa entegrasyonu konusunda duruşlarını değiştirdikleri gözlemlenmiştir. Önceleri şiddetli bir şekilde entegrasyona karşı olan BK İşçi partisi 1980'lerden sonra AB yanlısı olurken, aynı dönemde daha önceleri entegrasyon yanlısı olan Muhafazakâr parti ise AB karşıtı bir tutum geliştirmiştir. Bu değişim her iki partinin de belli ölçüde Avrupa konusunda bölünmesine yol açmıştır ve bugün bile hala her iki partide hem entegrasyon yanlıları, hem de karşıtları mevcuttur.

Her ne kadar partilerin AB tutumlarını ülke bağlamında ele almak en doğrusu olsa da kısa bir genelleme yapacak olursak Avrupa genelinde entegrasyon karşıtı sol partiler bu tutumlarını AB mali disiplin ilkelerinin gerektirdiği kemer sıkma politikalarına bağlarlar. Sağcı partilerse entegrasyon karşıtlıklarını çoğunlukla göç gibi kilit konularda ulusal karar verme özgürlüklerini kaybetmemek gibi faktörlere dayandırır. İlk grup partilere örnek olarak Yunanistan'daki Syriza ve İspanya'daki Podemos, ikinci grup partiler içinse Fransa'daki Front National, Avusturya ve Hollanda'daki Özgürlük partisi gösterilebilir (Hobolt ve de Vries, 2016).

AB entegrasyonuna yoğun karşıtlık sadece aşırı sağcı ve solcu partilerin bir özelliği olsa da bu küçük partiler AB genelinde algı geliştirme konusunda son derece güçlü etkiye sahiptirler. Bunu AB'nin belirsiz geleceğini ön plana çıkararak ve genel kamuoyunun korkularını kullanarak yapmaktadırlar (De Vries ve Edwards, 2007).

Partilerin verdikleri mesajların etkileri konusunda yapılan araştırmaların bulguları içinde önemli bir nokta da parti bölünmüşlüğüne verilmek istenen mesaja olan etkisidir. Bu araştırmalara göre küçük aşırı partiler Avrupa entegrasyonu konusunda kendi içlerinde bölünmedikleri için tek ve bütüncül bir mesaj vermektedirler ve bu da kendilerini takip eden partilileri etkilemektedir. AB konusunda bölünmüş olan büyük partiler ise bölünmüş, karmaşık mesajlar verdikleri için partiyi takip eden kamuoyu hangi tutumu sergileyecekleri konusunda kararsız kalmaktadırlar. Ülkenin siyasi elitlerinin AB konusundaki bölünmüşlükleri ve verdikleri dağınık mesajlar AB karşıtlığının rahatça güçlenmesine imkan vermektedir

(Hooghe ve Marks, 2004). Elitlerin AB konusunda bölünmesi AB desteği açısından negatif etki yaratmaktadır (Gabel ve Scheve 2007). Bu yüzden partilerin AB konusunda ortak tutumları doğrudan etki oluşturur fakat parti içi muhalefetin fazla olduğu, ihtilafın çok olduğu konularda bireyler partinin gönderdiği dağınık mesajlardan farklı ölçülerde ve düşük düzeyde etkilenir (Gabel ve Scheve 2007). Bununla doğru orantılı olarak elitlerin ortak AB yanlısı tutumlarının olduğu yerlerde siyasete ilgili bireyler üzerinde olumlu etkileri gözlemlenmektedir. Siyasi elitlerin entegrasyonla ilgili olumlu mesajları kamuoyunun da bu konuda olumlu fikirler geliştirmelerine yol açmaktadır (Gabel ve Scheve, 2007).

Sonuç olarak partiler kamuoyunun Avrupa entegrasyonuna olan tutumları şekillendiren bir faktördür fakat bu etkinin güçlü olması için partilerin Avrupa konusunda bütüncül mesajlar veriyor olmaları gerekir. Dağınık mesajlar veren partilerin kendi seçmenleri üzerindeki etkileri düşüktür. Komünizm sonrası seçim sistemlerine geçen doğu Avrupa ülkelerindeki yeni partiler ise hala çok yeni oldukları için tam oturmuş bir politika tutarlılıkları olmadığından etkileri düşüktür (Tucker ve diğerleri, 2002).

BK bağlamında partilerin etkisine gelecek olursak; BK partileri içinde sert AB şüpheciliğine sahip olan partiler UKIP, Sosyalist İşçi Partisi, Britanya Ulusal Partisidir. Yumuşak AB şüpheciliği olan partiler ise; Muhafazakâr parti, Yeşiller Partisi, İskoç Sosyalist Partisi, Sosyalist İttifak, Demokratik Birlik Partisi gibi partilerdir (Szczerbiak ve Taggart, 2008: 12). Ana akım partiler içinde İşçi partisi ve Liberal demokrat parti daha AB yanlısı tutum sergilerken Muhafazakâr parti bu konuda çoğunlukla bölünmüştür. Muhafazakâr parti çeşitli dönemlere özellikle 1960'lar ve 1970'lerde AB yanlısı liderler sayesinde bütünleşmeye olumlu bakmış, diğer bazı dönemlerdeyse ya kayıtsız kalmış ya da olumsuz bakmıştır. Yine de bunun tüm parti için geçerli bir tutum olduğundan söz etmek doğru olmaz, bu çoğunlukla bireyler etrafında şekillenmiş bir politikadır (Crowson, 2007: 218). Yine bu konuda ayrı bir gelişme ise internet çağında bilgiye erişim kolaylığının parti ile seçmen arasındaki ilişkiyi dönüştürmüş olmasıdır. Son zamanlarda güçlü parti bağlarının zayıfladığı çokça ifade edilmektedir (Clarke vd, 2004: 28).

BK halkı tutumlarını belirlerken partilerden etkilenir ama ülkedeki iki temel parti olan İşçi partisi ile Muhafazakâr parti AB konusunda bölünmüş oldukları için parti afiliasyonunun doğrudan AB tutumunu belirlediğinden emin olmak zor görünmektedir. Bunun yerine BK bağımsızlık partisi gibi küçük sağcı bir parti tek ve bütüncül bir mesaj verdiği için etkisi kendi doğal demografik sınırlarını aşmaktadır.

Bu tartışmalar ışığında partilerle ilgili hipotezleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

H5a= Bireyler İşçi partisi ve Liberal parti gibi Avrupa entegrasyonuna yönelik daha çok olumlu mesajlar veren partileri destekledikçe AB'yi destekleme ihtimalleri artar.

H5b= Bireyler Muhafazakar parti ve UKIP gibi Avrupa entegrasyonu ile ilgili daha çok olumsuz mesajlar veren partileri destekledikçe, AB'yi destekleme ihtimalleri azalır.

1.3.7. Medya

Medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi pek çok araştırmayla incelenmiş bir olgudur (Vreese ve Boombaargen, 2006: Maier ve Rittberger, 2008: de Vliegenthart vd, 2008: Leruth vd 2017: Bijsmans, 2017: Brosius vd 2019). Medya bu etkisini kamuoyunun kanaatlerini şekillendirmek suretiyle siyasi elitler üzerinde baskı oluşturarak sağlar. Demokrasilerde medyanın hem demokrasiyi besleyen hem de tehdit eden etkileri günümüzde hala sıkça tartışılmaktadır. Medya bir yandan kamuoyunun bilgi alma özgürlüğünün temel sağlayıcılarından biri olarak görülürken, diğer yandan zengin medya patronları gibi elit kesimlerin çıkarlarına hizmet eden ve demokrasiyi yozlaştıran bir faktör olarak görülmektedir. Bu durum ilk başlarda eşitlikçi etkisi vurgulanan sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla da değişmiş değildir. Bir kısım zengin yatırımcılar tarafından desteklenen sosyal medya hesaplarının yaydığı dezenformasyonun ve manipülasyonun çok yoğun bir şekilde demokratik atmosferi kirlettiği her geçen gün giderek daha fazla kanıt bulmaktadır. Sosyal medyanın bu etkisinin Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları nasıl şekillendirdiği konusunda

henüz çok fazla araştırma yapılmadığı için bu tezde daha çok geleneksel medyanın etkisi üzerinde durulacaktır.

Geleneksel medya içinde en öne çıkan araçlar gazeteler ve televizyonlardır. Avrupa entegrasyonunun medyada nasıl ele alındığı, yani medya diliyle ifade edecek olursak nasıl *frame* edildiği AB'ye yönelik tutumları etkilemede çok önemlidir (De Vreese ve Boomgaarden, 2005). Medya herhangi bir konunun sadece belli bir boyutunu öne çıkararak halkın kanaatlerini şekillendirebilmektedir. Medya kuruluşları bilgi akışının miktarını ve dozunu belirleyerek bireylerin siyasal gelişmeleri nasıl yorumlamaları gerektiği ile ilgili ipuçları vermektedirler (Maier, 2008). Bu özelliğiyle medya sadece halka ne düşünceleri gerektiğini değil nasıl düşünceleri gerektiğini de söyler (Maier, 2008).

Burada yine tıpkı siyasi partilerin bölünmüşlüğünde olduğu gibi medyanın bölünmüşlüğüne de etki derecesini azalttığını belirtmek gerekir. Medyanın mutlak etkisi verilen mesajın tek yönlü ve bütüncül olması koşuluna bağlıdır. John Zaller'e (1992) göre bireyler eğer bir olayın iki yönüne de medya üzerinden maruz kalırlarsa medyanın etkisi azalır, şayet tek yönüne maruz kalırlarsa o zaman medya etkisi artar. Zaller'ın burada kullandığı kavram çift yönlü bilgi akışı kavramıdır (De Vreese, Boomgaarden, 2005). Bu doğrultuda karmaşık mesajlar birbirlerini eşitledikleri için etkileri azalırken, yoğun ve tek yönlü haberler kamuoyunda belli bir yönde ön yargı oluşturmaktadır. Haberler negatif ise veya genelde bu ilişkiler risk ve çatışma temalarıyla sunulmuşsa AB karşıtlığı artmaktadır (Hakhverdian ve diğerleri 2013). Aynı şekilde AB liderleri arasında zıtlasma ve sataşmaların ön plana çıkarıldığı haberlerde halk iyi işlemeyen bir kurum algısı edinir ki bu da AB karşıtlığını beslemektedir (De Vreese, 2004). AB konusunda ülkelerin dayanışma ve işbirliklerine odaklanmak yerine, sıkça zıtlıkları ve çekişmeleri haber yapan medya gruplarının Avrupa entegrasyonu konusunda halka negatif duygular aktarmaları daha muhtemeldir.

Medyanın etkisi konusunda değinilmesi gereken bir nokta da son yıllarda etkisi artan internet kullanımı ile ilgilidir. İnternet kamusal alanı dönüştürmüştür (Caiani ve

Guerra, 2017: 8). İnternet kullanma oranındaki sıklık yabancı kültürlerle etkileşim halinde olmayı ve farklı kültürlerin ürünlerini tüketmeyi kolaylaştırdığı ölçüde bireyleri daha etnik çeşitlilik yanlısı olmaya yöneltmektedir.

BK kamuoyu için de medyanın tutum aktarma etkisi güçlüdür. Medya ekonomi faktörünü canlı tuttuğunda halk tutumunu ekonomiye göre, kimlik ve kültür farkını öne çıkardığında halk bu faktörlere göre tutumunu şekillendirir. BK medyası çoğunlukla AB şüphecisi organlardan oluşur (Geddes, 2004: 212). Genelde Avrupa ile ilgili konular “onlar ve biz” şeklinde çatışmacı bir dille aktarıldığı için kamuoyunun gündeminde kimlik konuları ekonomik getiriler konusunun önüne geçmektedir. BK medyası çoğunlukla AB kurumlarını yozlaşmış ve işlevsiz göstermektedir (Galpin ve Trenz 2017: 59).

AB ile ilgili olumlu ekonomik getiriler haber niteliği taşımadığı düşünülerek görmezden gelinirken, göç ve benzeri hassas konularda AB; ulusal bağımsızlığı kısıtlayan, ülkenin kendi kararlarını kendisinin vermesin önünde engel oluşturan bir kurum olarak sunulmaktadır. AB konuları günlük işleyişte dramatize edilemeyecek kadar sakın geçtiği ve pek çok bürokrat tarafından paylaşılan sorumluluklarla şekillendiği için haber değeri taşımamaktadır (Caiani ve Guerra, 2017: 8). Çatışma merkezli haberler daha dikkat çekicidir (Galpin ve Trenz 2017: 57).

Bir yandan da gazetelerin etkisinin sorgulandığını da görmekteyiz. Gazete tercihini parti kimliği oluşturabileceği gibi, eğitim seviyesi de belirliyor olabilir. Gazetelerin gerçek etkisinin boyutlarını gösteren bilimsel kanıt pek mevcut değildir (Geddes, 2004: 221). Medya etkisinin sınırlarını gösteren araştırmalar mevcuttur (Leruth vd, 2017: 98). Medya haberleri yansıtırken dikkat ettiği gerçeklerle kamuoyunun fikrini de yansıtabilir ya da kamuoyuna bir fikir de aşılabilir (Holtz-Bacha ve Strömbäck 2012: 6). Medyanın bölünmüşlüğü, insanları kendilerine ideolojik olarak yakın medya araçlarına yöneltiyor (Baum ve Potter: 2008). Özel ve kamusal söylemin klişelere indirgenmesi, kavramların ve tartışmaların yozlaştırılması. Konuların nüanslarının ve karmaşık detaylarının göz ardı edilip yüzeyselleştirilmesi

medyanın etkisi yönündeki tartışmaları daha da karmaşıklştırmaktadır (Bubak ve Jacek 2019: 31).

BK medyası içinde gazetelere bakacak olursak BK'daki tabloid kültürünün ürünü olan The Sun, The Mirror gibi gazetelerin önemli bir bölümü AB karşıtı yayınlar yapmaktadır (Leruth vd 2017:116). The Guardian ve Finacial Times gibi gazetelerse daha AB yanlısı haberler yapmaktadır (Bijsmans, 2017). Bu yaklaşımlardan yola çıkarak BK medyanın AB desteğı üzerindeki etkisi ile ilgili şöyle bir hipotez sunabiliriz:

H6a= BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumlu mesajlar veren the Guardian, the Financial times gibi gazetleri okuyan bireylerin AB'yi destekleme ihtimalleri artar.

H6b= BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumsuzmesajlar veren the Sun, the Mirror gibi gazetleri okuyan bireylerin AB'yi destekleme ihtimalleri azalır.

1.3.8. Demokrasi, Yaş, Cinsiyet

Siyasi partiler ve medya dışında halkın Avrupa entegrasyonuna yönelik algısını etkileyen diğeri bir faktöre de değinip bu bölümü özetlemek gerekirse; Sanchez Cuenca'nın (2000) araştırmasına göre bireylerin Avrupa tutumlarına etki eden aracı bir faktör de ülkelerin siyasi kurumlarının demokratikliği ve işlevselliğidir. Bu araştırmada Cuenca özellikle ekonomik faktörlerin fazla vurgulanmasına karşı çıkmaktadır. Ona göre özellikle doğu ve güney Avrupa ülkelerinde vatandaşlar Avrupa entegrasyonunu kendi ülkelerindeki güvensiz kurumları daha denetlenebilir bir standarda çeken bir süreç olarak görmektedirler ve bu da onların entegrasyonu desteklemelerini sağlamaktadır. Avrupa entegrasyonu ülke yönetimlerini daha şeffaf olma konusunda teşvik ederek yolsuzluk, kötü yönetim gibi konulara çözümler bulmaya davet eder. Yani demokratikleşme sürecinde ulusal kurumların

supranasyonel yani uluslarüstü kurumlarla etkileşimi önemlidir. Üye ülkelerin vatandaşları kendi ülkelerinin siyasi kurumlarını verimsiz ve beceriksiz buluyorlarsa AB'nin dönüştürücü gücüne olan güvenleri sayesinde AB yanlısı bir tavır takınmaktadırlar (Cuenca, 2000).

Bu anlamda AB'ye güç transferi yapınca kendi ülkelerinin kurumsal geçmişleri açısından demokratik bir kayıpları olmayacağını düşünen bireyler AB yanlısı olurken, tam tersi durumda olan bireyler AB karşıtı olmaktadır. Yolsuzluktan, devletin düşük performansından, partilerin sorumsuzluklarından, işsizlikten bıkan bireyler AB'yi bu yapısal sorunlar için bir çözüm olarak görebilmektedirler (Cuenca, 2000). Hobolt ve de Vries (2016) da bu görüşü paylaşmaktadırlar ve kendi ülkelerinin performansından memnun olmayan seçmenlerin AB kurumlarına yetki devrini destekleyeceklerini belirtirler. Rohrschneider (2000) ise araştırmasında demokratik ülkelerin vatandaşlarının AB'yi demokrasi açısından yeterli derecede şeffaf bulmadıklarından, entegrasyonun getirdiği ekonomik başarıları görmezden gelerek AB karşıtlığı yaptıklarını gözlemlemiştir.

Demokrasi kaygıları Birleşik Krallıkta da AB'ye yönelik tutumları etkilemektedir (Anderson, 1998). Ulusal kurumlara güven AB kurumlarına ihtiyaç duymama ve demokratik olarak ulusal parlamentonun güçlü olmasını talep etmeyi teşvik ederken, ulusal kurumlara güvensizlik AB'yi bir denetleyici mekanizma olarak görmeyi sağlar. Cuenca (2000)'ın teorisiyle uyumlu olarak BK halkı siyasi açıdan AB'nin kurumsal verimlilik değeri kattığına şüpheyle yaklaşmaktadır. BK vatandaşları kendi siyasi kurumlarının demokratikliğine daha çok güvenmektedirler.

Son olarak pek çok farklı araştırmada tekrar tekrar ortaya çıkan bazı demografik faktörlerin entegrasyona yönelik tutumları etkilediği tespit edilmiştir (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019). Entegrasyon sürecinden faydalanmak yerine zarar gören gruplar entegrasyona karşı çıkmaktadırlar. Emekliler, devlet memurları, düşük eğitimli, düşük vasıflı bireyler ve kadınlar genellikle entegrasyondan en çok olumsuz etkilenen gruplardır. Genç, iyi eğitimli ve özel sektörün yüksek ücret veren firmalarında çalışan bireylerse genelde bu süreçten karlı çıkan gruplar olarak

değerlendirilmektedirler (Tucker vd, 2002). Pippa Norris ve Ronald Inglehart (2019) British Election Studies (BES) verilerini kullanarak yaptıkları binary lojistik regresyon analizinde BK halkının Brexit kararında etkili olabilecek faktörler olarak jenerasyon farkının etkili olduğu, genç nesillerin önceki nesillere göre daha fazla AB yanlısı olduklarını belirtmektedirler (Norris ve Inglehart, 2019). Bu güncel araştırma diğer araştırmalardan farklı olarak yeteneksiz vasıfsız işçilerin ve işsizlerin AB karşıtlığında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir. Yine bu araştırmaya göre üniversite eğitiminin toleransı ve böylece AB yanlılığını arttırdığı fikrini doğrulayacak istatistiksel bulgulara ulaşılmışken, sosyal statünün ve mesleğin AB desteği konusunda belirleyici çıkmadığı görülmüştür.

Bu veriler ışığında demokrasi ve diğer demografik faktörler ile ilgili hipotezimizi şöyle sunabiliriz:

H7a= Bireylerin kendi ülke demokrasisinden ve AB demokrasisinden memnun oldukları ölçüde AB'yi destekleme ihtimalleri artarken, memnuniyet azaldıkça destek de azalır.

H7b= Gençlerin yaşlılara oranla AB'yi destekleme ihtimalleri artar.

H7c= Erkeklerin kadınlara oranla AB'yi destekleme ihtimaller artar.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞİK KRALLIK KAMUOYUNUN AB'YE YÖNELİK TUTUMLARI

Avrupa halklarının AB'ye yönelik tutumlarını etkileyen ortak faktörlerden bahsetmek biraz sorunlu bir yaklaşım olabilir. AB halkları homojen olmadıkları gibi, yaşadıkları ülkeler de tarihsel açıdan ciddi farklılıklar göstermektedir. Ulusal sistemlerin siyasi, ekonomik ve kültürel tarihlerindeki farklılıklar Avrupa entegrasyonuna yönelik tutumları etkileyen faktörleri de ülkeden ülkeye göre değiştirmektedir (Hooghe ve Marks, 2004). Bazı faktörler bazı ülkelerde daha baskın olurken diğer ülkelerde önemli bir etkiye sahip olmamaktadır. Bu sebeple, AB tutumlarına etki eden faktörleri ülke özelinde incelemek daha isabetlidir. Eichhorn ve arkadaşları (2020) yaptıkları araştırmada AB tutumlarına etki eden faktörlerden yaş, cinsiyet, eğitim, kimlik, göçe bakış gibi faktörlerin bazı ülkeler için anlamlı çıkarken bazıları için anlamsız, ya da ters yönlü çıktığını tespit etmiştir (Eichhorn vd, 2020). Bu sebeple tüm Avrupa halklarının tutumlarını belirleyen faktörler üzerinde araştırma yapmak güvenilir sonuçlar almayı garantilememektedir.

AB kamuoyunun tutumlarını belirleyen faktörler ülkelerin coğrafi konumları, demografik yapıları, ulusal gelirleri, ticaret ve üretim modelleri, iktisadi modelleri (liberal kapitalizm, dayanışmacı kapitalizm,) eğitim seviyeleri, hizmet sektörlerinin ekonomideki ağırlığı, vasıflı ve vasıfsız işçilerin ücretleri, ağırlıklı dini inanç, sosyal devlet sistemi, ilk üye devletlerle sonradan üye olan devletler arasındaki demokratik devlet kurumlarının farklılıkları gibi pek çok konudan etkilenir. Bu yüzden üye ülke vatandaşlarının AB tutumunu her ülke özelinde incelemek daha verimli olacaktır.

Bu nedenle bu tezin konusu AB halklarının değil, BK kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörler olarak belirlenmiştir. Maalesef konuyu AB genelinden BK özeline çekmek bile araştırmayı daha homojen ve basit bir düzeye indirmiş olmak anlamına gelmemektedir. BK kamuoyu da her ne kadar AB halklarının birbirlerine olan farklılıkları kadar farklı tarihsel, sosyoekonomik bağlamlardan gelmiş olmasalar da kendi içinde ciddi farklılıkları olan bir toplumdur. Bunun en medyatik örneği İskoçya'dır. İskoçlar 2014 yılında yaptıkları bağımsızlık referandumuyla her ne

kadar Birleşik Krallıktan ayrılmamayı seçmiş olsalar da, uzun bir süredir kendilerini İngiliz olmadıkları konusunda dünya kamuoyuna ifade etme çabası içindedirler. Buna biraz daha az bilinen ama en az İskoçlar kadar kendi özgün kültürlerini yaşatma çabası içinde olan Galler ve Kuzey İrlanda halklarını da kattığımızda BK kamuoyunun AB'ye yönelik tutumuna etki eden faktörleri tespit etmenin bu bölgelerin hepsi için aynı olmayacağı ortaya çıkar.

Bu bölümde öncelikle BK AB ilişkilerini şekillendiren elit güdümlü yaklaşımlar sonucunda oluşan sosyo-ekonomik tarihsel bağlam kısaca özetlenecek ardından BK halkının AB tutumlarına yönelik betimleyici istatistiklere yer verilecektir. Son olarak ilk bölümde ele alınan hipotezler toplu olarak bir tabloda gösterildikten sonra bu hipotezlerin test edilmesi için üçüncü bölüm olan araştırma bölümüne geçilecektir.

1.4. BK AB İlişkilerinin Kısa Tarihi: Elitler Ve Kamuoyu İlişkisi

Birleşik Krallık kamuoyunun Avrupa Birliğine yönelik tutumlarını etkileyen faktörleri incelemeye başlamak için öncelikle bu faktörlere bağlam oluşturan sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeleri ele almak gerekir. Hiç şüphesiz AB gibi dış politika konularında kamuoyunun bir tutum geliştirebilmesi için bu konunun siyasi elitler tarafından zaman içinde nasıl ele alındığının, bu süreçlerin medya tarafından nasıl yansıtıldığının anlaşılmasının büyük önemi vardır. Bu sebeple tezin bu ikinci bölümünde ikinci dünya savaşı sonrasında kurulan İşçi Partisi hükümetinden, Brexit sürecine kadar olan dönemde siyasilerin AB konusunu hangi gerekçelerle ve nasıl ele aldıklarının çok kısa bir betimlemesi yapılacaktır. Bu tezde kullanılan elit tanımı toplumun yönetsel karar alma mekanizmalarında kendilerine yer bulabilen siyasi bireylerdir. Her ne kadar elit tanımının içine kimi zaman aileden gelen avantajlı ekonomik şartlar dahil edilse de bu tezde elit bireyler kamu yönetiminde uzmanlığı olan kişiler anlamında kullanılmıştır.

BK siyasi elitleri Avrupa entegrasyonunun ilk yıllarından bugüne değin sürekli bu konuda görüş farklılıklarını korumuşlardır (Baker ve Schnapper, 2015). Elitler arasında bazen baskın görüş Avrupa entegrasyonuna aktif bir şekilde katılma, bazense

entegrasyona mesafeli durma şeklinde belirginleşse de her zaman baskın görüşün karşısında kayda değer bir muhalefet yer almıştır. Burada dikkate değer diğer bir konu da bu muhalefetin geleneksel parti çizgilerini aşarak partiler üstü bir varlık göstermesidir. BK seçim sisteminin doğal bir sonucu olan iki büyük partili siyasi sistemde (Muhafazakâr ve İşçi partisi) her iki parti içinde de Avrupa entegrasyonuna katılımı destekleyen ve desteklemeyen siyasi elitler her zaman bulunmuştur. Bu elitler arasında entegrasyon desteğinin de entegrasyon karşıtlığının da farklı gerekçeleri bulunmaktaydı.

Entegrasyonun ilk yıllarında BK siyasi elitleri arasında baskın gelen görüşün BK'yı entegrasyonun dışında tutuma tercihi ile sonuçlanmasının temel sebepleri ekonomik faktörlerdi (Childs, 2001). BK Avrupa Kömür Çelik Topluluğunun (AKTÇ) kurulduğu 1952 yılında hem kömür ve çelik üretiminde Avrupa'nın çok ilerisindeydi, hem de bu iki sektörü önceden kamulaştırmıştı. Aynı zamanda bu dönemde nükleer çalışmalarını hızlandırarak süper güçler arasında yerini almayı hedefleyen BK (Tomlinson, 1997), Avrupa içinde bir ulus devlet olarak kalmak yerine imparatorluk dönemindeki gibi dünya sisteminde kendi özgül ağırlığıyla varlığını devam ettirmeyi tercih ediyordu. BK'nın ticari ilişkiler tercihi de Avrupa'dan çok kendi Commonwealth bölgesi etrafında şekillenen daha global bir ticaret ağı oluşturma yönünde gelişmişti (Gowland vd, 2010). Benzer kaygılarla BK 1958 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'ye de katılmamayı seçti.

Zamanla Kore savaşı, Süveyş Krizi gibi faktörlerin de etkisiyle BK süper güçler arasında yer alma hedefinin gerçekçiliğini yitirdiğini fark ettikçe Avrupa entegrasyonu seçeneği siyasi elitlerin gündeminde daha fazla yer almaya başladı. Ekonomik göstergeler açısından BK'nın Avrupa'nın gerisinde kaldığını gören BK siyasi elitleri bu durumun BK'nın stratejik konumunu sarsacağı kaygısıyla Avrupa entegrasyonuna kendi ilkelerine uygun bir alternatif geliştirme girişiminde bulundular. Bu girişim BK siyasi elitlerinin entegrasyon tercihinin temel bir özeti niteliğindedir. Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) adında 1960 yılında kurulan serbest ticaret bölgesi üye devletlerin ticaret ilişkilerini arttırırken, ulus devlet yetkilerini kırpmayan bir oluşumdu (Parr, 2006).

Ne varki alternatif ticari girişimlerin Avrupa entegrasyonunun ortaya koyduğu ekonomik verimliliği sağlayamadığı kabulü yaygınlaştıkça BK siyasi elitleri arasında Avrupa entegrasyonunun cazibesi de arttı (Gifford, 2008). Aynı zamanda BK sanayisinin modernizasyonu için de Avrupa entegrasyonu üyeliğinin faydalı olacağına inanılmaktaydı. Bu dönemde entegrasyon desteğini etkileyen en güçlü faktör ekonomik kalkınmayken, entegrasyon karşılığını besleyen faktörse ulusal egemenliğin kaybedileceği korkusuydu. Her iki parti içinde de entegrasyon yanlıları ve karşıtları bulunmaktaydı fakat Muhafazakar Parti lideri ekonomik gerekçelerle entegrasyon yanlısıyken, İşçi partisi lideri egemenlik kaygısıyla entegrasyon karşıtıydı (Gowland vd, 2010).

Nihayetinde entegrasyon yanlısı elitler ekonomik gerekçelerin baskın geldiğini ve boş sandalye krizinden sonra Lüksemburg uzlaşması sayesinde egemenlik kaygılarının geçerliliğini yitirdiğini öne sürerek BK'nın entegrasyonda aktif rol alması için başvuru yapmasını kararlaştırdılar ve ilk resmi başvuru 1961 tarihinde gerçekleştirildi.

BK elitleri Avrupa entegrasyonunda yer almak için yeterli gerekçeye sahip oldukları konusunda ikna olduktan sonra ilk şoku entegrasyon tarafından gelen 1961 ve 1967 vetolarıyla yaşadılar. Bu BK'nın kendi algısı ile uluslararası sistemin realiteleri arasındaki mesafeyi utanç verici bir şekilde açığa çıkarmıştı. BK elitleri Avrupa entegrasyonuna istedikleri zaman, istedikleri şartlarda, istedikleri kadar dâhil olma lüksüne sahip olmadıkları gerçeğiyle yüzleşmişlerdi.

BK elitleri veto şokunun aktörü de Gaulle'un ardından entegrasyona katılma şansını yeniden elde edince, üyelik şartlarını fazla esnetmeye çabalamadan üyelik başvurusunda bulundular. Buradaki temel hedef üye olduktan sonra entegrasyonu içeriden şekillendirerek BK'nın tercihlerini Avrupa'da etkin kılmaktı (Childs, 2001). Avrupa entegrasyonunun bir Katolik projesi olduğu eleştirisine karşı ise Muhafazakar Parti elitleri Vatikan'ın bu konuda bir rolünün olmadığı, bunun sadece ticaretle ilgili

bir entegrasyon olduğu yönünde kamuoyunu bilinçlendirme kampanyaları düzenlemeyi seçtiler (Childs, 2001).

BK'nın Avrupa entegrasyonuna 1973 yılında katılımından sonra tamamen iç siyasetteki hesaplarla gündeme gelen üyelik şartlarının yeniden müzakeresi konusu ve bunu müteakiben 1975 yılında yapılan referandum siyasi elitlerin etkisini göstermektedir. Üyeliğin ilk yıllarında yapılan bu referandumda da siyasi elitlerin büyük kesimi halkın entegrasyonu desteklemesi yönünde kampanyalar yürüttüler (Cooper, 2012). Bu referandum BK tarihinde tüm ülke genelinde yapılan ilk referandumdu (Gowland vd, 2010).

Üyeliğin ilk yılları çeşitli iç ve dış gelişmeler yüzünden BK elitlerinin entegrasyonun ekonomik problemlere çözüm olacağı yönündeki beklentilerini boşa çıkardı. Avrupa genelinde yaşanan ekonomik krizler BK'nın entegrasyon içindeki rolünü sorgulamasına yol açtı (Thatcher, 1993).

BK elitleri entegrasyon bütçesine daha az katkıda bulunup, daha çok ortak pazarın genişletilmesi ve tarif dışı engellerin de standartlaşmayla ortadan kaldırılmasını tercih etmekteydiler. BK elitleri ticaret dışındaki konularda entegrasyonun derinleşmesini ulus devletin yetkileri açısından olumsuz buldukları için entegrasyonun; parasal, siyasal, sosyal politikalarda ilerlemesini tercih etmemekteydiler (Collette, 2003).

Avrupa ise ortak pazar konusunda BK ile aynı görüşte olsa da, daha çok sosyal Avrupa ilkesiyle derinleşmeyi, parasal istikrarı sağlamak için gerekli önlemleri almayı kaçınılmaz bir gerçeklik olarak kabul etmekteydi. Avrupa'daki bu yönelim BK siyasi elitlerini de bölmekteydi. İşçi partisi seçkinleri Avrupa entegrasyonunu gelişen sosyal haklar politikaları sebebiyle desteklerken, Muhafazakâr parti içinden pek çok önemli siyasetçi ise entegrasyonu parasal birliğin gerekliliği açısından desteklemekteydiler.

Bu bölümde görüldüğü üzere BK siyasi elitleri parasal birlik konusunda hiçbir zaman hem fikir olamamışlardır (Gowland vd, 2010). Parasal birliğe dâhil olma

abalarının birkaç başarısız denemeyle sonuçlanmış olması BK’nın Avrupa entegrasyonu ile ilişkilerinde rastlantısal gelişmelerin (contingencies) etkisini gözler önüne sermektedir (Gowland vd, 2010).

Özellikle Thatcher’ın ikinci başbakanlık dönemine (1983 ve sonrası) denk gelen tartışmalar AB konusunun giderek BK kamuoyu gündemine yerleşmesine yol açmıştır. Her ne kadar 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi (SEA) BK elitlerinin öncülüğüyle tam da BK’nın tercih ettiğ engelsiz bir ortak pazar alanı oluşursa da BK bu dönemde özellikle parasal politikalar sebebiyle AB şüpheciliğini derinleştirmiştir. Thatcher’ın başlattığı AB bütçesine gönderilen parasal desteğın azaltılması politikası, ardından Euro’nun öncüsü olan döviz oranları mekanizması (exchange rate mechanism) krizi, gibi konular BK medyasının da “onlar ve “biz” dilini kullanarak konuları ateşlendirmesi, BK kamuoyu içinde ciddi bir AB şpheciliğinin kök salmasına yol açmıştır. AB şpheciliğinin başlangıcı olarak yaygın bir şekilde Thatcher dönemi gösterilir (Baker ve Schnapper, 2015: 61).

Bu trend Thatcher’dan sonra 1990’larda yaşanan gelişmelerle de giderek daha çok yayılmıştır. AB konusunun gündem olma durumu 1990’lardan sonra hızla artmıştır. AB karşıtı poplist partiler kendilerini halkın sesi olarak nitelerken diğerk siyasi elitleri ulusal dayanışmayı, demokrasiyi, ulusal kimliğ çöpe atmakla suçlamaya başladırılar (Vollaard, 2018: 220). BK’nın en AB karşıtı partisi olan UKIP bu dönemde kuruldu. 1992 yılında Sterlinin ERM’den çıkmak zorunda kalması, deli dana hastalığı yüzünden BK büyükbaş hayvanlarına uygulanan kotanın etkileri, Maastricht Antlaşmasıyla kurumsallaşan AB’nin giderek daha çok yetkilendirilmesi gibi konular AB karşıtı siyasi elitlerin bu konuyu kamuoyu gündeminde tutulmalarına yardımcı olmuştur (Wall, 2008).

2000’lerin başlarında popülaritesi yüksek olan İşçi partisi lideri Blair’in AB yanlısı politikaları ise, 2003 Irak savaşı konusunda yaptığı tercihler sebebiyle kamuoyu algısını düzeltmek için yeterli olmamıştır. Her ne kadar Blair ve Brown nclğndeki İşçi partisi gerekli ekonomik kriterlerin karşılanması durumunda BK’nın Euro’ya geçebileceğini belirtmiş ve diğerk sosyal konularda AB yanlısı

politikalar izlemiş olsalar da (Seldon, 2007), 2008 krizi sonrasında yaşananlar BK halkının AB desteğini azaltmıştır.

Bu durum giderek 2010'lerden sonra odadaki büyük fil durumuna dönüştüğü için, en sonunda Muhafazakâr partisi lideri David Cameron BK modern tarihinin en önemli ve tartışmalı kararlarından birine imza atarak, 2013 yılında BK halkının AB konusunda bir referandumu hak ettiğini duyurdu. Bu kararın kaçınılmaz olup olmadığı halen çokça tartışılmaktadır. Her şeyden önce kendi partisi içinde ciddi bir görüş ayrılığı artık keskin bir şekilde belirginleşmişti ve bu görüş ayrılığı Cameron'un liderliğini tehdit etmekteydi. 2008 yılında patlak veren küresel finans krizinin etkileri hala devam etmekteydi ama BK Avrupa'daki diğer ülkelere kıyasla krizi daha başarılı yönetmiş ve 2010 sonrasında ekonomik büyümede olumlu sonuçlar alabilmişti. Fakat Avrupa Birliği krizden kötü etkilenen Yunanistan gibi Güney ülkelerini kurtarma paketleri açıkladıkça, BK Muhafazakâr parti mensubu milletvekillerinin AB karşıtlığı da artmıştı.

Bunun en bariz göstergesi Muhafazakâr Parti milletvekillerinden David Nuttall'ın bir kampanya başlatarak 100 bin vatandaşa AB üyeliğinin referanduma götürülmesi konusunda dilekçe toplamasıydı. Nuttall bu dilekçelerle parlamentoya konuyu sundu ve bir yasa tasarısı talep etti. Her ne kadar bu tasarı meclisten geçmediyse de, 81 Muhafazakâr Parti milletvekilinin David Cameron'a rağmen bu tasarıya onay vermeleri parti içi darbe gibi algılandı (Shipman, 2017: 32).

Euro bölgesi krizi gündemden bir türlü düşmemekteydi. Euro bölgesi ülkeleri mali sıkılaştırma anlaşması (fiscal compact) görüşürlerken Cameron, Londra şehrindeki finans dünyasını korumaya yönelik güvenceleri alamayınca bu anlaşmayı veto etti ama onun vetosuna rağmen BK dışındaki AB ülkeleri bu anlaşmayı imzaladılar (Shipman, 2017: 34).

BK bir kere daha yalnızlaşmıştı. Cameron'u zor durumda bırakan ve AB'yi giderek artan bir şekilde kamuoyu gündemine getiren faktörler sadece ekonomi ile sınırlı değildi. 2011 yılında başlayan Suriye'deki iç savaştan kaçarak Avrupa'ya göç

eden sığınmacıların sayısı her geçen gün artmaktaydı ve ülke medyası göçü ve artan suç oranlarını AB ile ilişkilendirmekteydi. Bu sayede UKIP gibi radikal sağ partiler kolayca AB'yi hedef tahtasına oturtabilmekteydi (Baker ve Schnapper 2015: 101). Muhafazakâr Parti'nin oylarının UKIP gibi aşırı sağ partilere kaymayacağından emin olmak isteyen Cameron AB göç ve ekonomi konusunda bir şeyler yapmak zorunluluğunu gün geçtikçe hissediyordu (Shipman, 2017: 33).

Bu temel sebeplerden dolayı Cameron AB'nin halk desteğini alabilmesi için reforme edilmesi gerektiğine inanmıştı ve AB çevrelerini bu konuda ciddi olduğuna ikna edebilmek için de referandum kartını öne sürmüştü. Eğer AB reform istemiyorsa BK bu haliyle daha fazla AB üyeliğini devam ettiremeyecekti. Eski başbakan Tony Blair ise gerçekçi bulmadığı bu teklifi, insanın kendi şakağına tetiği dayayarak başkasını tehdit etmesi kadar komik bir şantaj olarak nitelendirmişti. (Shipman, 2017: 39)

Cameron 2015 yılı seçimlerini koalisyonu ihtiyaç duymadan tek başına iktidar olacak şekilde kazanması durumunda AB üyeliğini referanduma götüreceğini duyurdu ve 2015 yılı seçimlerini kazandı. Tek başına iktidar olur olmaz AB konusundaki belirsizlikleri bir an önce aşmak için AB ile yeni üyelik şartları müzakere edildi. David Cameron temelde dört konuda reform talep etti. Bunlar; ekonomi yönetiminde Euro bölgesi dışında kalan ülkelerin ortak pazarda herhangi bir dezavantaja düşmelerine yol açacak girişimlerin olmaması (bankacılık birliği gibi derinleşme konularının gönüllük esasına dayandırılması), rekabetçilik konusunda iş dünyasının önündeki engellerin kaldırılması (AB iş dünyasının küresel dünya ile rekabet etmesini engelleyen regülasyonların azaltılması), Ulusal parlamentolara AB kararlarını kontrol eden bir yetki verilmesi ve “giderek yaklaşan Birlik” ibaresinin kaldırılması, göç konusunda üye ülkelerin yetkilerinin artırılması gibi konulardı.

AB ile yapılan görüşmelerde Cameron “giderek yaklaşan Birlik” ifadesinin kaldırılması ve bazı hayati durumlarda göçü kontrol etmek için acil durum freni dışında neredeyse hiçbir yenilik getiremediği halde müzakerelerin sonuçlarının oylanması için 23 Haziran 2016 tarihini referandum günü olarak ilan etti.

Referandum kampanyaları esnasında Cameron ve işçi partisi lideri Corbyn AB üyeliğinin devamı yönünde evet kampanyaları yürüttüler. Her iki parti de bu konuda bölünmüştü ve her iki partide de AB'den ayrılma yönünde kampanya yürüten milletvekilleri vardı. Bu referandum partiler üstü bir konu olduğu için seçim kurulu seçimlerin iki resmi kampanya yürütücü örgütünü ilan etti. Bunlar AB üyeliğini destekleyen “Britain Stronger in Europe” ve AB'den Ayrılma kampanyası yürüten “Vote Leave” gruplarıydı.

Hayır, kampanyası daha çok göç ve ulusal sağlık sistemi (NHS) konusunu gündeme getirmekteydi. Her gün Manş denizini geçerek Fransa'dan BK'ya göç etmeye çalışan insanların trajik görüntüleri medyada yer aldıkça AB'den ayrılma kampanyası yapanların oyu artışa geçti (Shipman,2017: 44). Ayrıca AB'den ayrılma kampanyası yapanlar BK'nın AB üyeliğinin BK'ya haftalık maliyetinin 350 milyon pound olduğunu iddia ediyor ve bu paranın AB bütçesine gönderilmek yerine ülkenin NHS gibi masraflı hizmetlerinin geliştirilmesine harcanabileceğini ileri sürüyorlardı.

Hazine bakanlığı ise Brexit'in sıradan bir BK hane halkına yıllık maliyetinin 4,300 pound olacağı yönünde bir rapor yayınladı (Shipman, 2017: 269). 6 Nisan 2016 tarihinde hükümet AB üyeliğinin ekonomik faydalarını anlatan bir broşür hazırladı ve bu broşür tüm seçmenlerin evlerine dağıtıldı.

BK'nın AB üyeliğinin devamı konusunda görüş bildiren tek taraf ülkenin resmi kurumları değildi. ABD başkanı Obama BK'nın AB'den ayrılmasının onu ticaret anlaşmalarında dezavantajlı konuma düşüreceğini belirtmişti. IMF de AB üyeliğini destekleyen bir rapor yayınlamıştı. Bütün itibarlı kuruluşlar ve resmi devlet görüşü AB üyeliğinin devamının BK için en doğru karar olduğunu belirtmekteydi. Cameron insanların statükoyu belirsizliğe tercih edeceğini ümit ediyordu. Ama Panama belgelerinin yayımlanması ve Cameron'ın kişisel servetini vergi kaçırma cenneti olan Panama'da tuttuğunun gün yüzüne çıkması, ciddi bir itibar kaybına yol açmıştı (Shipman, 2017: 247).

Rupert Murdoch ve Paul Dacre gibi medya patronlarının gazeteleri AB karşıtı haberler yapmaktaydı. Genel olarak anketlerde kendisini İngiliz olarak tanımlayanların %80'i AB'den Ayrılma yönünde oy vereceğini belirtirken, kendisini Britanya'lı olarak tanımlayanlarınsa % 80'i AB üyeliğın devamı yönünde oy kullanacağını belirtmekteydi (Shipman, 2017: 619)

Nihayet referandum günü 23 Haziran 2016 tarihinde BK halkına referandumda “Birleşik Krallık AB üyeliğine devam mı etmelidir yoksa ayrılmalı mıdır?” sorusu soruldu ve seçmenlerin % 48.1 Kalmayı seçerken, % 51.9'u Ayrılmayı seçtiler. Bu sonuçlar karşısında David Cameron başbakanlıktan istifa etti.

13 Temmuz 2016 tarihinde Theresa May referandum süreci boyunca AB üyeliğının devamı konusunda kampa yürütmüştü fakat BK başbakanı olduğı gün BK halkının verdiği karara saygılı olacaklarını belirtip Brexit'i gerçekleştireceklerini ilan etti. Sonuçlar ülkede ciddi tartışmaların fitilini ateşledi. İskoçya'da SNP lideri Nicola Sturgeon İskoçların AB üyeliğının devamı yönünde oy verdiklerini, bu yüzden 2020 tarihinde İskoçya'nın BK'dan ayrılmak için referanduma gidebileceğini duyurdu.

29 Mart 2017'de Theresa May AB Konseyi başkanı Donald Tusk'a BK'nın AB'den ayrılma niyetini resmen bildiren ve AB anlaşmasının 50. Maddesinin devreye girmesini talep eden mektubu gönderdi. Böylece AB ile üyeliğın sonlandırılma şartları müzakereye açıldı. Müzakereler esnasında yaşanan tartışmalar ve Theresa May'ın seçilmiş başbakan olmaması eleştirileri onu yeni bir genel seçim ilan etmeye ikna etti. Theresa May seçimlerden büyük bir destekle galip gelerek Brexit politikasını daha güçlü bir zemine oturtmak istiyordu bu yüzden Nisan 2017 tarihinde genel seçimlere gidileceğini açıkladı ve parlamento 8 Haziran 2017 tarihinde seçimlere gidilmesini onayladı.

Seçim sonuçları May'ın beklediğinin aksine Muhafazakâr Partinin sandalye kaybına yol açtı ve bir önceki seçimde tek başına iktidar olan Muhafazakâr Parti bu

seçimde çoğunluğu elde edemeyince küçük bir parti olan DUP³ ile azınlık hükümeti kurdu AB'den ayrılma anlaşması için müzakereler başladı.

AB ile süren uzun müzakereler sonunda Brexit anlaşması parlamentoda 8 Ocak 2019 tarihinden itibaren yoğun bir şekilde tartışıldı ve bu anlaşma 15 Ocakta parlamento tarafından reddedildi. AB ile yaptığı anlaşma parlamentodan onay alamayınca May AB'den Brexit gününün uzatılmasını talep etti. Brexit 31 Mart 2019 yerine 30 Haziran 2019'a ertelendi. Bu süre içinde AB ile yeniden müzakerelere oturan May, çok fazla bir değişiklik olmasa da yeni müzakere sonuçlarını parlamentoda oylamaya sundu. May 24 Mayıs'ta yeni Brexit anlaşması da parlamentoda reddedilince başbakanlıktan istifa etti ve yerine Boris Johnson başbakan olarak geçti. Bu değişiklik sonrası Brexit günü 31 Ekime ertelendi ve Johnson bu tarihe kadar yeni bir Brexit anlaşmasını güvenceye alacağına, ama eğer anlaşma gerçekleşmezse anlaşmasız Brexit'i hayata geçireceğine kararlı olduğunu ilan etti. Kendi anlaşma şartlarını AB ile müzakere ettikten sonra mecliste reddedilmesine zaman kalmadan Brexit tarihine ulaşmak için Johnson parlamentoyu beş haftalığına askıya almaya karar verdi ve Kraliçe'den de bu konuda onay aldı. Fakat konu Yüksek Mahkemeye (Supreme Court) taşındı ve mahkeme parlamentonun askıya alınmasının anayasaya aykırı olduğu yönünde karar açıkladı. Bunun ardından yeniden toplanan parlamento Johnson'ın yeni Brexit anlaşmasını görüştü ve anlaşma mecliste onaylanamadı çünkü parlamenterler böyle bir oylamanın gerçekleşmesi için Brexit tarihinin uzatılmasını şart koştular. Johnson ilk başta 31 Ekimde AB'den anlaşmasız ayrılmayı düşündüğünü açıklasa da başta kendi partisi olmak üzere ülkede pek çok kesimden gelen eleştiriler zerine AB'den Brexit tarihini 31 Ocak 2020'e kadar uzatmasını talep etti. AB Konsey başkanlığı bu talebi onayladı ve Brexit 31 Ocak 2020'ye ertelendi.

Johnson bu gelişmeler karşısında halkın desteğini alarak kendi Brexit programını hayata geçirmek için seçimlere gidilmesi gerektiğine karar verdi ve 12 Aralık 2019 tarihinde yapılan genel seçimde Boris Johnson yeniden başbakan seçildi ve vaat ettiği gibi 31 Ocak 2020 tarihinde Britanya Avrupa Birliğinden resmen

³ Demokratik Birlik Partisi.

ayrılmış oldu. Şu an geçiş döneminde 2020 yılının sonuna kadar bir karşılıklı ticaret anlaşması için görüşmeler devam etmektedir.

Siyasi elitlerin dışında BK içinde Avrupa karşıtı baskı grupları da her zaman AB yanlısı baskı gruplarından fazla olmuştur. Bu baskı grupları da kamuoyu oluşturmak için yoğun çalışmalar yürütmektedir (Jones, 2007:151)

Sonuç olarak BK'nın yukarıda özetlenen AB üyeliği serüveninde göze çarpan faktörler olarak ekonomik faktörler öne çıkmaktadır. BK elitleri AB'nin ekonomik getirilerinin götürülerinden fazla olduğunu düşündüklerinde AB yanlısı bir politika izlemiş ve bu yönde kamuoyu çalışmaları yürütmüşlerdir. Bu anlamda AB yanlılığının en etken faktörü olarak ekonomik kazançlar gösterilebilir. AB karşıtlığını besleyen faktörlerin en başta geleninin ekonomi olduğunu söylemek ise kolay görünmemektedir. Her ne kadar AB'nin BK ekonomisini olumsuz etkilediğini ileri süren politikacılar bu konuda ciddi bir kamuoyu oluşturma çabası içinde olsalar da hem elitler hem de kamuoyu açısından AB karşıtlığını besleyen kimlik, demokrasi açığı gibi faktörler daha sıkça ifade edilmiştir. Siyasi elitler ve Medya bu bölümde görüldüğü üzere yoğun bir şekilde ekonomik faktörleri, kimlik ve demokrasi faktörüyle bir arada kullanarak kamuoyunun AB tutumlarını şekillendirmeyi hedeflemiştir. Geline nokta AB BK ilişkilerine çoğunlukla tarihsel ve kültürel kurumların farklılıkları neticesinde ortaya çıkan bir AB şüpheciliği damgasını vurmuştur (Mauro ve Memoli, 2016: 6). Artık elitlere şüpheyile bakan ve AB entegrasyonu konusunda elitlerin eskisi kadar otonom olmadıklarını hissettiren tepkisel bir kamuoyundan söz edebiliriz (Baker ve Schnapper, 2015).

1.5. İstatistiklerle BK Kamuoyu Ve Avrupa Birliği

Birleşik Krallığın Avrupa birliğinden ayrılma yönünde oy kullandığı referandumun ardından BK halkının AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörlerin araştırılmasına olan ilgi artmıştır. BK kamuoyunun AB tutumları her zaman karmaşık ve kafa karıştırıcı olmuştur (Baker ve Schnapper, 2015: 5). BK kamuoyunun da diğer AB ülkeleri gibi AB konusunda bilgi eksikliği yıllardır yapılan Eurobarometer

araştırmalarıyla sıkça belgelenmiştir (Jones, 2007:149). 2016 yılından bu yana bu yönde yayınlanan araştırmalar genellikle John Curtice (2016)'ın araştırmasında çizdiği tabloyla son derece uyumlu görünmektedir. Bu çalışmada Curtice, 1983 ile 2015 yılları arasında yapılan BSA (British Social Attitudes) anketlerinin verilerini yorumlayarak bir takım sonuçlara varmıştır. Buna göre BK halkının bu tarihler arasında hep kademeli olarak AB desteği düşmüştür. Tablo 2. 1'de bu eğilimi görebilmekteyiz.

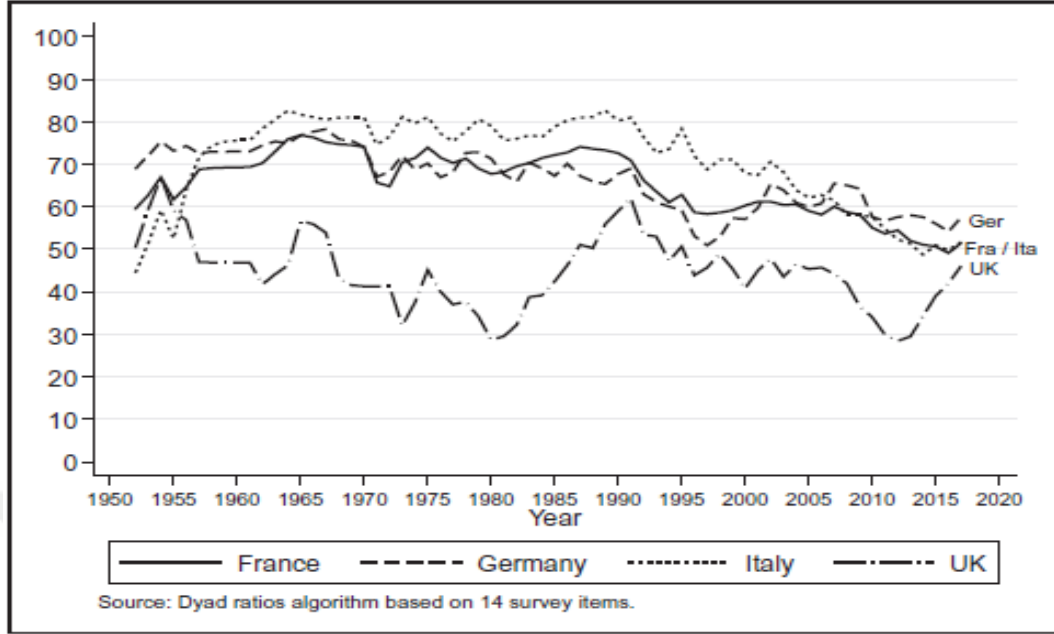
Tablo 2. 1:Britanya'da AB'ye yönelik tutumlar, 1983-2015

	1983 %	1984 %	1985 %	1986 %	1987 %	1989 %	1990 %	1991 %	1992 %	1997 %	2014 %	2015 %
Continue	53	48	56	61	63	68	76	77	72	54	57	60
Withdraw	42	45	38	33	32	26	19	17	22	28	35	30
<i>Unweighted sample size</i>	1761	1675	1804	3100	2847	3029	2797	1445	2855	1355	971	1105

Kaynak: Curtice 2016

AB'ye yönelik desteğin düştüğü tarihlerin, ERM krizi, deli dana hastalığı krizi, Euro krizi, göç gibi medyada sıkça gündeme gelen sorunların işlendiği tarihlere rastlaması bu faktörlerin ve bağlının kamuoyunu şekillendirmekteki önemini göstermektedir.

BK halkının AB'ye yönelik tutumlarında AB desteği diğer büyük AB üyelerinin vatandaşlarıyla kıyaslandığında her zaman ortalamanın altında kalmıştır (Baker ve Schnapper, 2015:85).

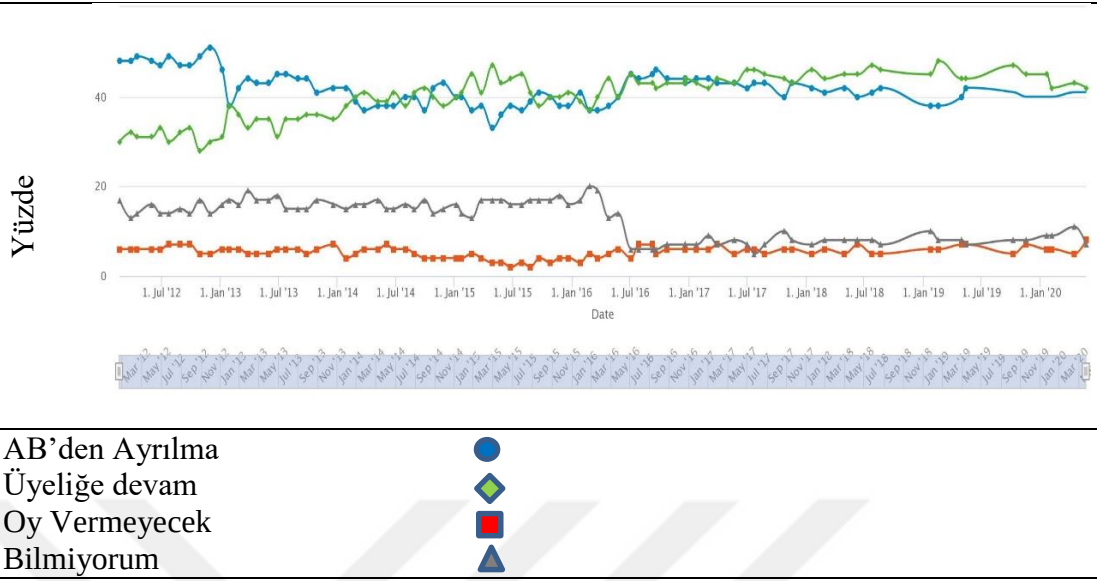

Şekil 2. 1: Avrupa Entegrasyonuna destek, Fransa, Almanya, İtalya, BK, 1952-2017

Kaynak: Anderson ve Hecht 2018

Şekil 2. 1 Birleşik Krallık kamuoyunun Avrupa entegrasyonu desteğinin 1952 yılından 2017 yılına kadar olan süre zarfı içinde sürekli inişli çıkışlı olduğunu göstermektedir. Entegrasyona desteğin en düşük olduğu yılların siyasi ve ekonomik krizlerle denk düşmesi bu faktörlerin etkili olduğu düşüncesini pekiştirmektedir.

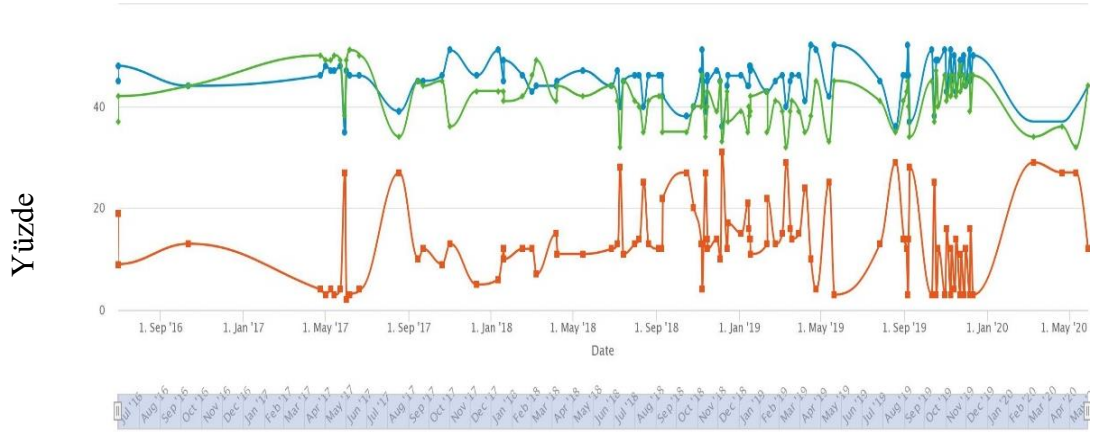
Bu bulgularla uyumlu olarak 2012 yılından 2020 yılına kadar yapılan anketlerin çoğunun birleştirilmesiyle oluşturulmuş karşılaştırmaları anket trendlerinden gördüğümüz kadarıyla, BK halkının AB'ye yönelik tutumu son derece değişkendir (volatile) (Baker ve Schnapper, 2015: 5). Şekil 2.2'de mavi nokta ile gösterilen AB'den Ayrılma yönünde bir tercih belirtenlerle, yeşil çizgiyle gösterilen AB üyeliğinin devamı yönünde tercih belirtenler sürekli karşılıklı iniş çıkışlarla çoğunluğu kazanıp kaybetmişlerdir. Şekilde görüldüğü üzere özellikle Brexit oyundan sonra AB üyeliğinin devamını isteyenler genelde hep önde olmuşlardır. Bu da göstermektedir ki BK halkının AB konusundaki tutumu çok kolay bir şekilde bağlamdan etkilenebilmektedir.

Şekil 2.2: Eğer BK'nın AB üyeliği üzerine bir referandum olursa nasıl oy verirsiniz?
(Eurotrack)

Kaynak: <https://whatukthinks.org/eu/opinion-polls/uk-poll-results/> (Son erişim 27.03.2020)

Benzer bir trend 2016 yılından 2020 yılına kadar yapılan anketleri kapsayan Şekil 2.3. ile gözlemlenebilir. Bu karşılaştırmada ise AB'de kalma oyu mavi nokta ile gösterilirken, ayrılma oyu yeşil çizgiyle gösterilmiştir. Yine görüldüğü üzere özellikle Brexit oyunundan sonra AB'ye yönelik tutum AB üyeliğini destekleme yönünde olumlu bir hal almıştır.

AB'de Kalma
Ayrılma
Bilmiyorum/kararsız

Şekil 2.3: Eğer BK'nın AB Üyeliği üzerine yeni bir referandum olursa nasıl oy verirsiniz?

Kaynak: <https://whatukthinks.org/eu/opinion-polls/uk-poll-results/> (Son erişim 27.03.2020)

Britanya Sosyal Tutumlar (British Social Attitudes) araştırmasının 2019 yılı raporu da 1992 yılından 2018 yılına kadar olan tutumları listelemektedir. Tablo 2.2'de görüldüğü gibi ilk yıllarda AB'den ayrılma yönündeki tutumlar yüzde 10-15 civarında seyrederken, 2012 yılından sonra yüzde 30'ların üstünde çıkmıştır. AB üyeliğinin devam edip üyeliğin şartlarının iyileştirilmesi yönündeki tutum ise 1992 yılındaki yüzde 30 seviyesinden, yüzde 43 seviyelerine çıkıp tekrar yüzde 33 civarında kalmıştır. Statükonun korunmasını isteyenlerse yüzde 27'lerden yüzde 20'lere inmiştir.

Tablo 2.2: BK'nın AB ile ilişkisine Yönelik Tutumlar, 1992-2018

Yıl	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	2000	'01	'02	'03
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
AB'den Ayrılmalı	10	11	11	14	19	17	14	13	17	14	15	15
Kalıp AB'nin Yetkilerini Azaltmalı	30	27	25	23	39	29	36	43	38	38	35	32
Her şey olduğu gibi kalmalı	16	22	20	20	19	18	23	20	19	21	23	27
Kalıp AB'nin yetkisi arttırmalı	28	22	28	28	8	16	9	11	10	10	12	11
Tek Avrupa hükümeti için çalışmalı	10	9	8	8	6	7	8	6	7	7	7	6
Yıl	'04	'05	'06	'08	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
AB'den Ayrılmalı	18	16	15	20	30	26	24	22	41	36	34	
Kalıp AB'nin Yetkilerini Azaltmalı	38	36	36	35	37	39	38	43	35	33	33	
Her şey olduğu gibi kalmalı	23	24	27	24	16	19	18	19	16	19	20	
Kalıp AB'nin yetkisi arttırmalı	7	10	9	9	9	6	10	8	4	4	4	
Tek Avrupa hükümeti için çalışmalı	5	4	4	3	2	3	4	3	2	3	3	

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

BSA raporunun son yıllarda üç temel yılı esas alarak yaptığı karşılaştırma da bize BK kamuoyunun AB'ye yönelik tutumları hakkında önemli fikirler vermektedir. Tablo 2.3 BK kamuoyunun AB'nin ülke ekonomisine katkısıyla ilgili ne düşündüklerini ve AB'den ayrılmanın işsizliğe nasıl etkisi olacağını düşündüklerini betimlemektedir.

Tablo 2.3: AB'den Ayrılmanın ekonomik sonuçları nasıl algılanıyor? 2015-2018

Yıl	2015	2017	2018
AB'den Ayrılmasının ekonomiye etkisi	%	%	%
Daha iyi oldu	24	26	25
Çok fark etmedi	31	25	26
Daha kötü oldu	40	45	45
AB'den ayrılmanın işsizliğe etkisi	%	%	%
Daha yüksek	25	32	37
Çok fark etmedi	46	44	44
Daha düşük	24	20	14

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

Tablo 2.3'te görüldüğü üzere BK halkının önemli bir bölümü Brexit'in ekonomiyi kötü etkileyeceğini düşünmektedir. Bu oran 2015 yılında % 40'tan, 2018 yılında % 45'e yükselmiştir. İşsizlikle ilgili karamsarlık da benzer bir görünüm arz etmektedir. İşsizliğin artacağını düşününler % 25'ten, % 37'ye yükselmiştir.

AB'den ayrılmanın BK'nın dünyadaki konumunu nasıl etkileyeceği konusunda ise etki gücünün azaldığını düşünenlerin sayısı arttığını düşünenlerden fazla olsa da bunun çok fark etmeyeceğini düşünenler çoğunluklardır (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 AB'den Ayrılmanın BK'nın dünyadaki konumuna ve göç düzeyine etkisi.

Yıl	2015	2017	2018
AB'den Ayrılmasının BK'nın Küresel sistemdeki konumuna etkisi	%	%	%
Daha etkili oldu	17	26	22
Çok fark etmedi	44	38	39
Etki gücü azaldı	36	35	36
AB'den ayrılmanın Göçe etkisi	%	%	%
Göçü artırır	9	5	8
Çok fark etmez	31	39	37
Göç azalır	57	54	54

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

Yine Tablo 2.4'e göre AB'den ayrılmanın göçü azaltacağını düşünenlerin sayısı, fark etmez diyenlerle, artacak diyenlerin toplamından fazladır. Bu da Brexit oyunda göç faktörünün ne kadar belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 2.5 ise yaş ve eğitim seviyesinin AB tutumuna etkisini göstermektedir. Buna göre yaş arttıkça AB'ye olan destek düşmektedir. AB'ye desteğin en düşük olduğu eğitim grubu ise ortaokul ve altı eğitim seviyesinde olanlardır.

Tablo 2.5 Yaş ve Eğitim durumuna göre AB'den Ayrılmaya destek. 2015-2018

AB'den Ayrılmaya Destek	2015	2017	2018
Yaş Grubu	%	%	%
18-34	11	33	19
35-54	24	34	31
55+	28	49	49
En yüksek Eğitim seviyesi	%	%	%
Lisans	13	19	18
Lisans altı yükseköğrenim	19	33	38
Lise ve Ortaokul	27	50	41
Hiç biri	29	54	43

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

BK halkının AB tutumlarına, göçün ekonomiye ve kültüre katkısının nasıl olduğu ise Tablo 2.6’da gözlemlenebilir. Buna göre AB’den ayrılma yönünde oy kullanmış vatandaşlar göçün BK kültürüne katkısının olumsuz olduğunu düşünmektedirler ve bu oran 2015 yılında %37 iken 2018 yılında % 66 yükselmiştir. Göçün kültürü olumsuz etkilediği bu tabloya göre ekonomiyi olumsuz etkilediği düşüncesinden de yüksektir. Bu tabloya göre göçün BK ekonomisine olumsuz etki yaptığını düşünenlerin sayısı 2015 yılında % 43 iken, 2018 yılında bu oran % 57’ye çıkmıştır.

Tablo 2.6 AB’den Ayrılma Tercihi ve Göçün ekonomiye ve kültüre etkisi. 2015-2018

Yıl	2015	2017	2018
Göçün BK kültürel hayatına katkısı	%	%	%
Olumsuz	37	62	66
Nötr	19	40	34
Olumlu	9	18	19
Göçün BK ekonomisine etkisi	%	%	%
Olumsuz	43	57	57
Nötr	17	46	44
Olumlu	10	20	17

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

BK kamuoyunda AB üyeliğinin sonlandırılmasını isteyenlerin AB’nin BK kimliğini nasıl etkilediğini düşündüklerini ölçen soruya verdikleri cevaplarsa tablo 2.7’de görülmektedir. Buna göre Ayrılma oyu verenlerin % 41’i 2015 yılında AB’nin BK ulusal kimliğini tehdit ettiğini düşünürken bu oran 2018 yılında % 66’a yükselmiştir.

Tablo 2.7 AB’den Ayrılma ve Kimlik 2015-2018

AB’den ayrılmayı isteyenler için	2015	2017	2018
AB BK’nın özgün kimliğini tehdit ediyor	%	%	%
Katılıyorum	41	64	66
Nötr	7	28	27
Katılmıyorum	3	10	9

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

Ayrılma oyu verenlerin çoğunlukla libertarian yerine otoriteryen eğilimler gösterdikleri de tablo 2.8’de görülmektedir. Bu trendde son yıllarda artan popülizmin de etkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 2.8 AB'den Ayrılma ile Libertaryen ve Otoritaryen eğilim. 2015-2018

	2015	2017	2018
AB'den Ayrılmayı destekleyenler için	%	%	%
Libertayen	12	17	19
Nötr	18	35	37
Otoritaryen	36	55	52

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

BK kamuoyunda hangi partileri destekleyen seçmenlerin AB'den ayrılma oyu verdiklerini gösteren tablo 2.9 incelendiğinde Muhafazakâr parti seçmenin 2015 yılında % 28'i AB üyeliğini desteklemezken, bu oran 2018 yılında % 59'a yükselmiştir. AB'den ayrılma oyu verenlerin sadece yüzde 20 civarında bir kesimi İşçi partisi ve yüzde 15 civarında bir kesimi de Liberal demokrat partinin seçmeni olarak görünmektedir. BK Bağımsızlık partisi UKIP in ise payı yüzde 93 gibi yüksek bir orandır.

Tablo 2.9 AB'den Ayrılmayı destekleme ile parti kimliği. 2015-2018

	2015	2017	2018
AB'den Ayrılmayı destekleyenler için	%	%	%
Muhafazakâr Parti	28	56	59
İşçi partisi	15	24	20
Liberal Demokrat	8	12	16
UKIP	60	96	93

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

BK kamuoyu içinde AB'den ayrılmayı seçenler ile AB üyeliğinin devamı yönünde oy verenlerin Brexit'in ekonomik sonuçlarıyla ilgili fikirleriyle birbirleriyle taban tabana zıt görünmektedir. Tablo 2.10'da bu karşılaştırma görülmektedir.

Tablo 2.10 AB'den Ayrılma Ekonomiye etkisi ile Brexit Kimliği. 2015-2018

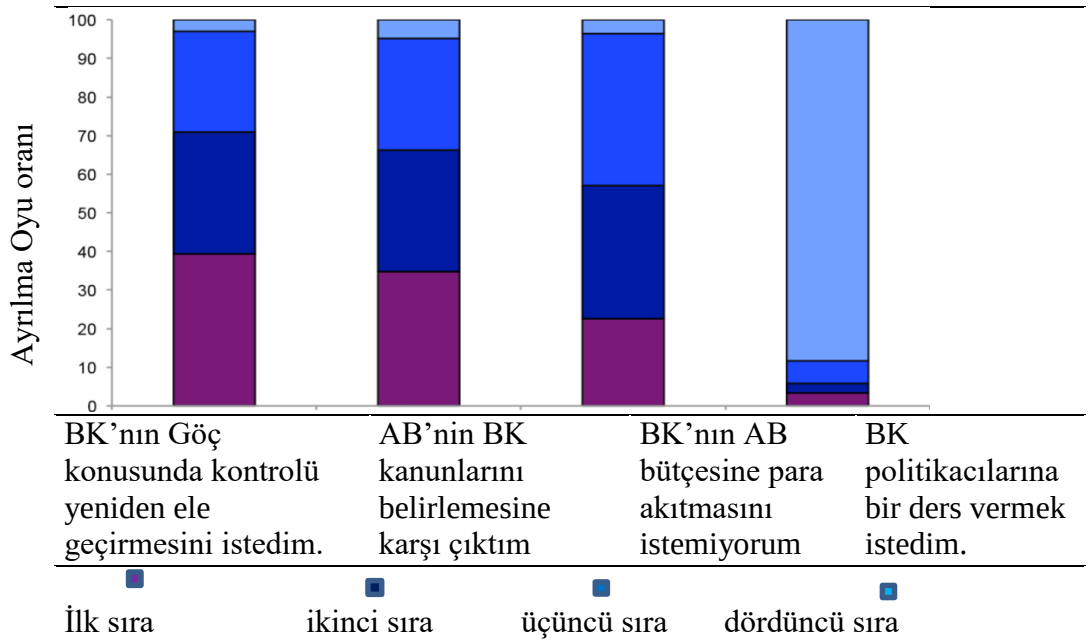
AB'den ayrılmakla BK'nın Ekonomisi...	Daha iyi	Daha kötü
AB' üyeliğini destekleyenler (Remainer)		
Çok güçlü Remainer	% 4	85
Oldukça güçlü Remainer	% 13	60
Çok güçlü değil	% 13	48
Ayrılmayı destekleyenler (Leavers)		
Çok güçlü Leaver	% 71	7
Oldukça güçlü Leaver	% 48	16
Çok güçlü değil	% 34	21

Kaynak: (BSA 36, 2019 Raporundan uyarlandı)

Buna göre AB'den ayrılmayı seçenler Ayrılıkçı kimlikleri (leavers) güçlendikçe BK ekonomisinin iyi olacağına inançları da güçlenmektedir. Kendisini güçlü bir şekilde AB'den ayrılmaya adanmış kişilerin % 71'i AB'den ayrılmanın ekonomiyi daha iyi yapacağına inanmaktadır. Bunun aksine AB üyeliğinin devamına güçlü bir şekilde inananların (remainer) yüzde 85'i ise AB'den Ayrılmanın BK ekonomisi daha kötü yapacağını düşünmektedir.

Bu kutuplaşmayı destekleyen başka bir araştırma da ise yine AB üyeliğinin devamını isteyenler (Remainer) ve AB üyeliğinin sonlanmasını isteyenlerin (Leaver) bu tercihleri için belirttikleri nedenler bir birlerinden oldukça farklıdır. Bu da AB'ye yönelik tutumlarda AB desteği ile AB karşıtlığının farklı faktörlerden beslendiğini göstermektedir. Bu karşılaştırma için Şekil 2.4 ve Şekil 2.5 incelenebilir.

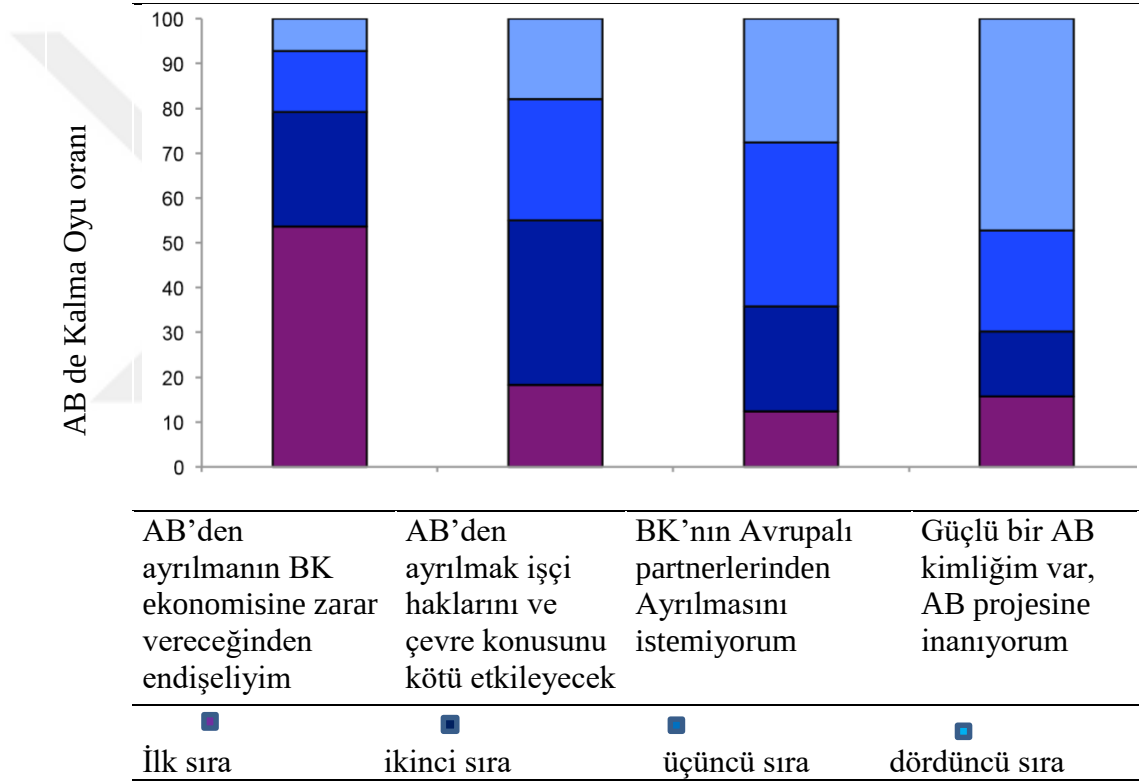
Şekil 2.4'te ayrılmayı seçenlerin gösterdikleri gerekçeler arasında ilk sırada göç olgusunu kontrol altına almak olduğu, ikinci sırada ulusal egemenlik anlamında BK parlamentosunun yasa çıkarma yetkisinin AB kanunlarıyla sınırlandırılmaması, üçüncü sırada BK hazinesinden AB bütçesine para transferinin olmasını engellemek ve son sırada politikacılara ders vermek olduğu görülmektedir.

Şekil 2.4 Ayrılmayı Seçenlerin belirttikleri nedenler.

Kaynak: (Carl, 2018)

Şekil 2.5'te ise AB'de kalmayı seçenlerin belirttikleri gerekçeler arasında ilk sırada BK ekonomisinin AB üyeliğinin sonlanmasından kötü etkileneceği inancı görülmektedir. İkinci gerekçe olarak AB üyeliğinin sonlanmasının çevre konusunda alınan önlemlerin göz ardı edilmesine yol açacağından endişelenmek ve işçi hakları gibi diğer sosyal kazanımların yitirileceğinden endişelenmek yer almaktadır. Üçüncü gerekçe ise BK'nın kıta Avrupa'sından ayrılmasının onu yalnızlaştıracak endişesi vardır. Dördüncü ve son gerekçe olaraksa Avrupa kimliğinin benimsendiğini görmekteyiz.

Şekil 2.5 AB'de kalmayı seçenlerin belirttikleri nedenler.

Kaynak: (Carl, 2018)

Tüm bu veriler göstermektedir ki BK kamuoyunun AB tutumları son derece değişken, dinamik ve çok boyutludur ve her an bağlama göre değişebilmektedir. Buna rağmen yine de belli faktörler sürekli belirleyici olmaya devam etmektedir.

Son olarak bu bölümde tez boyunca oluşturulmuş tüm hipotezleri içeren hipotezler tablosunu verip bu hipotezlerin sınanacağı üçüncü bölüm olan araştırma bölümüne geçilecektir.

Tablo 2.11: BK Kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörler için Hipotezler tablosu.

H1	Eğitim seviyesi yükseldikçe Avrupa Entegrasyonunu destekleme ihtimali artar.
H2a	Bireyler Avrupa entegrasyonunun Ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığını düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (sociotropic).
H2b	Bireyler Avrupa entegrasyonunun kendi ekonomik durumlarını olumlu etkilediğini (retrospective) ya da etkileyeceğini (prospective) düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (egocentric).
H2c	Bireylerin mesleki vasıfları yükseldikçe AB yanlısı olma ihtimalleri artar
H3a	Bireylerin kendilerini kapsayıcı (inclusive) kimlikle tanımlama düzeyleri arttıkça Avrupa entegrasyon sürecini destekleme ihtimalleri artar. Bu anlamda bir birey kendisini hem BK'lı hem Avrupalı olarak tanımlıyorsa AB'yi destekleme ihtimali artarken, kendisini sadece İngiliz (exclusive) olarak tanımlayan bireylerin AB sürecine destek verme ihtimalleri düşer.
H3b	Bireyler göçün ülke ekonomisine olumlu katkısının olduğunu düşündükleri ölçüde AB'yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumda bu destek düşer.
H3c	Bireyler göçün ülke kültürünü zenginleştirdiğini düşündükleri ölçüde AB'yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumda bu destek düşer.
H4	Bireylerin AB ile ilgili bilgi seviyeleri arttıkça AB'yi destekleme ihtimalleri artar.
H5a	Bireyler İşçi partisi ve Liberal parti gibi Avrupa entegrasyonuna yönelik daha çok olumlu mesajlar veren partileri destekledikçe AB'yi destekleme ihtimalleri artar.
H5b	Bireyler Muhafazakar parti ve UKIP gibi Avrupa entegrasyonu ile ilgili daha çok olumsuz mesajlar veren partileri destekledikçe AB'yi destekleme ihtimalleri azalır.
H6a	BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumlu mesajlar veren the Guardian, the Financial times gibi gazeteleri okuyan bireylerin AB'yi destekleme ihtimalleri artar.
H6b	BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumsuz mesajlar veren the Sun, the Mirror gibi gazeteleri okuyan bireylerin AB'yi destekleme ihtimalleri azalır.
H7a	Bireyler kendi ülke demokrasisinden ve AB demokrasisinden memnun oldukları ölçüde AB'yi destekleme ihtimalleri artarken memnuniyet azaldıkça destek de azalır.
H7b	Gençlerin yaşlılara oranla AB'yi destekleme ihtimalleri artar.
H7c	Erkeklerin kadınlara oranla AB'yi destekleme ihtimalleri artar.

Tek bir anket çalışmasında tüm bu faktörlerin hepsinin ölçülebilmesine imkân tanıyacak kadar soru çeşitliliğine sahip olan bir anket bulunmadığı için belli faktörler için ayrı anket veri setleri kullanılacaktır. Üçüncü bölümde hangi faktörleri ölçmek için hangi veri setlerinden faydalandığı ayrıntılı bir şekilde belirtilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ SETLERİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1.1. Veri Setleri

Bu çalışmanın analizleri birbirinden ayrı beş veri setinin verilerine dayandırılarak yapılmıştır. Bu beş veri setinden ilk ikisi Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 1973 yılından bu yana, yılda en az iki defa icra edilen Eurobarometer araştırmasının anket sonuçlarından elde edilen ham verilerin Eurobarometer’ın resmi internet sitesinden⁴ indirilmiş olan “The Mannheim Eurobarometer Trend File 1970-2002 (ZA3521)” ile Eurobarometer 90.3 (2018)⁵ veri setleridir. Trend File adındaki veri seti 1970 yılından 2002 yılına kadar tüm Avrupa entegrasyonu üye ülkeleri ve aday ülkeleri için yapılmış Eurobarometer araştırmalarının ortak sorularına verilmiş cevapların tek dosyada birleştirilmesinden oluşturulmuş bir veri setidir. Her iki veri setinde de BK dışındaki diğer ülkelerle ilgili veriler SPSS programındaki “select case” yöntemiyle analizden çıkarılmış, analiz BK verileriyle sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın üçüncü veri seti 11 Kasım 2019 tarihinde araştırmacılar için kullanıma açılan European Social Survey (ESS)’in⁶ 9. dönem araştırmasının BK için ayrılmış veri setidir.

Araştırmanın dördüncü veri seti sadece BK toplumuna özel olarak 1983 yılından bu yana her yıl yapılan, BK’nın en uzun süreli araştırması olan British Social Attitudes (BSA) araştırmasının 2017 yılı verileridir. Bu veriler BK ile ilgili tüm

⁴<https://www.gesis.org/eurobarometer-data-service/home>

⁵European Commission, Brussels (2019): Eurobarometer 90.3 (2018). Kantar Public [producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA7489 Data file Version 1.0.0, [doi:10.4232/1.13254](https://doi.org/10.4232/1.13254)

⁶<https://www.europeansocialsurvey.org/data/>

önemli araştırmalara kolayca ulaşılmasına imkan tanıyan UK.DATA.ARCHIVE⁷ sitesinden indirilmiştir.

Araştırmanın beşinci veri setini ise European Values Study (EVS) 2017 oluşturmaktadır.⁸ Bu veri seti de kümülâtif bir veri setidir ve önceki yılların verilerini tek bir dosyada toplanmıştır. Bu veri seti için de SPSS programında aynı yöntem kullanılarak BK dışındaki diğer ülkelere ait veriler analizden çıkarılmış ve analiz BK verileri ile sınırlandırılmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada beş ayrı veri setinden elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan istatistiksel yöntem Binary (ikili) Lojistik Regresyon analizidir. Bu tercihin gerekçesi araştırmanın bağımlı değişkeni olan AB'ye yönelik tutumun temelde ikili bir doğaya sahip olmasıdır. Bu araştırmada bireylerin AB'ye yönelik tutumları teorik çerçeve bölümünde de ifade edildiği gibi toptan (diffuse) bir tutum olarak incelenecektir. Yani bireylerin AB'ye bakış açılarının olumsuz ya da olumlu olmak üzere iki temel kategoriden oluştuğu kabulü esas alınmıştır. Bununla uyumlu olarak AB'ye toptan destek ölçülecektir. İkili kategorik bağımlı değişkenler için uygun olan en yaygın analiz metodu literatürde de sıkça kullanılan binary lojistik regresyon analizidir (Ludtke, 2005: Clements, 2015: Norris ve Inglehart 2019; Eichhorn vd 2020).

3.1.2.1. Binary (İkili) Lojistik Regresyon

Burada birkaç cümle ile binary lojistik regresyonun temel özelliklerini hatırlatmak gerekir. Binary lojistik regresyon analizi birden fazla bağımsız değişken ile iki seçenekli bir kategorik bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek için sıkça kullanılan, son derece güçlü bir istatistiksel yöntemdir. Bu yöntem ile bağımlı değişken üzerinde etkili olduğu düşünülen bağımsız değişkenlerin ihtimal oranları belirlenebilmektedir. Binary lojistik regresyonun doğrusal (linear) regresyondan temel farkı bağımlı değişkenle bağımsız değişkenler arasındaki etkileşimin çizgisel yani

⁷<https://www.data-archive.ac.uk/>

⁸EVS (2019): EuropeanValuesStudy 2017: IntegratedDataset (EVS 2017). GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 2.0.0, doi:10.4232/1.13314

doğrusal olmamasıdır. Doğrusal regresyon analizlerinde kullanılan bağımlı değişken sürekli veya kesikli sayısal verilerden oluşur ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken(ler) arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığı ölçülür. Binary lojistik regresyonda ise böyle bir doğrusallık aranmaz çünkü bağımsız değişkendeki bir birimlik artış bağımlı değişkende aynı derecede bir birimlik artışa yol açmaz, zira bağımlı değişken sadece 0'dan 1'e geçen iki seçenekten oluşur.

Bu sebeple bağımlı değişkeni kategorik veri(ler)den oluşan araştırmalarda binary lojistik regresyon kullanılmaktadır. Binary lojistik regresyon analizinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişki doğrusal değil, daha çok "S" şeklinde bir ilişkidir. Yani bağımsız değişkendeki bir birimlik artışın bağımlı değişkende bir birimlik artışa ya da azalışa yol açması beklenmez. Bunun yerine binary lojistik regresyon analizlerinde bağımsız değişkendeki bir birimlik artışın bağımlı değişkendeki iki kategoriden birine ait olma ihtimalini gösteren ihtimal oranı (odds ratio) aranır.

Binary lojistik regresyon diğer regresyon analizlerinin gerektirdiği varsayımları gerektirmez. Bu yöntemde verilerin normal dağılımı gerekmez. Bu yöntemde dikkat edilmesi gereken en önemli iki ilkedен birincisi modele dahil edilen değişkenler arasında güçlü bir korelasyon olmadığından emin olmak (multicollinearity) ikinci ilke ise anlamsız değişkenlerin modele dahil edilerek modelin kalabalıklaştırılmamasıdır.

Lojistik regresyon analizlerinin doğrusal regresyondan bir farkı da kullanılan veri sayısının büyük olması gerektiğidir. Bu sayı istatistik kitaplarında farklılık gösterse de 50 kişiden (Gürbüz ve Şahin, 2018) aşağı olmaması gerektiği yaygın görüştür. Binary lojistik regresyon bir olayın olma ihtimalini yordamak üzere tasarlandığı için bağımlı değişkenin 0 = olumsuz, 1 = olumlu şeklinde kodlanması gerekir. Binary lojistik regresyon araştırmasının bulguları rapor edilirken sunulan bilgiler şunları içerir:

- Modelin genel uyum iyiliğini (Goodness of Fit Test) gösteren Omnibus Tests of Model Coefficients tablosunda ki-kare istatistiğinin $p < 0,05$ olması.

- Modelin özetini veren Nagelkerke R değeri. Bu değer doğrusal regresyondaki R değerinin işlevini gören yalancı R (pseudo R) olarak adlandırılır ve model içindeki değişkenlerin bağımlı değişkeni etkileyen varyansın yüzde kaçını oluşturduğu konusunda bir fikir verir (Denis, 2019: 131-136)
- Modelin null hipotezi doğrulamadığını gösteren Hosmer ve Lemeshow testinin ki-kare istatistiğinin $p > 0,05$ olması.
- Sınıflandırma Tablosu (ClassificationTable) modelin yordama gücünü doğru sınıflandırma yüzdesi ile ifade eder.
- Modeldeki değişkenleri gösteren (Variables in the Equation) tablosunda modele girilen bağımsız değişkenlerin Wald istatistiği bir değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını gösteren ki-kare testidir. Wald değer için $\text{sig.} = p < 0,05$ olmalıdır.
- B değeri değişkenlerin korelasyon kat sayısını gösterir yani bir değişkenin modele eklenince model içindeki gücünü ifade eder, fakat sonuçlar yorumlanırken başvuru değeri B değeri yerine, değişkenlerin ihtimal oranını gösteren Odds ratio $\exp(B)$ değeridir. $\exp(B) = 1$ ise bu bağımlı değişkende bir değişikliğin olmadığı anlamına gelir. $\exp(B) > 1$ ise bağımlı değişkenin gerçekleşme ihtimalinin arttığını gösterir. $\exp(B) = 2$ ise değişikliğin iki kat yüksek bir ihtimal olduğunu gösterir. $\exp(B) < 1$ ise değer küçüldüğü ölçüde bağımlı değişkenin gerçekleşme ihtimali de azalır.

Binary lojistik regresyonda bağımlı değişken sadece kategorik verilerden oluşsa da bağımsız değişkenler sıralı, sürekli ve kategorik değişkenlerden oluşabilir.

3.2. Araştırma Modellerinin Betimlenmesi

Bu çalışmada beş ayrı model üzerinden AB desteğine etkisi olacağı düşünülen faktörler test edildi. Beş ayrı modele ihtiyaç duyulmasının sebebi bazı faktörlerin ölçülebilmesi için gerekli olan anket maddelerinin bir modele dâhil edilebilecek şekilde tek bir veri setinde mevcut olmamasıdır. Aşağıda her veri setinde hangi faktörlerin modellere dâhil edildikleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

3.2.1. Model 1. Eurobarometer Trend File 1970-2002 Veri Seti

Mannheim Eurobarometer Trend File, 1970-2002 veri seti literatürde sıkça yer alan ve pek çok araştırmacı tarafından kullanılan bir veri setidir. Bunlardan sadece bir kaçı arasında; (Hakverdian vd, 2013, Bolstad 2015, Hellström 2008, Schmitt vd, 2005) gösterilebilir. Bu veri seti 1970 yılından 2002 yılına kadar yapılmış bütün Eurobarometer araştırmalarında trend yakalamayı hedefleyen beş kereden fazla sorulmuş soruların bir dosyada toplanmasıyla derlenmiştir. Mevcut araştırmanın konusu sadece BK halkının AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörlerle sınırlı olduğu için diğer ülkelerin verileri model dışında bırakılmıştır. Bu modele dâhil edilen değişkenler aşağıdaki gibidir:

Bağımlı Değişken

Trend File veri seti içinde önceki yıllarda Eurobarometer anketlerinde sıkça sorulan “Ülkemizin AB üyeliğine nasıl bakıyorsunuz?” sorusu AB'ye yönelik tutumu ölçmek için bağımlı değişken olarak kullanıldı. Bu soruya verilen cevaplar orijinal halinde; 1= İyi, 2= Ne İyi, ne Kötü, 3= Kötü şeklinde kodlanmıştır. Binary lojistik regresyonda bağımlı değişkenin ikili bir cevapla kodlanmış olması gerektiğinden bu değişken SPSS programında yeniden kodlanarak olumsuz cevap “0” ve olumlu cevapsa “1” olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu soruya “ne iyi ne kötü” şeklinde cevap verenler AB konusunda olumlu ya da olumsuz net bir tutum belirtmedikleri için analizden çıkarılmıştır. Yeniden kodlamadan sonra bu bağımlı değişken için betimleyici istatistik tablo 3.1'deki gibidir:

Tablo 3.1: BK'nın AB üyeliği İyi midir, Kötü müdür?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam yüzde
Kötüdür	19677	22,2	41,3	41,3
İyidir	27947	31,5	58,7	100,0
Total	47624	53,6	100,0	
Kayıp	41168	46,4		
Toplam	88792	100,0		

Bu yeniden kodlamanın ardından betimleyici istatistiğe göre 1970 ile 2002 yılı arasında BK vatandaşlarından bu soruya cevap verenlerin %46,4'ü olumlu ya da olumsuz bir cevap vermedikleri için sistem kayıp olarak nitelendirilmiştir. Geri kalanların %31,5'i AB üyeliğini desteklerken, %22,2'si AB üyeliğine karşı çıkmaktadır.

Bağımsız Değişkenler

Trend File veri seti içinde AB'ye yönelik tutumlara etki eden faktörleri ölçmek için kullanılabilecek bağımsız değişken maddeleri olarak aşağıdaki değişkenler tespit edildi. Bu değişkenler seçilirken en az bir araştırmada kullanılmış olmaları şartı gözetildi.

AB Bilgi Düzeyi: Maalesef Trend dosyasında bireylerin AB bilgilerini ölçen objektif bir madde bulunmamaktadır. Bunun yerine AB/AT bilgisini ölçmek için kullanılabilecek tek bir soru vardır ve bu soruda bireylerden kendi AB/AT bilgi düzeylerini subjektif bir şekilde derecelendirmeleri istenmektedir. Bu yüzden AB bilgi düzeyi verisi; bireylerin kendilerini AB/AT konusunda bilgili hissedip hissetmedikleri sorusuna verdikleri olumlu ve olumsuz cevapların 1'den (olumlu) 4'e (olumsuz) doğru sıralanmış bir şekilde kodlanmasından elde edilmiştir.

Bu türden bir dolaylı değişkenle bireyin AB bilgisinin AB tercihleri üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmeye çalışmak elbette ki haklı eleştirilere açıktır fakat bu veri setinde AB/AT bilgi düzeyinin AB desteğine olan etkisini ölçmek için kullanılabilecek başka bir objektif bilgi düzeyi sorusu tespit edilememiştir. Literatürde bu sorunun AB bilgi düzeyini ölçmek için kullanıldığı da gözlemlenmiştir.

Kimlik Faktörü: Kimlik faktörünü ölçmek için yine bireylere sorulan "Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz" sorusuna verdikleri cevaplar esas alındı. Cevaplar arasında; "1= Britanyalı, 2= Britanyalı ve Avrupalı, 3= Avrupalı ve Britanyalı, 4= Avrupalı" seçenekleri yer almaktadır. Ulusal Gurur sorusunda ise bireylere Britanyalı olmakla ne kadar gurur duydukları sorulmaktadır ve bireylerden "1= Çok Gurur

duyuyorum, 2= Gurur duyuyorum, 3= Biraz Gurur duyuyorum, 4= Gurur duymuyorum” seçeneklerinden biriyle cevap vermeleri beklenmektedir.

Ekonomi Faktörü: Ekonomi faktörünün etkisini ölçmek için uygun olan sadece iki soru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi katılımcılara ülke ekonomisinin geçen yılki durumunu nasıl gördüklerini sormaktadır ve onlara bu soruyu cevaplamak için; “1= Çok daha İyi, 2= İyi, 3= Aynı, 4= Kötü, 5= Çok daha Kötü” seçenekleri sunulmaktadır. Ekonomi faktörünü ölçmek için kullanılan ikinci soru ise katılımcılara yöneltilen bir önceki yıla ait finansal durumlarını nasıl tanımladıkları sorusudur. Bu sorunun cevabı da “1= Çok daha İyi, 2= İyi, 3= Aynı, 4= Kötü, 5= Çok daha Kötü” şeklinde kodlanmıştır.

Siyasete ilgi: Katılımcıların siyasete ilgili olup olmadıkları sorusuna verdikleri cevaplar; 1= Çok ilgili, 2= İlgili, 3= Az ilgili, 4= İlgisiz” şeklinde kodlanmıştır.

İdeoloji faktörü: Katılımcılardan kendi siyasi ideolojilerini Sol= 1 ve Sağ= 10 arasında bir değerle konumlandırmaları istenmiştir.

Demografik veriler: Eğitim: Eğitimi tamamlama yaşı olarak 1= 14 yaş, 2 = 15 yaş, 3= 16 yaş, 4= 17 yaş, 5=18 yaş, 6= 19 yaş, 7=20 yaş, 8 = 21 yaş. 9= 22+ yaş olarak sınıflandırılmıştır. Cinsiyet: Erkek = 1, Yaş: Katılımcıların yaşları sorulmuştur. Meslek: Katılımcıların meslekleri meslek koduyla kaydedilmiştir.

Modelin Uygulanması

Yukarıda sıralanan bağımlı değişkenlerin hepsi modele ilk etapta dâhil edilince analizin veri yetersizliğinden dolayı yürütülemediği uyarısıyla karşılaşıldı. SPSS programı kayıp verilere karşı son derece duyarlı bir programdır ve bir modele dâhil edilen sorulardan birinde kayıp veri varsa aynı katılımcının diğer sorulara verdiği cevapları da analizden çıkarmaktadır. Bu yüzden sırayla bazı soruların bulunmadığı çeşitli modeller denendikten sonra görüldü ki ideoloji sorusu, yani bireylerin kendilerini sağcı ve ya solcu olarak tanımlamaları istenen soru modelden çıkarıldığı zaman diğer tüm soruları modele dâhil ederek analizi yürütmek mümkün olmaktadır. Bu sebeple yukarıda listelenen bağımlı değişkenlerden sadece ideoloji değişkeni

modele dâhil edilmemiş, diğer bütün değişkenler aynı adımda tek bir modelde binarylojistik regresyon testine sokulmuştur.

Bulgular

Modele 686 kişi dâhil edilmiştir. Omnibüs Testin sonucunda modelin yüksek bir anlamlılık derecesinde olduğu görülmüştür ($p < 0,001$). Model varyansın % 39'unu açıklamaktadır ($-2 \log\text{likelihood} = 655,680$, Nagelkerke R Square $R^2 = 0,391$). Hosmer ve Lemeshow Test $p > 0,05$. Bu test değerinin 0,05 güven aralığından büyük olması modelin uygunluğunu göstermektedir. Model toplamda vakaların %75,7'sini doğru sınıflandırmıştır. Olumlu vakaların % 83'ünü, olumsuz vakalarına %60'ını doğru tahmin etmiştir.

Tablo 3. 2: Model 1. Trend File 1970-2002 Birleştirilmiş Veri Dosyasının Binary Lojistik Regresyon Sonuçları⁹

Kimlik	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
			81,478	4	,000	
Sadece Britanyalı(1)	1,898	,243	61,172	1	,000	6,670
Britanyalı ve Avrupalı(2)	2,751	,563	23,842	1	,000	15,656
Avrupalı ve Britanyalı (3)	1,481	,414	12,769	1	,000	4,397
Yaş	-,026	,007	12,600	1	,000	,974
Sabit	1,712	1,042	2,701	1	,100	5,542

Trend File için uygulanan regresyon modelinde modele dâhil edilen bağımsız değişkenler arasında AB/AT bilgi düzeyi, ekonomik geçmiş, finansal geçmiş, siyasete ilgi, ulusal gurur, cinsiyet, eğitim ve meslek değişkenleri istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Bütün bu değişkenler için $p > 0,05$ 'tir.

Kimlik ve yaş faktörleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < 0,001$).

Kimlik faktöründe kendini sadece Britanyalı olarak görenlerin $\exp(B)$ değeri 6,67, önce Britanyalı sonra Avrupalı görenlerin $\exp(B)$ değeri 15,65, önce Avrupalı sonra Britanyalı görenlerin $\exp(B)$ değeri ise 4,39'dur. Yaş faktörü için $\exp(B)$ değeri ise 0,97'dir.

⁹ Modele dahil edilip anlamlı çıkmayan değişkenler için EKLER bölümüne bakılabilir.

Bulguların Yorumlanması

Binary Lojistik regresyon modelinde $\exp(B)$ değeri bir olayın gerçekleşme ihtimalinin gerçekleşmeme ihtimaline olan oranını gösterir. İstatistiksel olarak anlamlı çıkan iki değişkenimizin ilki olan kimlik değişkeninin her bir şıkkı için $\exp(B)$ değerlerine bakıldığında kendisini sadece Britanyalı olarak tanımlayanların, kendisini hem Britanyalı hem de Avrupalı olarak tanımlayanlara kıyasla daha azalan bir ihtimal oranıyla (oddsratio) AB entegrasyonuna destek verdiği gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre bireylerin kendini Britanyalı (İngiliz değil) olarak görmesi Avrupa entegrasyonuna olumlu bakma ihtimalini 6,67 kat arttırırken, hem Britanyalı hem de Avrupalı olarak görmesi bu ihtimali 15,65 kat attırmaktadır.

Bu modelde anlamlı çıkan ikinci ve son değişken olan yaş ise 1'e çok yakın bir $\exp(B)$ değeriyle zayıf bir azalan ihtimal göstermiştir ($\exp(B)= 0,97$). Binary Lojistik regresyonda bir değerin "1"e eşit ya da çok yakın olması iki değişken arasında bir ilişki olmadığını gösterir. Yaş faktörü için her ne kadar yoruma değer bir korelasyon tespit edilememiş olsa da ilişkinin yönünün ters yönde olduğu yani yaş arttıkça AB yanlısı olma ihtimalinin de azalma eğiliminde olduğu söylenebilir.

Bu modelin bulgularının AB'ye yönelik tutumlar açısından ne şekilde ele alınması gerektiği diğer dört modelin bulgularıyla birlikte literatürle de ilişkilendirerek sonuç bölümünde karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

3.2.2. Model 2. Eurobarometer (EB) 90.3. Numaralı Veri Seti

Yapılan ön incelemelerde güncel EB araştırmaları içinde literatürde geçen bağımsız değişkenlerin çoğunluğuna yer verdiği için EB 90.3 analiz için en uygun veri seti olarak değerlendirildi.

Bağımlı Değişken

Eurobarometer araştırmalarında AB'ye yönelik genel tutumu ölçen iki temel soru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve en yaygın olanı ülkenin AB üyeliğine nasıl bakıldığını soran "ülkemizin AB üyeliği sizce iyi midir yoksa kötü müdür?" sorusudur. Diğer soru ise AB algısını ölçen "AB'nin imajı sizce nasıldır? Olumlu

mudur, yoksa olumsuz mu?” sorusudur. Maalesef trend sorularından olan ilk soru son yıllarda EB anketlerinde daha çok aday ülke ve yeni üye olmuş ülke vatandaşlarına sorulurken, mevcut üye devletlerin vatandaşlarına daha çok imaj sorusu sorulmaktadır. Üyeliğin iyi mi olduğu, yoksa kötü mü olduğu sorusunu üye devletlere soran güncel veri setlerinde ise yeterli sayıda bağımsız değişken sorusu bulunamamıştır.

En güncel EB anketleri içinde hem AB üyeliğine nasıl bakıldığı hem de literatürde geçen bağımsız değişkenlerin bir arada olduğu bir veri seti bulunamadığı için, en fazla bağımsız değişken sorusunu içinde barındıran 2018 yılı 90.3 numaralı EB veri seti analiz için uygun bulunmuştur. Maalesef bu veri setinde AB üyeliğe yönelik tutumu doğrudan soran soruya yer verilmediği için, onun yerine bireylere AB imajını soran soru bağımlı değişken olarak kullanıldı. Bu bağımlı değişkene bireylerden; “1= Çok olumlu, 2= olumlu, 3= nötr, 4= olumsuz, 5= Çok olumsuz” şeklinde bir kategorik derecelendirmeyle cevap vermeleri istenmiştir. Veri bu kodlanış biçimiyle Binary Lojistik Regresyon modeline uygun olmadığı için olumlu imajı yansıtan 1 ve 2 numaralı şıklar = 1 olarak, olumsuz imajı yansıtan 4 ve 5 numaralı şıklar ise = 0 olarak ve 3 numaralı şık olan “nötr” ifadesi AB konusunda bir tutum ifade etmediği için sistemde kayıp olarak yeniden kodlandı. Böylelikle bireylerin AB algısında 0= olumsuzdan, 1= olumluya yönelik bir değişimi tahmin edebilecek faktörler binary lojistik regresyon testine dâhil edilebilecek uyuma getirilmiştir. Bağımlı değişkene verilen cevabın betimleyici istatistik bilgisi aşağıdaki tablo 3.3’de verilmiştir.

Tablo 3.3: AB’nin imajı sizce nasıldır?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Toplam Yüzde
Olumsuz	304	30,0	47,5	47,5
Olumlu	336	33,1	52,5	100,0
Toplam	640	63,1	100,0	
Kayıp	375	36,9		
Toplam	1015	100,0		

Buna göre mevcut veri setinde sadece BK verileri modele dâhil edilince toplam 1015 kişinin ankete katıldığı görülmektedir. 375 kişi sistem kayıp olarak sınıflandırılmış, 304 kişi olumsuz, 336 kişi ise olumlu görüş belirtmiştir. Böylelikle AB imajını olumlu bulanlar % 33,1, olumsuz bulanlar ise % 30'dur.

Bağımsız Değişkenler

EB 90.03 veri setinde AB'ye yönelik tutumları açıklayan faktörler için kullanılabilecek soru sayısı 20'dir. Bunlar literatürde en sık kullanılan sorulardan oluşmaktadır.

Siyasi okuryazarlık: Siyasete ilgi endeksi. 1= Güçlü, 2= Orta, 3=Düşük, 4= Hiç yok.

Ekonomi faktörü: Ulusal ekonominin durumu: 1= Çok iyi 2= İyi, 3= Kötü, 4= Çok Kötü, 5= Bilmiyorum. İş hayatı durumu: 1= Çok iyi 2= İyi, 3= Kötü, 4= Çok Kötü, 5= Bilmiyorum. Finansal geçmiş durumu: 1= Çok iyi 2= İyi, 3= Kötü, 4= Çok Kötü, 5= Bilmiyorum. Ekonomi geleceğine yönelik beklenti: 1= daha iyi, 2= daha kötü, 3= aynı, 4= Bilmiyorum. Finansal gelecek beklentisi: 1= daha iyi, 2= daha kötü, 3= aynı, 4= Bilmiyorum. İş beklentisi: 1= daha iyi, 2= daha kötü, 3= aynı, 4= Bilmiyorum.

AB Bilgi düzeyi: Bu veri setinde katılımcıların AB bilgi düzeylerini ölçmek için üç kurumsal soru sorulmuştur. Bireylerin kendi AB bilgilerini derecelendirmelerinin fazla öznel bir değerlendirme olacağı düşünülerek bu veri setinde onların AB kurumları ile ilgili sorulan üç sorudan kaçına doğru cevap verdikleri esas alınarak AB bilgi düzeyleri konusunda objektif bir değerlendirmeye ulaşılması hedeflenmiştir. AB bilgisi: 0 doğru cevap verenler. AB bilgisi 3 doğru cevap verenler.

Demokrasi: Ülke demokrasisinden memnuniyet: 1= Çok memnun, 2= Memnun, 3= Çok memnun değil, 4= Hiç memnun değil. AB demokrasisinden memnuniyet: 1= Çok memnun, 2= Memnun, 3= Çok memnun değil, 4= Hiç memnun değil.

Göç: AB üyesi ülkelerden gelen göçe bakış: 1= Çok olumlu, 2= Olumlu, 3= Olumsuz, 4= Çok olumsuz, 5= Bilmiyorum. AB dışı ülkelere gelen göçe bakış: 1= Çok olumlu, 2= Olumlu, 3= Olumsuz, 4= Çok olumsuz, 5= Bilmiyorum.

Kimlik: Ülkeye Bağlılık: 1= Çok bağlı, 2= Bağlı, 3= Bağlı değil, 4= Hiç bağlı değil. Avrupa'ya Bağlılık: 1= Çok bağlı, 2= Bağlı, 3= Bağlı değil, 4= Hiç bağlı değil. **Medya** kullanım endeksi: 1= Yüksek, 2= Orta, 3= Düşük, 4= Hiç kullanamıyorum.

İdeoloji: Sol ve Sağ ideoloji skalası: 1= Sol'dan 10= Sağ'a kadar bir değerde ideolojik konumunu belirlemesi istenmiştir.

Demografik faktörler: Cinsiyet: 1= Erkek.

Eğitim: 1= 15, 2= 16 -19, 3= 20+, 4= Eğitim devam ediyor, 5= Hiç eğitim almamış.

Meslek skalası: 1= Serbest meslek, 2= Müdür, 3= Beyaz yakalılar, 4= Vasıfsız işçi, 5= Ev kadını / erkeği, 6= İşsiz, 7= emekli, 8= Öğrenci.

Yukarıda modele dâhil edilmek için uygun bulunan soruların hepsi modele aynı anda dâhil edilince model gereğinden fazla kalabalıklaştığı için uyumluluk değeri istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sebeple bağımsız değişkenler tekrar gözden geçirilmiştir ve ekonomi faktörüyle ilgili değişkenlerin birbirleriyle yakın korelasyonda olmaları dolayısıyla modele sadece ülke ekonomisiyle ilgili beklenti ve kişisel iş beklentisi dâhil edilmiş, ülke ekonomisinin geçmişi, finansal durum geçmişi, finansal durumla ilgili beklenti, geçmiş yılda iş durumu gibi değişkenler modele dâhil edilmemiştir. Modelden çıkarılan bu ekonomi değişkenleri ile birlikte modele dâhil edilmesi uygun görülmeyen diğer değişkenlerse; AB bilgisi 3 doğru, ülke demokrasisinden memnuniyet, medya kullanım indeksi değişkenleridir.

Çıkarılan değişkenlerden sonra modelde kalan değişkenler; yaş, ülke ekonomisiyle ilgili beklenti, kişisel iş durumuyla ilgili beklenti, AB bilgisi 0 doğru, AB demokrasi tatmini, AB içi göç, AB dışı göç, ülkeye bağlılık, Avrupa'ya bağlılık, sol ve sağ ideolojik konum, cinsiyet, eğitim yaşı, meslek değişkenleridir.

Modelin Bulguları

EB 90.3 veri seti Model 2 binary lojistik regresyon analizine; yaş, ülke ekonomisiyle ilgili beklenti, kişisel iş durumuyla ilgili beklenti, AB bilgisi 0 doğru,

AB demokrasi tatmini, AB içi göç, AB dışı göç, ülkeye bağlılık, Avrupa'ya bağlılık, sol ve sağ ideolojik konum, cinsiyet, eğitim yaşı, meslek değişkenleri bağımsız değişken olarak dâhil edilmiştir. Toplam 1015 kişiden oluşan örneklemden analize dâhil edilen vaka sayısı 640'dır, 375 vaka kayıp olarak sistem tarafından analizden çıkarılmıştır. Modelin Omnibus testine göre model uyumu $p < 0,001$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Model varyansın % 54'ünü (-2 loglikelihood = 552, 659. Nagelkerke $R^2 = 541$) açıklamaktadır. Hosmer ve Lemeshow testi $p > 0,05$ değeriyle modelin uyumluluğunu göstermiştir. Model AB imajı kötüdür diyen vakaların % 77'sini, AB imajı iyidir diyen vakalarinsa % 83,6'sını doğru olmak üzere toplamda vakaların %80,5'ini doğru sınıflandırmıştır.

Tablo 3. 4: Model 2. EB 90.3 Veri Seti Binary Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yaş	-,017	,008	5,178	1	,023	,983
Ülke Ekonomisi beklenti			5,602	3	,133	
Daha İyi	,698	,317	4,853	1	,028	2,009
Kişisel iş beklentisi			4,396	3	,222	
Daha Kötü	-,701	,350	4,012	1	,045	,496
AB bilgisi =0 doğru	,777	,292	7,071	1	,008	2,176
AB demokrasi tatminsiz	-,733	,111	43,999	1	,000	,480
AB dışı göç	-,492	,156	9,946	1	,002	,612
Avrupa kıtasına bağlılık	-,861	,127	46,204	1	,000	,423
Eğitim yaşı	,022	,008	7,782	1	,005	1,022
Sabit	5,940	,871	46,478	1	,000	379,945

Modelde; yaş ($p < 0,05$), eğitim yaşı ($p < 0,05$), Avrupa kıtasına bağlı olmamak ($p < 0,001$), ülke ekonomisiyle ilgili olumlu beklenti ($p < 0,05$), iş durumuyla ilgili olumsuz beklenti ($p < 0,05$), AB bilgi düzeyi sıfır doğru cevap ($p < 0,05$), AB demokrasinden memnun olmamak ($p < 0,001$), AB dışı göçün kötü olduğuna inanmak ($p < 0,005$), gibi değişkenler istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

AB içi göç, ülkeye bağlılık, sol-sağ ideolojik konumu, cinsiyet ve meslek değişkenleri bu modelde anlamsız bulunmuştur. İstatistiksel olarak anlamlı çıkan

değişkenlerin $\exp(B)$ değerleri ise sırasıyla: yaş $\exp(B)= 0,98$, eğitim yaşı $\exp(B)= 1,02$, Avrupa kıtasına bağlı olmamak $\exp(B)= 0,42$, ülke ekonomisiyle ilgili olumlu beklenti $\exp(B)= 2,00$, iş durumuyla ilgili olumsuz beklenti $\exp(B)= 0,49$, AB bilgi düzeyi sıfır doğru cevap $\exp(B)= 2,17$, AB demokrasisinden memnun olmamak $\exp(B)= 0,48$, AB dışı göçün kötü olduğu inanmak $\exp(B)= 0,61$ 'dir.

Bulguların Yorumlanması

Yaş değişkeni bu veri setinde de anlamlı çıkmasına rağmen $\exp(B)$ değeri 1'in hemen altında olduğu için azalan bir destek ihtimali göstermektedir ama bu ihtimal yok denecek kadar azdır zira lojistik regresyon analizlerinde 1 ve 1'e çok yakın değerler iki değişken arasında korelasyon olmadığını gösterir ($\exp(B)= 0,98$). Eğitim yaşı da bu veri setinde 1'e çok yakın olduğu için yorumlamaya değer bir etki gücü göstermemektedir ($\exp(B)= 1,02$). Avrupa kıtasına bağlı olmamak değişkeninin $\exp(B)$ değerinin 1'in altında olması ($\exp(B)= 0,42$) göstermektedir ki kişinin kendisini Avrupa'ya bağlı hissetmeme durumunda bir birimlik artış AB desteğini yarıdan fazla düşürmektedir. Ülke ekonomisiyle ilgili olumlu beklenti düzeyinde bir birimlik artış ise AB desteğinde iki kat daha fazla bir artış ihtimali göstermektedir ($\exp(B)= 2,00$). İş durumuyla ilgili olumsuz beklenti düzeyinde bir birimlik artış AB desteği ihtimalini yarı yarıya düşürmektedir ($\exp(B)= 0,49$). Bireylerin AB dışı göçün kötü olduğuna dair inançlarında bir birimlik artış AB desteğinde önemli bir düşüş ihtimalini göstermektedir ($\exp(B)= 0,61$). AB demokrasisinden memnuniyet düzeyinde bir birimlik düşüş ise AB desteğinde yarı yarıya bir düşüş ihtimaline yol açmaktadır ($\exp(B)= 0,48$). Şaşırtıcı bir şekilde beklenenin ve yaygın görüşün aksine bu veri setinde AB bilgi düzeyinin düşük olması AB'ye destek verme ihtimalini iki kat arttırmaktadır ($\exp(B)= 2,17$). AB konusunda bilgisizlik bireylerin kanaat liderlerinin etki alanına girmelerini kolaylaştırdığı için bu veri setine cevap veren bireyler AB ile ilgili sorulan üç soruya da doğru cevap veremedikleri halde parti ve medya etkisiyle AB yanlısı tutum sergilemiş olabilirler.

3.2.3. Model 3. European Social Survey (ESS) 2018, 9. Dönem Veri Seti.

European Social Survey (ESS) araştırmaları 2001 yılından bu yana Avrupa çapında her iki yılda bir yapılan ve istatistikleri ticari amaç gütmeyen her çalışmanın erişimine bedava sunulan akademik bir girişimdir. Bu araştırma topluluğu resmi internet sitesinde Uluslararası İstatistik Kurumunun etik ilkelerine bağlılığını ilan etmektedir. şimdiye kadar 9 dönem araştırma yapılmıştır ve bu araştırmaların ham verileri resmi internet sitesinden indirilebilmektedir. ESS pek çok uluslararası akademisyen ve araştırmacı tarafından kullanılmaktadır.¹⁰ Bu tezde kullanılan veri seti ESS 9. Dönem veri setidir.

ESS 9. Dönem veri setinde tüm Avrupa lkeleriyle ilgili toplu veriler yerine sadece BK kamuoyunun dâhil edildiği bağımsız veri seti indirilmiş ve kullanılmıştır. Bu veri seti içinde AB'ye yönelik tutumları ölçmek için kullanılabileceği tespit edilen sorular aşağıdaki gibidir;

Bağımlı Değişken

Bu veri setinde AB'ye yönelik tutumu ölçebilecek sadece iki soru bulunmaktadır. Bunlardan birincisi katılımcılara sorulan “sizce Avrupa Birliği entegrasyonu fazla mı ilerledi yoksa daha fazla ilerlemeli midir?” sorusudur. Bu soruyu katılımcıların 1'den 10'a kadar bir rakamla derecelendirmeleri istenmiştir. Orijinal kodlanış biçimiyle bu sorunun cevabı; “0= Fazla ilerledi, 2.3.4.5.6.7.8.9.10= Daha da fazla ilerlemelidir” şeklinde dir. Aynı veri setinde içinde AB üyeliğine yönelik tutumu ölçebilecek ikinci bağımlı değişken sorusu ise AB referandumuyla ilgilidir. Bu soru doğrudan AB referandumunda ne yönde oy kullanılacağını soran bir sorudur: “Yarın lkemizde AB üyeliği konusunda referandum yapılsa nasıl oy verirdiniz?” sorusuna katılımcılardan cevap olarak; “1= Kalmak, 2= Ayrılmak, 3= Boş kâğıt.” seçeneklerinden biriyle cevap vermeleri istenmiştir.

İki soru içinde ilk etapta kullanılmaya en güçlü aday olarak görülen AB referandumu sorusu betimleyici istatistikle incelendiğinde bu soruya cevap veren vaka tespit edilememiştir. Maalesef bu ikinci sorunun BK için katılımcı cevabı

¹⁰<https://www.europeansocialsurvey.org/about/>

bulunmamaktadır. Betimleyici istatistiklere bakılınca bu sorunun BK vatandaşlarına sorulmadığı anlaşılmıştır.

Tutum ölçmek için geriye kalan tek soru ilk soru olduğu için ve orijinal kodlanmış biçimiyle bağımlı değişken binary lojistik regresyon modeline uygun olmadığı için yeniden kodlanmıştır. 0'dan 4'e kadar cevaplar olumsuz oldukları için "0" olarak kodlanmış, 5'ten 10'a kadar olan rakamlar ise olumlu gruba yakın oldukları için "1" olarak yeniden kodlanmıştır. Yeniden kodlama yapıldıktan sonra bağımlı değişkenin cevap seçenekleri ikiye indirilmiştir: "sizce Avrupa Birliği entegrasyonu fazla mı ilerledi yoksa daha fazla ilerlemeli midir?" Cevap: 0 = Fazla ilerledi. 1= Daha da ilerlesin.

Bağımlı değişkenin betimleyici istatistiği aşağıdaki tablo 3.5'teki gibidir:

Tablo 3.5: Avrupa Entegrasyonu? 0= fazla ilerledi. 1= daha da ilerlesin

	Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Toplam yüzde
Fazla ilerledi	876	39,7	42,8	42,8
Daha da ilerlesin	1171	53,1	57,2	100,0
Toplam	2047	92,9	100,0	
Kayıp	157	7,1		
Toplam	2204	100,0		

AB entegrasyonuna olumsuz bakanlar % 39,7, AB entegrasyonuna olumlu ve ya nötr bakanlar ise %53,1'tir.

Bağımsız Değişkenler

Medya: Medya faktörünü ölçmek için kullanılabilecek iki soru vardır: Günde ne kadar zamanınızı politika haberleri izleyerek, dinleyerek ya da okuyarak geçirmektesiniz? Sorusuna katılımcıların saat ve dakika olarak cevap vermeleri istenmiştir. İnterneti ne sıklıkla kullanmaktasınız? 1= hiç, 2= sadece ara sıra, 3= haftada birkaç kere, 4= Çoğu gün, 5= her gün, 7 Bilmiyorum.

Bilişsel hareketlilik (Cognitive mobilization): Kişilerin siyasi farkındalık düzeylerini ölçebilmek içinse aşağıdaki sorular uygun bulundu; Politikaya ne kadar ilgilisiniz? 1= Çok ilgili, 2= oldukça ilgili, 3= Pek sayılmaz, 4= Hiç ilgili değilim, 5=

Cevapsız. Ülkemizdeki siyasi sistemimiz vatandaşların seslerini duyurmalarına ne kadar imkân veriyor? 1= Hiç, 2= Çok az, 3= Biraz, 4= Çok, 5= Çok yüksek.

Partiler: En son seçimde hangi partiye oy vermiştiniz? 1= Muhafazakâr Parti, 2= İşçi Partisi, 3= Liberal Demokrat Parti, 4= İskoç Ulusal Partisi, 5= Plaid Cymru, 6= Yeşil Parti, 7= Diğer

İdeoloji: Kendinizi Sol ve Sağ görüş olarak nerede konumlandırırsınız? 0= Sol'dan, 10= Sağ'a kadar.

Ekonomi “Genel olarak ülkemizin ekonomik durumundan ne kadar memnunsunuz?” 0= Memnun değilim. 10 = Çok memnunum.

Demokrasi memnuniyeti: “Genel olarak ülkemizde demokrasinin işleyişinden ne kadar memnunsunuz? 0= Memnun değilim. 10 = Çok memnunum.

Göç “sizce göç ülkenin ekonomisi için faydalı mıdır, zararlı mıdır? 0= zararlı. 10= Faydalı.” “Sizce ülkenin kültürel hayatı göç yüzünden yozlaşıyor mu, yoksa zenginleşiyor mu? 0= Yozlaşıyor. 10= zenginleşiyor.

Kimlik: “Duygusal olarak ülkeye kendinizi ne kadar bağlı hissediyorsunuz?” 0= Hiç bağlı hissetmiyorum. 10= Çok bağlı hissediyorum. “Duygusal olarak kendinizi Avrupaya ne kadar bağlı hissediyorsunuz?” 0= Hiç bağlı hissetmiyorum. 10= Çok bağlı hissediyorum.

Yaş ve cinsiyet.

Modelin Uygulanması

Bu modelde bağımlı değişkene verilen cevaplardan 0'dan 4'e kadar olan cevaplar “0” olarak, 5'ten 10'a kadar olan cevaplarsa “1” olarak yeniden kodlandıktan sonra; 0= “olumsuz tutumdan”, 1= “olumlu tutuma” doğru gerçekleşecek bir değişikliği tahmin eden faktörler tespit edilmeye çalışıldı. Yukarıda listelenen bağımsız değişkenlerin hepsini aynı anda modele katmak modeli istatistiksel olarak anlamsızlaştırdığı için başka veri setlerinde de kolayca bulunabilen ve çokça sınanan

yaş, cinsiyet, sol-sağ skalası ve ülke ekonomisinden memnuniyet gibi veriler modele dâhil edilmedi.

Bu sebeple ESS.9 dönem veri seti binary lojistik regresyon modeline sırasıyla şu değişkenler bağımsız değişken olarak girildi; en son oy verilen parti, göçün ekonomiye etkisi, göçün kültüre etkisi, ülke ekonomisinin durumu, ülke demokrasisinden memnuniyet, ülkeye bağlılık, AB'ye bağlılık.

Bulgular

Modele 1429 kişi dâhil edilmiştir. Omnibüs testinin sonucu anlamlı çıkmıştır ve model uyumlu bulunmuştur ($p < 0,001$). Model varyansın % 44,2'sini açıklamaktadır (-2 loglikelihood= 1395,845. Nagelkerke R= 0,442). Hosmer ve Lemeshow anlamlılık testi de $p > 0,05$ olduğu için anlamlı çıkmıştır. Model olumsuz vakaların %69,3'ünü ve olumlu vakaların %81,4'ünü olmak üzere toplam vakaların % 75'9'unu doğru sınıflandırmıştır. Aşağıdaki tablo 3.6 Modelin her bir değişken için exp(B) ve anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Tablo 3. 6: Model 3 European Social Survey (ESS) 2018 9. Dönem Binary Lojistik Regresyon Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Partiler			50,900	15	,000	
Muhafazakâr P.(1)	1,048	,166	40,023	1	,000	2,853
Liberal Dem. P.(3)	1,148	,385	8,904	1	,003	3,151
Göçün Ekonomiye etkisi			16,172	10	,095	
Kötü (1)	-2,144	,909	5,559	1	,018	,117
Göçün Kültüre etkisi			16,908	10	,076	
İyi (10)	1,261	,590	4,570	1	,033	3,529
Ülkedeki Demokrasi			26,364	10	,003	
Orta (5)	,908	,382	5,658	1	,017	2,479
İyi (10)	2,006	,731	7,533	1	,006	7,436
Ülkeye Bağlılık			58,432	10	,000	
Çok bağlı (10)	-1,583	,589	7,213	1	,007	,205

Avrupa'ya Bağlılık			136,659	10	,000	
Çok Bağlı(10)	3,871	,660	34,444	1	,000	47,989
Sabit	-2,201	,713	9,528	1	,002	,111

Partiler içinde Muhafazakâr Parti ($p<0,001$) ve Liberal demokrat Parti ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı çıkarken, İşçi partisi ve diğer partiler istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>0,05$). Muhafazakâr Partinin $\exp(B)$ değeri 2,85 iken, Liberal Partinin $\exp(B)$ değeri 3,15'tir.

Göçün ekonomiye zarar verdiği inancı $p<0,05$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ve $\exp(B)$ değeri 0,11'dir. Göçün kültürü zenginleştirdiği inancı ise yine $p<0,05$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı olup 3,52 $\exp(B)$ değerindedir.

Ülke demokrasisinin iyi olduğu ve orta derecede olduğu değişkenleri de istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Ülke demokrasisinin iyi olduğu yönündeki değişkenin $\exp(B)$ değeri 7,43'tür. Demokrasinin orta düzeyde olduğu değişkeninin $\exp(B)$ değeri ise 2,66'dır.

Avrupa kıtasına çok bağlı olmak değişkeni $p<0,001$ değeriyle anlamlı bulunmuştur ve $\exp(B)$ değeri 47,98'dir. Son olarak ülkeye çok bağlı olmak değişkeni ise $p<0,05$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlıdır ve $\exp(B)$ değeri 0,20 ile 0,23 arasındadır. Ülke ekonomisinden memnuniyet değişkeni ise anlamlı çıkmamıştır ($p>0,05$).

Bulguların Yorumlanması

Bulgularda yer alan bağımsız değişkenlerin ihtimal oranlarına (Odds ratio) bakılırsa Muhafazakâr Partiye ($\exp(B) =2,85$) oy verenlerin AB entegrasyonunu destekleme oranları 2.85'tir. Bu oran olumlu yönde bir oran olsa da Liberal Parti ($\exp(B)=3,15$) destekçilerinin AB projesini onaylama ihtimalleri daha yüksektir. Bir kişinin Muhafazakâr partiye oy verme ihtimalinde bir birimlik artış AB'yi destekleme ihtimalinde 2,85 katlık bir artışa yol açarken, Liberal partiyi destekleme ihtimalinin artması AB desteğinde 3,15 katlık bir artışa sebep olmaktadır.

Göç konusunda ise göçün ekonomiye zarar verdiğine inanma oranında bir birimlik artış AB projesini destekleme konusunda %90'a varan bir azalma ihtimali göstermektedir ($\exp(B) = 0,11$). Bununla uyumlu bir şekilde kişilerin göçün kültürü zenginleştirdiğine dair düşüncelerinde bir birimlik bir artış AB projesini destekleme ihtimallerini 3,52 oranında arttırmaktadır ($\exp(B) = 3,52$). Ülke demokrasisinden memnuniyet bireylerin AB yanlısı olma ihtimallerini 7,43 kat arttırmaktadır ($\exp(B) = 7,43$). Demokrasiden memnuniyet orta düzeydeyse AB desteği ihtimali 2,66 kattır ($\exp(B) = 2,66$ 'dır). Kişilerin kendilerini Avrupa kıtasına çok bağlı olarak ifade etme derecelerinde bir birimlik artış ise AB projesini desteklemede 47,98 katlık bir artışa yol açmaktadır ($\exp(B) = 47,98$). Kişilerin kendilerini ülkeye çok bağlı hissetme durumlarında bir birimlik artış ise AB desteğinde % 80 civarında bir azalma ihtimali barındırmaktadır ($\exp(B) = 0,20$ ile $0,23$).

3.2.4. Model 4. British Social Attitudes Survey (BSA) 2017 Veri Seti

British Social Attitudes Survey (BSA) 1983'ten bu yana Britanya kamuoyunun tutumlarını araştıran ve her yıl uygulanan bir kamuoyu yoklama faaliyetidir. Araştırmanın kapsamı oldukça geniştir ve hayatın pek çok alanını kapsayan sorular mevcuttur. Bu veri setinin araştırmaya dâhil edilmesindeki amaç BK halkına daha yakın, daha yerel bir araştırmaya da başvurmak ve diğer AB geneli araştırmalarda bulunması zor olan soruları da regresyon analizine dâhil edebilmektir. BSA içinde çok çeşitli sorular bulunsa da lojistik regresyon analizine anlamlı bir şekilde dâhil edilebilecek sorular üzerinde uzun incelemeler yapıldıktan sonra aşağıdaki bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler modele dâhil edilmek üzere seçilmiştir.

Bağımlı Değişken

BSA2017 veri seti içinde AB'ye yönelik diğer tutumlar doğrudan toplam (diffuse) tutum yerine göç, genişleme, para politikası gibi politikalara yönelik tutumları ölçen sorular olduğu için ve "AB üyeliği iyi midir, kötü müdür" gibi bir soru da bu veri setinde mevcut olmadığı için bu modelde bağımlı değişken olarak aşağıdaki soru kullanıldı:

“Size ikinci bir AB referandum şansı verilseydi ne yönde oy kullanırdınız?” Cevap şıkları: “1= Kalmak, 2= Ayrılmak, 3= Oy vermezdim, 4= Cevapsız.”3. ve 4. cevaplar tutum olmadığı için değerlendirilmeden çıkarılmıştır. Olumsuz cevap olan ayrılmak “0”, olumlu cevap olan kalmak ise “1” olarak yeniden kodlanmıştır. Bu yeniden kodlama sonrası bağımlı değişkenin betimleyici istatistiği tablo 3.7’deki gibidir:

Tablo 3.7: AB referandumunda nasıl oy verirdiniz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam yüzde
Ayrıma	1148	28,8	44,3	44,3
Kalma	1445	36,2	55,7	100,0
Toplam	2593	65,0	100,0	
Kayıp	1395	35,0		
Toplam	3988	100,0		

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere yeni bir AB referandumu şansı verilirse AB üyeliğinin devamı yönünde oy kullanacaklar % 36,2 iken AB’den ayrılma yönünde oy kullanacaklar ise % 28,8’dir.

Bağımsız değişkenler

BSA 2017 veri setinde AB’ye yönelik tutumları açıklamakta kullanılabilecek sorular aşağıda tematik olarak listelenmiştir:

Medya:“Normalde en çok hangi günlük gazeteyi okursunuz?”1= Express 2 = Mail 3 = Mirror 4 = Daily Star 5= Sun, 6 = Daily Record, 7 = Daily Telegraph, 8 = Financial Times 9 = The Guardian 10 = Independent 11 = Times 12 = Morning Star.

Partiler:“Kendinizi hangi partiye yakın görüyorsunuz?” “1= Muhafazakâr Parti, 2= İşçi Partisi, 3= Liberal Demokrat, 4 İskoç Ulusal Partisi, 5 Plaid Cymru, 6= Yeşil Parti, 7 = UKIP, 8= Britanya Ulusal Partisi, 9 Sendikalar ve Sosyalist Parti, 10= Diğer.”

Bilişsel hareketlilik (Cognitivemobilization): “Siyasete ne kadar ilgilisiniz?” 1= Çok fazla, 2 = Çok, 3 = Biraz, 4= Çok değil, 5 = Hiç Değil, 8= Bilmiyorum, 9= Cevapsız.”

Eğitim: En yüksek eğitim derecesi: 1= Yüksek Lisans, 2= Lisans, 3= Yüksek Okul, 4= A Seviyesi, 5= O Seviyesi, 6= CSE, 7= Yurt Dışı, 8= Reddetti.

Göç: “Göç genel olarak ekonomiye zarar mı veriyor yoksa fayda mı sağlıyor?” 0= Aşırı derecede zarar veriyor. , 10= Aşırı derecede fayda sağlıyor. “Göç BK kültürünü yozlaştırıyor mu yoksa zenginleştiriyor mu?” 0= Aşırı derecede zarar veriyor. 10= Aşırı derecede fayda sağlıyor.

Ekonomik beklenti: “Gelir seviyenizi nasıl tanımlarsınız?” 1 = Yüksek, 2= Orta, 3 = Düşük, 8. Bilmiyorum, 9= Cevapsız.

“BK AB’den ayrıldığında sizce ekonominin durumu ne olacak?” 1=kesinlikle daha iyi, 2= daha iyi, 3 değişiklik olmayacak, 4= daha kötü, 5= kesinlikle daha kötü, . Bilmiyorum, 9= Cevapsız.

Kimlik: “AB üyeliği BK’nın özgün kimliğine zarar veriyor fikrine katılıyor musunuz?” 1= kesinlikle katılıyorum, 2 = katılıyorum, 3= Hiç biri, 4= katılmıyorum, 5= kesinlikle katılmıyorum, 8. Bilmiyorum, 9= Cevapsız.

“Kendinizi daha çok nasıl tanımlarsınız?” 1= Sadece İngiliz, 2 Britanyalıdan çok İngiliz, 3= Eşit bir şekilde hem Britanyalı, hem İngiliz, 4 = İngiliz’den çok Britanyalı. 5 Sadece Britanyalı. 7= Diğer, 8 Hiçbiri. “Kendinizi ne kadar Avrupalı olarak tanımlıyorsunuz?” “Kendinizi ne kadar Britanyalı olarak tanımlıyorsunuz?”

Egemenlik: “AB üyesi olmanın BK’yı kendi kanunlarını çıkaran bağımsız bir ülke olmaktan uzaklaştırdığı fikrine ne kadar katılıyorsunuz?” 1= kesinlikle katılıyorum, 2= katılıyorum, 3=Hiç biri, 4= katılmıyorum, 5 kesinlikle katılmıyorum, 8= Bilmiyorum, 9= Cevapsız.

Meslek: “Mesleki durumunuz?” 1,2,3= büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru serbest meslek, 4, 5= büyük işletmelerden küçük işletmelere doğru yönetici kadrosu, 6= ara yönetici amir, süpervizör, 7= çalışan, 8= İşsiz.

İdeoloji: Sol sağ skalası, Özgürlükçü otoriter skalası

Modelin Betimlenmesi

Bu modelde yukarıda belirlenen sorular toplam 12 soru olarak modele dâhil edildiğinde analiz edilecek dataya ulaşamadığına dair bir uyarıyla karşılaşıldı. SPSS modele dâhil edilen maddelerde kayıp verileri tamamen modelden çıkardığı için 12 sorunun hepsine cevap vermiş olan katılımcı mevcut olmadığından analiz devam ettirilememiştir. Bu yüzden bağımlı değişken de dâhil aynı anda modele eklenen bütün bağımsız değişkenlere cevap vermiş olan katılımcı sayısının tespit edilebilmesi için modelden teker teker bazı sorular çıkarılmıştır. Uzun ve itinalı testler sonucunda aşağıdaki beş farklı eğilimi ölçen beş sorunun hepsine 653 kişinin cevap vermiş olduğu tespit edilmiştir. Bu model 653 kişinin cevaplarına dayandırılarak oluşturulmuştur.

Bu modelde daha fazla değişkeni modele katmak sistem açısından mümkün olmadığı için sadece beş bağımsız değişken modele dâhil edilmiştir. Bu değişkenler sırasıyla; katılımcıların okudukları gazeteler, oy verdikleri partiler, kendilerini hangi kimlikle tanımladıkları, eğitim seviyeleri ve meslek gruplarıdır.

Modelin Bulguları

Modele 653 kişi dâhil edilmiştir. Omnibus model uyum testi $p < 0,001$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Model varyansın % 47'sini açıklayabilmektedir ($-2 \log\text{likelihood} = 617,126$. Nagelkerke $R = 0,472$). Hosmer ve Lemeshow testi $p > 0,05$ olarak anlamsız bulunmuştur ki bu da daha önce belirtildiği gibi modelin uyumunu desteklemektedir. Model toplamda vakaların %76,9'unu doğru bir şekilde sınıflandırmıştır. Buna göre model AB'den ayrılmayı isteyenleri %84 ve AB üyeliğinin devamını isteyenleri ise %68,6 oranında doğru sınıflandırmıştır. Aşağıdaki tablo 3.8'de modelde yer alan bağımsız değişkenlerin tek tek anlamlılık dereceleri ve $\exp(B)$ oranları verilmektedir:

Tablo 3.8:Model 4. BSA2017 Veri Seti Binary Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Gazete			53,665	12	,000	
Daily Telegraph(7)	3,223	,701	21,108	1	,000	25,101
Financial Times(8)	2,090	,640	10,671	1	,001	8,086
TheGuardian(9)	2,217	,591	14,058	1	,000	9,183
Independent(10)	1,831	,550	11,076	1	,001	6,239
Parti			27,142	9	,001	
Muhafazakâr Parti(1)	1,017	,258	15,545	1	,000	2,764
İşçi Partisi(2)	1,960	,521	14,139	1	,000	7,099
Kimlik			13,510	7	,061	
Sadece Britanyalı (5)	1,575	,491	10,280	1	,001	4,830
Diğer(6)	2,460	1,201	4,195	1	,041	11,704
En yüksek Eğitim			4,885	7	,674	
A Seviyesi (3)	-,700	,342	4,199	1	,040	,497
Sabit	-1,431	,591	5,852	1	,016	,239

Tabloda 3.8’de görüldüğü üzere eğitim yaşı lise seviyesi için $p < 0,05$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ve exp(B) değeri 0,49’dur. Kendini BK kimliğiyle ifade edenler de $p < 0,005$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ve bu değişken için exp(B) değeri 4,83’tür. Partiler içinde sadece Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < 0,001$). Muhafazakâr Partinin exp(B) değeri 2,76 iken İşçi Partisinin exp(B) değeri 7,09’dur. Gazetelerden; The Guardian ($p < 0,001$), Independent ($p < 0,005$), Financial Times ($p < 0,005$), Daily Telegraph ($p < 0,001$) gazeteleri anlamlı çıkmıştır. The Guardian gazetesinin exp(B) değeri 9,18, Independent gazetesinin exp(B) değeri 6,23, Financial Times gazetesinin exp(B) değeri 8,08, Daily Telegraph gazetesinin exp(B) değeri ise 25,10’dur. Meslekler arasında ise sadece en Alt seviye satış elamanı pozisyonu anlamlı çıkmıştır ($p < 0,05$) ve exp(B) değeri ise 0,87’dir. Üst düzey meslekler anlamlı çıkmamıştır. İngiliz kimliği anlamlı çıkmamıştır.

Bulguların Yorumlanması

Eğitim yaşı lise seviyesi $\exp(B)$ değeri 0,49'dur. Burada eğitim yaşını önceki veriye kıyasla son derece etkili olduğu görülmektedir. Bu ihtimal oranı 1'in yarı yarıya altında olduğu için kişinin eğitim seviyesinin lise eğitim olma ihtimali arttıkça onun AB sürecini destekleme oranı yarı yarıya düşmektedir. Bu da literatürde eğitim seviyesinin üniversite altında kalmasının AB desteğinde düşüşe yol açtığı görüşünü desteklemektedir.

Kendini BK kimliğiyle ifade edenler $\exp(B)$ değeri 4,83'tür. BK kimliği içinde hem İngiliz, hem İskoç, hem Kuzey İrlandalı, hem Gallerli bireyleri barındıran bir üst kimlik olduğu için literatürle uyumu bir şekilde kendisini BK'lı olarak (İngiliz değil) tanımlayanların AB'yi destekleme ihtimalleri 4.83 kat artmaktadır.

Muhafazakâr Partinin $\exp(B)$ değeri 2,76 iken İşçi Partisinin $\exp(B)$ değeri 7,09'dur. Bu ihtimal oranları literatürle uyumlu bir şekilde her iki partinin de seçmenlerinin AB'yi desteklediğini ve binary lojistik regresyondan 1'e en uzak değer etki gücü en yüksek değer olduğu için İşçi Partisi seçmenlerinin genel olarak Muhafazakâr Parti seçmenlerinden daha fazla AB yanlısı olduklarını göstermektedir.

Gazeteler içinde ise 1'e en uzak değer Daily Telegraph gazetesinin $\exp(B)$ değeri (25,10) olması bu gazetenin okurlarının AB destekleme ihtimallerinin 25 kat olduğunu göstermektedir. Diğer gazetelerin etki güçleri de oldukça yüksektir. The Guardian gazetesinin $\exp(B)$ değeri 9,18, Financial Times gazetesinin $\exp(B)$ değeri 8,08, Independent gazetesinin $\exp(B)$ değeri 6,23, göstermektedir ki bu gazeteleri okuyan bireyler diğer gazeteleri okuyanlara oranla AB'yi önemli ölçüde desteklemektedirler.

Fakat bu veriler gazete okurluğuyla AB desteği arasındaki etki ilişkisinin yönünü belirlememize yardımcı olmamaktadır. Yani bireyler bu gazeteleri okudukları için mi AB yanlısıdır, yoksa AB yanlısı oldukları için aynı görüşleri ifade eden gazeteleri mi okumaktadırlar? Bu sorunun bu veri seti içinde açık bir cevabı yoktur.

Meslekler arasında ise sadece en Alt seviye satış elamanı pozisyonu $\exp(B)$ değeri 0,87'dir. Bu da literatürle uyumlu bir şekilde meslek seviyesinin düşmesinin AB desteğini düşürdüğünü ama bu etkinin zayıf olduğunu göstermektedir.

3.2.5. Model 5. European Values Study (EVS) 2017 Veri Seti

Modelin Betimlenmesi

European Values Study (EVS) araştırmasının 2017 birleştirilmiş veri seti incelendiğinde BK kamuoyunun AB ye yönelik tutumlarına etki eden faktörleri belirlemek üzere kullanılabilecek çok fazla soru maddesi bulunamadı. EVS her ne kadar bireysel ve toplumsal yaşamın detaylarıyla ilgili çok geniş bir soru hazinesine sahip olsa da maalesef mevcut EVS 2017 setinde siyasi tutum soruları ve ekonomiye bakışa yönelik sorular biraz ihmal edilmiş görünmektedir.

Bağımlı Değişken

Maalesef bu veri setinde literatürde AB üyeliğine nasıl bakıldığını ölçmek için bağımlı değişken olarak sıkça kullanılan “Ülkenin AB üyeliği sizce iyi midir, kötü müdür?” şeklindeki soruya benzer bir soru bulunmamaktadır. Bu anlamda AB üyeliğine yönelik tutum olarak yorumlanmaya en yakın soru “Avrupa Birliğine olan güveniniz ne ölçüdedir” sorusudur. Bu soruya cevap olarak katılımcıların; 1 = çok yüksek, 2= yüksek, 3= çok değil, 4 = hiç yok, şeklinde bir derecelendirme yapması istenmiştir. AB'ye yönelik tutumu ölçmek için bağımlı değişken olarak kullanılabilecek başka soru olmadığı için bu soru yeniden kodlanarak; 1 ve 2 = 1 (olumlu) 3 ve 4 = 0 (olumsuz) olarak iki (binary) soru haline getirilmiştir. 5. Model için binary lojistik regresyon analizine başlamadan önce betimleyici istatistikle bağımlı değişkene verilen cevaplar incelendi. Buna göre; 1735 kişi bu soruyu cevaplandırırken 53 kişi cevapsız bırakmıştır.

Tablo 3.9: AB'ye Ne Kadar Güveniyorsunuz?

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Güvenmiyorum	1189	66,5	68,5	68,5
Güveniyorum	546	30,5	31,5	100,0
Toplam	1735	97,0	100,0	
Kayıp	53	3,0		
Toplam	1788	100,0		

Tablo 3.9'a göre BK vatandaşlarının % 30,5'i AB'ye güvenirken, % 66,5'i AB'ye güvenmediklerini, güvenlerinin çok az olduğunu belirtmişlerdir. Bu istatistik diğer veri setlerindeki bağımlı değişken sorularıyla açık bir şekilde farklılık göstermektedir. Diğer veri setlerinde AB'ye yönelik yaklaşımda takınılan olumlu ve olumsuz tavır BK için birbirine yakın yüzdeliklerle ifade edildiği halde bu veri setinde durum açık arayla olumsuz tutumun lehine görünmektedir. Bu uyumsuzluğun bir kaç sebebi olabilir. Bunlardan birisi güven kavramının doğrudan destek veya desteksizlikle eşit tutulmasının yanıltıcı olması olabilir. Örneğin bir kişi AB'ye güvenini düşük olarak nitelediği halde üyeliğin gerekli ya da zorunlu olduğunu düşünüyor olabilir. Aynı şekilde AB'ye siyasal rejim olarak güvenen birisi üyeliği çeşitli gerekçelerle olumsuz da bulabilir. Bu anlamda EVS 2017 veri setinin içerdiği AB'ye güven sorusunu bağımlı değişken olarak almak pekiyi bir fikir gibi görünmemektedir. Üstelik sorunun orijinal dilinde yer alan “Confidence” kelimesinin literatürde daha sık kullanılan “Trust” kelimesi yerine kullanılmış olması da katılımcıların farklı düzeyde bir destek ima edildiği düşüncesine kapılmasına yol açmış olabilir. Son olarak sorunun orijinalinde katılımcılara sunulan cevap seçenekleri 4 şıkla ifade edildiği halde bu şıkları, devamlı ya da sıralı veri olarak kabul edemeyeceğimiz için, yani veri kategorik olduğu için, bu dört kategori iki temel kategoriye indirilerek yeniden kodlandı. Bu esnada 1 = Çok güveniyorum, 2 = Güveniyorum yönündeki cevaplar birleştirildi. Ardından 3 = Çok değil ve 4 = Hiç güvenmiyorum yönündeki iki cevap da birleştirilerek iki temel tutum elde edildi: 1 = Güveniyorum, 2 = Güvenmiyorum. Bu yeniden kodlama esnasında 3 numaralı “Çok değil” cevabının tümünden olumsuz bir cevap olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir zira sorunun yeniden kodlaması yapılmamış versiyonunda üçüncü şıkkı seçenlerin oranı %

42 ile en yüksek seviyededir. “Çok değil” cevabında dolaylı olarak bir güvenin var olduğu fakat yüksek olmadığı ifade edilmiştir bunu tamamen güvensizlik olarak değerlendirmek yanlış olacaktır ama veri setinin mevcut durumu bu olduğu için ve “Çok değil” cevabını tamamen olumlu cevaba dâhil etmek ya da kayıp veri olarak işaretlemek daha sorunlu olacağı için bu şık ikili cevap kodlaması esnasında zorunluluk gereği negatif yöne dâhil edilmiştir.

Bağımsız Değişkenler

Bağımsız değişkenler olarak ise sadece aşağıdaki sorular literatürde geçen sorularla uyumlu bulunmuştur.

“Politikaya ne kadar ilgilisiniz?” 1 = Çok, 2 = Biraz ilgili, 3 = Çok değil, 4= Hiç Değil.

“Otoriteye saygı iyi midir, kötü müdür?” 1 = İyidir, 2 = Kötüdür. 3 = Bilmiyorum.

“Kendinizi ülkeye ne kadar bağlı hissediyorsunuz?” 1 = Çok bağlı, 2 = Bağlı, 3 = Çok değil, 4 = Hiç değil.

“Britanyalı olmakla ne kadar gurur duyuyorsunuz?” 1 = Çok gururluyum, 2= Gururluyum, 3 = Çok gururlu değilim, 4 = Hiç gurur duymuyorum.

“Göçün ülkemizin kalkınmasına etkisi nedir?” 1 = Çok kötü, 2 = Kötü, 3 = Ne iyi ne kötü, 4 = Biraz iyi, 5 = Çok iyi.

Cinsiyet ve Yaş diğer araştırmalarda olduğu gibi standart bir şekilde kodlanmıştır.

“Hangi yaşta eğitiminizi tamamladınız?” 1= 12, 2= 13, 3= 14.....10= 21+ yaş olarak kodlanmıştır.

Katılımcının mesleği ise 1= üst yönetici pozisyonlardan, 9= En düşük vasıfsız iş gücü şeklinde kodlanmıştır.

Bu sorulardan yaş ve cinsiyet demografik koşulları, meslek ve eğitim düzeyi ekonomik faktörleri, politikaya ilgi bilişsel hareketliliği (cognitive mobilization), otoriteye saygı otoriter kişilik faktörünü, ülkeye bağlılık ve milliyetle gurur duyma ise kimlik faktörlerini ölçmek için kullanılmıştır. Son olarak göç olgusuna bakışa yönelik

soru ise ülkenin kültürü değil de kalkınması durumunu gündeme getirdiği için ekonomik faktörler arasında değerlendirilmiştir. Bu faktörler aynı anda binary lojistik regresyon analizine sokulmuştur.

Modelin Bulguları

Toplam vaka sayısı 1788 olduğu halde 293 vaka kayıp veri olarak analizden çıkarıldığı için modele 1495 kişi dâhil edilmiştir. Modelin Omnibus uyumluluk testi istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < 0,001$). Model toplamda varyansın % 33'ünü açıklamaktadır (Nagelkerke R= 334). Model AB karşıtlığını vakalarının % 90,7'sini ve AB desteğinin % 47'sini doğru sınıflandırarak toplamda vakaların % 77,7'sini doğru sınıflandırmıştır. Hosmer ve Lemeshow testi de modelin uyumunu desteklemektedir ($p > 0,05$).

Aşağıdaki tablo 3.10'da Model 5'in bağımsız değişkenlerinin her biri için exp(B) değerleri ve anlamlılık dereceleri verilmiştir.

Tablo 3. 10:Model 5 EVS 2017 Binary Lojistik Regresyon Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Kıtaya Yakınlık Hissi	-1,072	,097	122,625	1	,000	,342
Britanyalı olmakla gurur Duymak	,275	,091	9,077	1	,003	1,317
Göçün kalkınmaya etkisi	,379	,078	23,379	1	,000	1,460
Yaş	-,026	,004	37,754	1	,000	,974
Meslek			13,556	8	,094	
Serbest meslek(5)	-,551	,268	4,231	1	,040	,576
Alt satış üyesi(7)	-1,275	,430	8,812	1	,003	,279
Sabit	1,761	,691	6,496	1	,011	5,817

Tabloda 3.10'da görüldüğü üzere, 5. Modele dâhil edilen değişkenlerden politikaya ilgi, otoriteye saygı, cinsiyet ve eğitimi bıraktığı yaş ile AB'ye güven arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır ($p > 0,05$).

Modele dâhil edilen değişkenler içinde istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenler ise; Avrupa kıtasına bağlı olmamak $p < 0,001$ değeriyle anlamlıdır ve

exp(B) değeri 0,34'tür. Ülkesiyle gurur duyma oranının düşmesi $p < 0,005$ değeriyle anlamlıdır ve exp(B) değeri 1,31'dir. Göçün kalkınmaya etkisinin olumlu olduğu düşüncesi $p < 0,001$ değeriyle anlamlıdır ve exp(B) değeri 1,46'dır. Yaş $p < 0,001$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlıdır ve exp(B) değeri 0,97'dir. Mesleklerden; serbest meslek $p < 0,05$ değeriyle anlamlıdır ve exp(B) değeri 0,57'dir. Son olarak alt seviye satış elemanı mesleği $p < 0,005$ değeriyle istatistiksel olarak anlamlıdır ve exp(B) değeri 0,27'dir.

Bulguların Yorumlanması

Ülke ile gurur duyma oranı düştükçe AB yanlısı olma ihtimali 1,31 kat artmaktadır. Avrupa kıtasına bağlı olmamak exp(B) değeri 0,34'tür. Kişinin Avrupaya bağlılığı düştükçe AB desteği de 1'den oldukça uzaklaşmaktadır. Göçün kalkınmaya etkisinin olumlu olduğu düşüncesi exp(B) değeri 1,46'dır. Bir bireyin göçün ekonomik getirilerine olan inancında bir birimlik bir artış onun AB desteğinde 1,46 kat artışa yol açmaktadır. Yaş exp(B) değeri 0,97'dir ve bu oran 1'e çok yakın olduğu için etki gücü yok denecek kadar azdır fakat yine de ilişkinin ters yönde olması yaş ilerledikçe AB desteğinin düşeceği ihtimaline işaret etmektedir. Mesleklerden; serbest meslek exp(B) değeri 0,57'dir. Bu iş grubu küçük esnaf kategorisine giren ve bütünleşmeden olumsuz etkilenen bir meslek grubu olduğu için AB desteğinde yarıya yakın bir düşüş ihtimali görülmektedir. Bu model içinde 1'e en uzak exp(B) değeriye alt seviye satış elemanı mesleğine aittir (exp(B)= 0,27) ve bu da bu meslek grubunun AB destek ihtimalinin en düşük meslek grubu olduğunu göstermektedir.

3.3. Beş Modelin Bulgularının Literatürle İlişkilendirilerek Yorumlanması

Aynı metodoloji uygulanarak beş ayrı veri setinden elde edilmiş olan modeller birkaç faktör dışında bütün faktörlerde birbirlerini destekleyen sonuçlar göstermektedir. Aşağıdaki tablo 3.11'de bu beş modelin bulguları bir arada listelenmiştir. Burada beş modelin bulgularının bir karşılaştırması yapıldıktan sonra bu sonuçların literatürdeki bulgularla ilişkisi değerlendirilecek ve ardından tezin sonuç bölümüne geçilecektir.

Tablo 3.11:Beş Modelin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

	EBTrend fileExp(B)	EB 90.03, Exp(B)	ESS 9 Exp(B)	BSA201 7 Exp(B)	EVS2017 Exp(B)
Bağımsız Değişken	AB üyeliği 0=Kötü 1= iyi	AB imajı 0= Kötü 1= iyi	Entegrasy0=Köt ü 1=İyi	Brexit 0=Ayrılm ma 1= Kalma	AB Güven 0=Olumsuz z 1= Olumlu
Yaş	0,97***	0,98*			0,97***
Eğitim Yaşı 16/ A seviyesi (Lise)		1,02*		0,49*	
Kimlik Sadece BK	6,67***			4,83**	1,31**
Kimlik BK ve AB	15,65***				
Kimlik AB ve BK	4,39***				
Avrupa kıtasına bağlı değil: Avrupa kıtasına çok bağlı: Ülkeye Bağlılık Çok:		0,42***	47,98*** 0,20-0,23*		0,34***
Ülke ekonomisi beklentisi dahaiyi		2,00*			
İş beklentisi daha kötü:		0,49*			
AB bilgisi “0” doğru cevap:		2,17*			
AB demokrasi memnun değil:		0,48***			
Ülke demokrasisi iyi			7,43*		
Ülke demokrasisi orta			2,66*		
AB dışı göç kötü:		0,61**			
Göç kültürü zenginleştiriyor:			3,52*		
Göç ekonomiye zarar veriyor:			0,11*		1,46***
Göç ülke ekonomisine faydalı:					
Muhafazakâr parti:			2,85***	2,76***	
İşçi Partisi:				7,09***	
Liberal Parti:			3,15*		
TheGuardian				9,18***	
Independent:				6,23**	
Financial Times:				8,08**	
Daily Telegraph:				25,10***	
Serbest Meslek:					0,57*
Alt seviye satış elemanı:				0,87*	0,27**
N =	686	640	1429	653	1493
Nagelkerke R2:	0,391	0,541	0,442	0,472	0,334
Omnibus Testi:	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001
-2 loglikelihood:	655,680	552, 659	1395,845	617,126	
Sig: *p<0,05 **p<0,005 ***p<0,001					

Yaş Faktörü: Yaş faktörü üç ayrı veri setinde (EB Trend File p<0,001 / EB 90.03p<0,05 / EVS2017 p<0,001) istatistiksel olarak anlamlı çıktığı halde, exp(B) değerleri her üçünde de 1’e çok yakındır (expB= 0,97 / 0,98 /0,97). Binary lojistik regresyonda exp(B) değerinin 1 olması değişkenler arasında herhangi bir korelasyonun

olmadığını gösterir. Yaş faktörünün her üç veri setinde de 1'e bu kadar yakın olması bu faktörün etki gücünün neredeyse hiç yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Buna rağmen mutlaka bir ilişkiden bahsedilecekse her üç veri setinde de yaş faktörünün 1'in altında olması yaşı ilerleyen insanların AB yanlısı olma ihtimallerinin düştüğüne işaret eder.

Bu açıdan; H7b= Gençlerin yaşlılara oranla AB'yi destekleme ihtimalleri artar. Şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Literatürde başka ülkeler ve AB genelinde yapılan araştırmalarda yaş faktörü anlamlı çıkmıştır (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019). Mevcut araştırmanın bulguları etki gücü açısından olmasa da, anlamlılık ve yön açısından literatürde geçen bulgularla örtüşmektedir fakat literatürde sıkça başvurulanan bu faktörün en azından BK bağlamında pek bir öneminin olmadığı tespit edilmiştir.

Eğitim faktörü: Eğitim yaşı iki veri setinde lise seviyesi için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır (EB 90.03 $p<0,05$ / BSA 2017 $p<0,05$). EB 90.03 veri setinde eğitim yaşının $\exp(B)$ değeri 1,02'dir. BSA2017 veri setinde ise eğitim seviyesi A düzeyi(lise) için $\exp(B)$ değeri 0,49'dur.

Etki gücü açısından değerlendirilecek olursa EB 90,03 veri setindeki eğitim yaşı değişkeninin $\exp(B)$ değerinin 1'e son derece yakın olması bu değişkenin AB tutumu üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat BSA2017 veri setinde $\exp(B)$ değeri 1'nin oldukça altındadır ve bu da eğitim seviyesi liseden yüksek olmayanların AB projesini destekleme ihtimallerinin önemli ölçüde düştüğünü göstermektedir. Katılımcıların lise seviyesinde olma ihtimalleri arttıkça AB yanlısı olma ihtimalleri 0,49 kat düşmektedir. Bu da H1= Eğitim seviyesi yükseldikçe Avrupa Entegrasyonunu destekleme ihtimali artar. Şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.

Bu sonuçlar AB tutumlarına etki eden faktörler arasında eğitimin önemini vurgulayan literatürle (Inglehart, 1970: Hakhverdian vd 2013: Jacquier, 2012) kısmen de olsa uyumludur.

Kimlik faktörü: Bireylerin kendileri BK'lı olarak tanımlamaları üç ayrı veri setinde anlamlı çıkmıştır (EB Trend File $p<0,001$ / BSA2017 $p<0,005$ / EVS 2017 $p<0,005$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri Trend File için 6,67, BSA 2017 için 4,83, EVS 2017 için 1,31'dir. Üç veri setindeki bulgular da güçlü bir şekilde göstermektedir ki bireylerin kendilerini İngiliz değil de, BK'lı olarak tanımlamaları ve BK kimliğine bağlı olmaları AB yanlısı olma ihtimallerini arttırmaktadır. Kendisini önce BK'lı sonra AB'li olarak tanımlayanların $\exp(B)$ değeri 15,65'tir (EB Trend File $p<0,001$). Kendisini önce AB'li sonra BK'lı olarak tanımlayanların $\exp(B)$ değeri ise 4,49'dur. (EB Trend File $p<0,001$). Kendisini Avrupa kıtasına bağlı hissetmeyenlerin $\exp(B)$ değeri (EB 90.03 $p<0,001$) için 0,42, iken (EVS 2017 $p<0,001$) için 0,34'tür. Kendisini Avrupa kıtasına çok bağlı hissedenlerin $\exp(B)$ değeri (ESS 9 $p<0,001$) ise 47,98'dir. Aynı veri setinde kendisini ülkeye çok bağlı hissedenlerin $\exp(B)$ değeri 0,20 ve 0,23'tür (ESS 9 $p<0,001$).

Bu veriler göstermektedir ki literatürle son derece uyumlu bir şekilde BK halkı içinde kendisini sadece İngiliz olarak görenlerin ve ülkesine bağlılık oranları yüksek olanların AB üyeliğini destekleme ihtimalleri düşmektedir. Kendisini hem Avrupalı hem de BK vatandaşı olarak görenlerin AB üyeliğini destekleme ihtimalleri ise artmaktadır. BK kimliği İngiliz kimliğinin de üstünde bir çoğulcu kimlik olduğu ve içinde İrlandalılık, İskoçyalılık, Gallerlilik gibi alt kimlikleri de barındırdığı için AB kimliğiyle uyumsuz görünmemektedir.

Bu sonuçlara göre kimlik konusundaki hipotezimiz; H3a= "Bireylerin kendilerini kapsayıcı (inclusive) kimlikle tanımlama düzeyleri arttıkça Avrupa entegrasyon sürecini destekleme ihtimalleri artar. Bu anlamda bir birey kendisini hem BK'lı hem Avrupalı olarak tanımlıyorsa AB'yi destekleme ihtimali artarken, kendisini sadece İngiliz (exclusive) olarak tanımlayan bireylerin AB sürecine destek verme ihtimalleri düşer" Literatürle (Carey 2002: McLaren 2002, 2005, 2006: Hooghe, 2003: Henderson vd, 2016) son derece uyumlu olarak doğrulanmıştır.

Ekonomi faktörü: Ülke ekonomisinin gelecek yıl ki durumunun iyi olacağına yönelik beklentisi olanların (EB 90.03 $p<0,05$) $\exp(B)$ değeri 2,00'dır. Aynı veri

setinde kendi kişisel iş durumunun kötü olacağını düşünenlerin $\exp(B)$ değeri ise 0,49'dur (EB 90.03 $p<0,001$).

Yine literatürle (Gabel ve Palmer, 1995: Gabel ve Whitten, 1997: Gabel, 1998: Hooghe ve Marks, 2004: Gabel ve Hix, 2005: Luedtke, 2005: de Vries ve Kersbergen, 2007: Kauffman, 2010: Henjak vd 2012: Curtice, 2016: De Vries, 2017: White, 2017: Lechler, 2019) uyumlu bir şekilde bireylerin olumlu ekonomik beklentileri onların AB yanlılığını arttırmaktayken bireysel iş durumuyla ilgili olumsuz beklentiler AB yanlılığını düşürmektedir.

Bu anlamda H2b= “Bireyler Avrupa entegrasyonunun kendi ekonomik durumlarını olumlu etkilediğini (retrospective) ya da etkileyeceğini (prospective) düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (egocentric)” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

AB bilgi düzeyi: AB bilgi düzeyi AB ile ilgili üç sorunun hiç birine doğru cevap vermeyenler için EB 90.03 veri setinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri 2,17'dir. Bu literatürle uyuşmayan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatüre göre kişilerin AB bilgi düzeyi düştükçe AB yanlısı olma ihtimalleri de düşmektedir (Anderson,1998: Gabel ve Hix, 2005: Hobolt, 2007).

Bu anlamda buradaki sonucu başkaca teknik faktörler ile açıklayabiliriz. Bu sonuca göre bu araştırmaya katılan bireylerin kendi bilgileri üzerinden değil de, parti ve takip ettikleri medya organlarının fikirleri üzerinden daha AB yanlısı bir tutum geliştirdikleri düşünülebilir.

Bu araştırma için H4= “Bireylerin AB ile ilgili bilgi seviyeleri arttıkça AB'yi destekleme ihtimalleri artar” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Demokrasi faktörü: AB demokrasinden memnuniyet değişkeni EB 90.03 veri setinde AB demokrasinden memnun olmayanlar, yani AB'yi demokratik

bulmayanlar için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır $p<0,001$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri 0,48'dir.

Ülke demokrasisinden memnuniyet değişkeni ise ESS 9 veri setinde ülke demokrasisini iyi ve orta düzeyde görenler için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Bu değişkenin her iki seçeneği için $\exp(B)$ değeri sırasıyla; 7,43 ve 2,66'dır. Bu veriler göstermektedir ki AB demokrasisinden memnun olmamak AB desteğini etkilemede güçlü bir faktördür. Literatürde demokrasi açığı geniş yer bulmuştur ve bu sonuçlar literatürle son derece uyumlu görünmektedir (Cuenca, 2000: Anderson, 1998: Hobolt ve de Vries, 2016). AB üyeliğinin ülke demokrasisine zarar vermediğine olan inanç ve ülke demokrasisinden memnuniyet AB desteğini beslemektedir.

H7a= “Bireyler kendi ülke demokrasisinden ve AB demokrasisinden memnun oldukları ölçüde AB’yi destekleme ihtimalleri artarken, memnuniyet azaldıkça destek de azalır” şeklindeki hipotezimiz literatürle son derece uyumlu bir şekilde doğrulanmıştır.

Göç faktörü: Göç faktörünün etkisini tespit edebilmek için kullanılan değişkenlerden EB 90.03 veri setindeki değişken AB ülkeleri dışından gelen göçün ülke ekonomisi için kötü olduğuna inanalar için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri ise 0,61'dir. ESS 9 veri setinde göçün kültürü zenginleştirdiğine yönelik olan değişken istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Bu madde için $\exp(B)$ değeri 3,52'dir. Aynı veri setinde göçün ekonomiye zarar verdiği yönündeki değişken için $\exp(B)$ değeri ise 0,11'dir ($p<0,05$). EVS 2017 veri setinde göçün ülke ekonomisine faydası olduğunu belirten değişkenin $\exp(B)$ değeri 1,46'dır ($p<0,001$).

Bu sonuçlar göstermektedir ki BK halkının AB desteğine etkisi en güçlü olan faktör göç olgusunu algılayış biçimidir. Göç faktörüne bakış açısını belirleyen temel konu ise ekonomiye olan etkisidir. Göçün ekonomiye zarar verdiğine inanlar AB projesine karşı çıkarken göçün ekonomiye katkı sağladığını düşünenler AB projesini desteklemektedirler. Kültür açısından ise göçün kültürü zenginleştirdiğine inanmak AB desteğini arttırmaktadır.

Bütün bunlar göstermektedir ki;

H3b= “Bireyler göçün ülke ekonomisine olumlu katkısının olduğunu düşündükleri ölçüde AB’yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumunda bu destek düşer”.

H3c= “Bireyler göçün ülke kültürünü zenginleştirdiğini düşündükleri ölçüde AB’yi destekleme ihtimalleri artarken tersi durumunda bu destek düşer”. Şeklindeki hipotezlerimiz doğrulanmıştır. Bu sonuçlar göçün etkileri literatürüyle (de Vreese ve Boombaargen, 2005: Luedtke, 2005: Heath, 2005: Mc Laren ve Johnson, 2007: Geddes ve Scholten, 2016) son derece uyumludur.

Partiler: AB’ye yönelik tutumlarda partilerin etkisini ölçmek için kullanılan değişkenler iki veri setinde modele dâhil edilmiştir. Bu veri setleri; ESS 9 ile BSA 2017’dir. Muhafazakâr partinin ESS 9 veri setinde $\exp(B)$ değeri 2,85 iken ($p<0,001$) BSA 2017 veri setinde 2,76’dır ($p<0,001$). İşçi partisi sadece BSA 2017 veri setinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,001$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri 7,09’dur. Liberal parti ise sadece ESS 9 veri setinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri ise 3,15’tir.

Bu sonuçlara göre bütün ana akım partilerin takipçileri arasında AB projesini destekleyenler mevcuttur bu oran İşçi partisi için Muhafazakâr parti için olduğundan daha yüksektir. En yüksek destekleme oranı ise Liberal partiye aittir. BK siyasi geleneği içinde tüm büyük partilerin elitlerinin AB konusunda görüş ayrılıklarına düşmüş olmaları ve her partide hem AB yanlısı hem de AB karşıtı vekillerin bulunması seçmenlerin de bu konuda bölünmelerine yol açmaktadır. Bu durum literatürle uyumludur zira literatürde tek ve ortak mesaj veren partilerin mesajlarının tabana aynene geçtiği fakat bölünmüş ve karmaşık mesajlar veren partilerin mesajlarının tabanda benzer bir bölünmüşlük oluşturduğu sıkça ifade edilmektedir. Bu açıdan;

H5a= “Bireyler İşçi partisi ve Liberal parti gibi Avrupa entegrasyonu yönelik daha çok olumlu mesajlar veren partileri destekledikçe AB’yi destekleme ihtimalleri artar.”

H5b= “Bireylerin Muhafazakâr parti ve UKIP gibi Avrupa entegrasyonu ile ilgili daha çok olumsuz mesajlar veren partileri destekledikçe AB’yi destekleme ihtimalleri azalır”.

Şeklindeki hipotezlerimiz literatürle (Anderson, 1998: Carrubba, 2001: Tillman, 2004: Hobolt, 2007: Steenbergen vd, 2007: Gabel ve Scheve, 2007) son derece uyumlu bir şekilde onaylanmıştır.

Medya: BSA 2017 veri setinde günlük gazeteler değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı çıkan gazeteler sadece dört tanedir. Bu gazetelerden The Guardian ($p<0,001$) gazetesinin $\exp(B)$ değeri; 9,18, Independent ($p<0,005$) gazetesinin $\exp(B)$ değeri; 6,23, Financial Times ($p<0,005$) gazetesinin $\exp(B)$ değeri; 8,08 ve Daily Telegraph ($p<0,001$) gazetesinin $\exp(B)$ değeri ise 25,10 olarak bulunmuştur.

Telegraph dışında bütün bu gazetelerin AB yanlısı oldukları bilinmektedir bu anlamda AB yanlısı gazete okuyanların AB’yi destekleme ihtimallerinin yüksek olduğu istatistiksel olarak desteklenmiştir fakat bunun AB karşıtı gazeteleri okuyanlar için de bu şekilde olacağına dair istatistiki bir veri elde edilememiştir. Bu verilerde ilginç olan tek ayrıntı Telegraph gazetesinin okurlarının AB projesini destekleme ihtimalinin yüksek olmasıdır. BK medyasını yakından takip edenlerin bileceği üzere bu gazete AB projesini eleştirmesi ve AB karşıtı yayınlar yapmasıyla bilinmektedir. Bu açıdan bu sonuç şaşırtıcı olmuştur ama onun dışında kalan gazeteler için;

H6a= “BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumlu mesajlar veren the Guardian, the Financial times gibi gazetleri okuyan bireylerin AB’yi destekleme ihtimalleri artar”. Şeklindeki hipotezimiz literatürle uyumlu olarak doğrulanmıştır (Vreese ve Boombaargen, 2006: Maier ve Rittberger, 2008: de Vliegenthart vd, 2008: Leruth vd 2017: Bijsmans, 2017: Brosius vd 2019)

H6b= “BK gazeteleri içinde Avrupa entegrasyonuna yönelik olumsuz mesajlar veren the Sun, the Mirror gibi gazetleri okuyan bireylerin AB’yi destekleme ihtimalleri azalır” Şeklindeki hipotezlerimiz istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Meslek: Serbest meslek değişkeni EVS 2017 veri setinde 0,57’lik bir $\exp(B)$ değerine sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Meslekler içinde en

alt seviye satış elemanı değişkeni ise hem BSA 2017 ($p < 0,05$), hem de EVS 2017 ($p < 0,005$) veri setinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bu değişkenin $\exp(B)$ değeri BSA 2017 veri setinde; 0,87 iken, EVS 2017 veri setinde; 0,27'dir.

Bu verilere göre literatürle (Gabel,1998: Hooghe vd 2007: Jacquier, 2012) uyumlu bir şekilde alt meslek gruplarına mensup bireylerin AB desteğinin düştüğünü görmekteyiz. Bu düşük gelirli mesleklere sahip bireyler için böyleyken yüksek gelirli bireylerin AB desteğini artacağına dair istatistiksel bir veri bulunamamıştır.

H2c= “Bireylerin mesleki vasıfları yükseldikçe AB yanlısı olma ihtimalleri artar”. Şeklindeki hipotezimiz ters yönlü olarak şartlı bir destek bulmuştur.

(Gabel, 1998) ile uyumlu olara genel ekonominin gidişatını ölçen; H2a= “Bireyler Avrupa entegrasyonunun ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığını düşündükleri ölçüde AB yanlısı olma ihtimalleri artar (sociotropic).” Şeklindeki hipotezimiz desteklenmemiştir.

Cinsiyetin etkisini ölçen literatürden farklı olarak (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019), H7c= “Erkeklerin kadınlara oranla AB’yi destekleme ihtimalleri artar.” Şeklindeki hipotezlerimiz doğrulanmamıştır.

SONUÇ

BK AB ilişkileri ilk zamanlarda elit güdümlü bir süreç olarak kamuoyunun ilgisiz olduğu bir konuyken zamanla özellikle de 1993 yılı Maastricht Antlaşmasından sonra kamuoyunun önemseddiği ve tepki verdiği bir konuya dönüşmüştür (Hobolt ve De Vries, 2016). Elitler kendi içlerinde AB konusunda her zaman anlaşmazlık içindeydiler. Elitlerin AB tutumlarına etki eden faktörler dolaylı yoldan halkın tutumlarına da etki etmekteydi. Elitler için AB tutumlarına etki eden faktörler AB yanlılığı açısından ekonomik faktörlerken, AB karşıtları açısından kimlik ve siyasi egemenlik faktörleriydi. Elitler uzun bir süre kamuoyunun görece ilgisizliğiyle AB politikalarını belirlemede birbirlerini ikna etmekten başka sınırlayıcı bir güç hissetmemektedirler. Değişen dünyada AB'nin günlük hayatı etkileyecek kadar geniş politika alanlarında yetki sahibi olması, özellikle 1990'lardan sonra medyanın da kamuoyunun ilgisini bu konuya çekmesiyle birlikte elitleri sınırlayacak bir kamuoyu takibi dönemi başladı. Literatürde bu değişim *permissive consensus*'tan *constraining dissensus*'a geçiş olarak adlandırılır (Hooghe ve Marks, 2004).

Kamuoyunun AB'ye yönelik artan ilgisi akademik dünyanın da bu konuyu önemsemesine yol açmıştır ve bu konuda yapılan akademik araştırmaların sayısı özellikle Maastricht'en sonra hızla artmıştır. Literatürde AB'ye yönelik kamuoyu tutumlarını belirleyen ilk faktörler olarak makroekonomik dinamiklere yer verilmiştir. Bu araştırmalara göre ülkelerinin genel ekonomik başarısının bir göstergesi olan büyüme, artan GDP, enflasyon gibi veriler bireylerin Avrupa entegrasyonunu desteklemelerinde etkili bir faktördür. Daha sonraki araştırmalar makroekonomik faktörlerin istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığını fakat mikro ekonomik faktörler olan, hanehalkı geliri, iş durumu, kişisel finansal durum ve finansal durumla ilgili beklenti gibi faktörlerin AB tutumlarını belirlediği saptanmıştır (Gabel ve Palmer, 1995: Gabel ve Whitten, 1997: Gabel, 1998: Hooghe ve Marks, 2004: Gabel ve Hix, 2005: Luedtke, 2005: de Vries ve Kersbergen, 2007: Kauffman, 2010: Henjak vd 2012: Curtice, 2016: De Vries, 2017: White, 2017: Lechler, 2019).

Milenyumun başında ise tutum araştırmaları kimlik konusuna yoğunlaşmıştır. Bireylerin AB'ye yönelik tutumlarını belirlerken kimlik faktörünün ekonomik

faktörlerden geri kalır yanının olmadığı saptanmıştır (Carey 2002: McLaren 2002, 2005, 2006: Hooghe, 2003: Henderson vd, 2016).

Bu ana faktörlerin yanı sıra çeşitli araştırmalar partileri; (Anderson, 1998: Carrubba, 2001: Tillman, 2004: Hobolt, 2007: Steenbergen vd, 2007: Gabel ve Scheve, 2007), medyayı (Vreese ve Boombaargen, 2006: Maier ve Rittberger, 2008: de Vliegenthart vd, 2008: Leruth vd 2017: Bijsmans, 2017: Brosius vd 2019), ülkenin demokrasi geçmişini (Cuenca, 2000: Anderson, 1998: Hobolt ve de Vries, 2016), eğitim seviyesini (Inglehart, 1970: Hakhverdian vd 2013: Jacquier, 2012), demografik faktörleri (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019) AB tutumlarına etki eden faktörler olarak tespit etmiştir.

Bu tezde literatürde geçen bu faktörlerin hangilerinin BK özelinde belirleyici olduğu saptanmaya çalışıldı. Bunun için beş ayrı veri setinden faydalanıldı. İstatistikî analizler için beş ayrı veri setinin seçilmesinin temel gerekçesi literatürde geçen faktörlerin hepsine aynı anda yer veren tek ve bütüncül bir anket çalışmasının bulunmamasıdır. Eurobarometer anketlerinden trend file adındaki 1970-2002 yılları arasındaki anketlerin trend sorularını içinde barındıran veri setinin yanında 90.03 nolu veri seti, European Social Survey 9. dönem veri seti, European Values Survey 2017 ve British Social Attitudes 2017 veri setleri kullanılarak ilgili faktörler binary lojistik regresyon analizine tabii tutuldu.

Beş ayrı veri setinin seçilmesi mümkün olduğunca çok faktöre yer verilebilmesine imkân tanıdı. Literatürde geçen bütün faktörlerin test edilebileceği tek bir bütünsel veri seti bulunmadığı için beş veri setinin herbirinde diğer veri setlerinde olmayan faktörlere öncelik verildi. Beş ayrı modelde de iki istisna dışında çoğunlukla birbirini destekleyen ve literatürle uyumlu bulgulara rastlandı.

Literatürde AB desteğini açıklayan faktörler olarak en çok öne çıkan faktörler; bilişsel hareketlilik, eğitim, makro ve mikroekonomi, işsizlik, AB bütçesine katkı, yaşanılan bölge, sınıra yakınlık, iktidara destek, kimlik, partiler, medya, demokrasi, sağ sol ideolojik konum, göç, din, meslek, yaş, cinsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu faktörlerden sınıra yakınlık, iktidara destek, AB bütçesine katkı, din faktörlerinin etkisini ölçebilecek bir madde bulunmadığı için bu faktörler hiçbir modele dâhil edilmedi. Geri kalan faktörler mutlaka en az bir modele dâhil edildi.

Buna göre beş modelin karşılaştırılmasıyla elde edilen verilere dayanarak BK kamuoyunun AB'ye yönelik tutumlarına etki eden faktörler arasında en çok öne çıkan faktörler olarak aşağıdakileri sayabiliriz: kimlik, ekonomik beklenti, iş durumuna yönelik beklenti, AB demokrasisi, ülke demokrasisi, ülkeye bağlılık, Avrupa'ya bağlılık, AB dışı göç, göçün ekonomiye etkisi, göçün kültüre etkisi, partiler, gazeteler, eğitim ve yaş. Meslek faktörü bazı modellerde anlamlı çıkarken bazısında anlamsız çıkmıştır.

Modellere dâhil edilen fakat istatistiksel olarak anlamlı çıkmayan faktörler ise; AB bilgisi, ülke ekonomisinden memnuniyet, ekonomi geçmişi, finansal geçmiş, siyasete ilgi, ulusal gurur, cinsiyet, AB içi göç, sol- sağ ideolojik konum.

Literatürle (Gabel ve Palmer, 1995: Gabel ve Whitten, 1997: Gabel, 1998: Hooghe ve Marks, 2004: Gabel ve Hix, 2005: Luedtke, 2005: de Vries ve Kersbergen, 2007: Kauffman, 2010: Henjak vd 2012: Curtice, 2016: De Vries, 2017: White, 2017: Lechler, 2019) uyumlu bir şekilde **Ekonomi** faktörü en belirleyici faktör olmuştur. Bireylerin olumlu ekonomik beklentileri onların AB yanlılığını arttırmaktayken bireysel iş durumuyla ilgili olumsuz beklentiler AB yanlılığını düşürmektedir. Yine literatürle (Carey 2002: McLaren 2002, 2005, 2006: Hooghe, 2003: Henderson vd, 2016) son derece uyumlu olarak **kimlik** faktörü de güçlü bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomi ve kimlik faktörlerini aynı anda devreye sokan **göç** faktörü en güçlü faktörlerden biri olarak literatürle (de Vreese ve Boombaargen, 2005: Luedtke, 2005: Heath, 2005: Mc Laren ve Johnson, 2007: Geddes ve Scholten, 2016) son derece uyumludur. **Demokrasiden** memnuniyetin AB desteğini arttırdığı hipotezi literatürle (Cuenca, 2000: Anderson, 1998: Hobolt ve de Vries, 2016) son derece uyumlu olarak bu tezde de desteklenmiştir. **Parti** desteğinin AB desteğini yansıttığı hipotezi de literatürle (Anderson, 1998: Carrubba, 2001: Tillman, 2004: Hobolt, 2007: Steenbergen vd, 2007: Gabel ve Scheve, 2007) son derece uyumlu bir şekilde onaylanmıştır. **Medyanın** etkisi konusundaki hipotezlerimiz literatürle (Vreese ve

Boombaargen, 2006: Maier ve Rittberger, 2008: de Vliegenthart vd, 2008: Leruth vd 2017: Bijsmans, 2017: Brosius vd 2019) bir istisna dışında uyumlu bir şekilde desteklenmiştir.

Bu tezde elde edilen sonuçlar AB tutumlarına etki eden faktörler arasında **eğitimin** önemini vurgulayan literatürle (Inglehart, 1970: Hakhverdian vd 2013: Jacquier, 2012) kısmen de olsa uyumludur. AB genelinde yapılan araştırmalarda **yaş faktörü** anlamlı çıkmıştır (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019). Mevcut araştırmanın bulguları etki gücü açısından olmasa da, anlamlılık ve yön açısından literatürde geçen bulgularla örtüşmektedir fakat literatürde sıkça başvuru alan bu faktörün en azından BK bağlamında pek bir öneminin olmadığı tespit edilmiştir. Literatüre göre (Anderson,1998: Gabel ve Hix, 2005: Hobolt, 2007) kişilerin **AB bilgi düzeyi** düştükçe AB yanlısı olma ihtimalleri de düşmektedir fakat bu hipotez mevcut tezde doğrulanmamıştır. **Meslek** literatürde (Gabel,1998: Hooghe vd 2007: Jacquier, 2012) gibi araştırmaların aksine, (Norris ve Inglehart, 2019) ile uyumlu olarak önemsiz çıkmıştır. (Gabel, 1998) ile uyumlu olarak **sociotropic** ekonomik faktörlere yönelik hipotez desteklenmemiştir. Literatürden farklı olarak (Tucker vd, 2002: Boomgaarden ve De Vreese, 2011: Arnorsson ve Zoega, 2018: Norris ve Inglehart, 2019), **cinsiyetin** rolünü ölçen hipotez doğrulanmamıştır.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde tüm modeller içinde göç özel bir öneme sahip görünmektedir. Göç BK halkının en çok önem verdiği faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Göçün ekonomiyi olumlu etkilediğine inanıldığında AB desteği artmaktadır. Göçün ekonomiyi olumsuz etkilediği düşünüldüğünde ise AB desteği azalmaktadır. Burada önemli olan bir konu da; korkulan göçün AB içi göçten çok AB dışı göç olduğudur. BK halkı AB dışı göçün hem ekonomiyi hem de kültürü tehdit ettiğine inanmaktadır.

Ekonomik faktörlerden makroekonomik faktörlerin önemli çıkmaması bireylerin makroekonomik veriler konusunda bilgisiz olduklarının bir işareti olabilir veya en azından bunun AB tutumlarını geliştirirken değerlendirmeye alınan bir faktör olmadığını gösterir. BK halkı AB tutumlarını geliştirirken bireysel ekonomik şartları

daha önemli görmektedir. Ekonomik geçmiş bu açıdan önemli değilken, geleceğe yönelik beklenti son derece önemlidir.

Kimlik faktörü literatürle tamamen uyumlu bir şekilde etkili çıkmıştır. Bireyler kendilerini kimlik olarak sadece İngilizliğe yakın görüyor ve BK kimliğini veya AB kimliğini benimsemiyorlarsa AB desteği düşmektedir. Kıtaya bağlılık ise AB desteğini güçlü bir şekilde arttırmaktadır.

Kadın erkek ayrımının yine literatürde kimi araştırmalarda belirtildiği gibi etkili olmadığı görülmektedir. AB konusunda tüm büyük partiler bölünmüş oldukları için partilerin AB tutumlarını şekillendirmekte çok güçlü olmadığı söylenebilir. Her partiden AB destekçisi çıkmış olması bunun en somut örneğidir. Medya şüphesiz bireylerin bakış açılarını etkiler fakat bu çalışmada elde edilen veriler belli gazetelerin okurlarının AB yanlısı olma ihtimallerinin yüksek olduğunu gösterse de bu ilişkinin etki yönünün ne olduğunu belirlemek mümkün değildir. Yani bireyler bu gazeteleri okudukları için mi AB yanlısı olmaktadırlar, yoksa AB yanlısı oldukları için mi bu gazeteleri tercih etmektedirler? Bunun cevabı için başka bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

Siyasete ilgili olmak AB desteğini arttırmak ya da azaltmak konusunda bir belirleyiciliği olmayan bir faktör olarak görünmektedir. Literatürde önceleri bunun etkili bir faktör olduğu düşünülmüş olsa da zamanla yapılan diğer araştırmalarda bunu destekleyen bir veriye rastlanmamıştır (Hooghe ve Marks, 2004).

Demokrasi kaygısı da yine çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Ülke demokrasisinden ve AB demokrasisinden memnun olan bireyler AB projesine olumlu yaklaşırken demokrasi endişesi bulunanlar AB'ye şüpheyile bakmaktadırlar.

Eğitim, yaş ve meslek faktörleri bu araştırmada diğer araştırmalarda olduğu kadar etkili görünmemektedirler. Bu faktörler birbirleriyle ilişkili faktörler olduğu gibi diğer temel faktörleri de hem belirlemekte, hem de o faktörlerden etkilenmektedirler.

Literatüre katkı

Bu tez çalışması BK halkının AB tutumlarını beş ayrı veri seti üzerinden ve mümkün olan tüm faktörleri modellere dâhil etmeye çalışarak bu konuda yapılmış en

kapsamlı araştırma olmuştur. Bu anlamda literatüre katkı sunulmuş olduğu ümit edilmektedir. Mevcut araştırma AB desteği ile ilgili çokça referans verilen cinsiyet, yaş, ideolojik görüş vs gibi pek çok faktörün o kadar da etkili olmadığını göstermiş olduğu gibi, ekonomi ve kimliğin her zaman göç gibi bağlamla birlikte kalıcı etkilerinin olduğunu teyit etmiştir.

Tüm araştırmalara rağmen AB desteği ile ilgili bildiklerimiz aslında hala son derece sınırlıdır ve elde edilen bulgular bir dönemden başka bir döneme kolayca tranfer edilememektedir. Bu AB'nin karmaşık ve sürekli devinim halinde olan bir yapıya sahip olmasından ileri geliyor olabilir (Henjak vd 2012:187).

Sınırlılıklar

Her ne kadar Clements (2015) gibi birbirinden bağımsız veri setleri üzerinden inceleme yapan araştırmalar çok olsa da, AB desteğini açıkladığı ileri sürülen bütün yordayıcı faktörleri analize katmaya imkân tanıyan uygun kapsayıcılıkta (Henjak vd 2012:187) bir veri setinin bulunmaması bu tez çalışmasının en önemli sınırlılıklarından birisidir. Tüm faktörleri aynı model içine dâhil edip hangi faktörün model içinde en güçlü değere sahip olduğunu görememek önemli bir sınırlılıktır. Bütün faktörleri aynı model içinde test edebilmemize imkân tanıyan kapsamlı bir ölçek olmadığı için bazı faktörlerin etkisini ölçebilmek için farklı ölçeklerden faydalanıldı.

Bu araştırma için özel olarak tasarlanmış bir ölçeğin BK kamuoyuna uygulanması sonucu elde edilen birincil veri setinin olmaması bu araştırmanın sonuçlarını da sınırlandırmaktadır. Gelecek çalışmalarda bütün bu faktörlerin aynı anda sorulduğu bir anket çalışması yapılarak tüm bu faktörler içinde en güçlü faktörün hangisi olduğu tespit edilmeye çalışılabilir. Bunun için bu tezde kullanılan itibarlı anket çalışmalarının soru maddelerinden tek tek derlenip oluşturulacak yeni bir ölçek, BK içinde geçerli bir örnekleme uygulanarak tek bir veri seti elde edilebilir ve bu veriler binary lojistik regresyon analiziyle yorumlanabilir.

BK halkı henüz Brexit kararının sonuçlarıyla yüzleşmiş değildir ve önümüzdeki birkaç yıl içinde bu karar somut etkilerini günlük yaşamda hissettirmeye başlayınca AB üyeliği konusu yeniden siyasi tartışmanın gündemine oturacaktır. Bu

anlamda böyle bir bağlamda bu tezin konusu olan faktörlerin yeniden ölçülmesi hem bu tezin bulgularının, hem de önceki araştırmaların bulgularının teyidi ya da sorgulanması açısından önemli olacaktır.

Tezin bulgularının politika yapıcılar açısından ne anlama geldiği üzerine birkaç şey söyleyecek olursak; Ekonomi ve kimlik faktörleri bireylerin tutumlarını belirlemekte en güçlü faktörler olarak ortaya çıktığı için ve bu faktörlerin en çok konuşulmasını sağlayan güncel konu göç olduğu için BK siyasetçilerinin göç konusunda kendi halklarını rahatlatan acil çözümler bulmaları gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi durumunda AB giderek artan milliyetçi retoriklere yenik düşerek, korumacı politikalara yönelebilir ki bu da AB'yi meydana getiren en temel hareketliliklerden serbest dolaşım imkânını tehlikeye düşürür.

Bu tezin bulguların Türkiye'deki AB'ye yönelik tutumlar incelemelerine kavramsal çerçeve ve metodoloji konusunda alternatifler verme açısından fayda sağlayacağı ümit edilmektedir. BK kamuoyunu daha yakından tanımak BK kamuoyu ile Türk kamuoyu arasındaki benzerlik ve farklılıkları karşılaştırma imkanı vererek “kendimizi” daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Bu tezde veri kısıtlılığından dolayı yer verilmediği halde gelecek çalışmalarda medya kuruluşlarından TV'ler ve sosyal medyanın da AB tutumlarına etkisi üzerine araştırmalar yapılarak bu konudaki literatür zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Addison, Paul & Harrion Jones: **A Companion to 20th Century Britain**, Blackwell Publishing. UK, 2005.
- Alabrese, Eleonora, Sascha O. Becker, Thiemo Fetzer , Dennis Novy.: 'Who voted for Brexit? Individual and regional data combined'. **European Journal of Political Economy** Volume 56, January, 132-150. 2019.
- Anderson, C.J.: 'When in Doubt Use Proxies: Attitudes to Domestic Politics and Support for the EU', **Comparative Political Studies**, 31: 569–601. 1998.
- Anderson, Christopher; J Jason D Hecht: The preference for Europe: Public opinion about European integration since 1952. **European Union Politics**, Vol. 19(4) 617–638, 2018.
- Anderson, C. J. & Kaltenthaler, K. C: "The dynamics of public opinion towards European integration, 1973–93," **European Journal of International Relations**, 2(2), pp. 175–199. 1996.
- Anderson, Christopher J. and M. Shawn Reichert: 'Economic Benefits and Support for Membership in the E.U.: A Cross-National Analysis'. **Journal of Public Policy**.15: 231–49.1996.
- Arnorsson, Agust and Gylfi Zoega: "On the causes of Brexit" **European Journal of Political Economy**, 55 301–323, 2018.
- Aydoğan, Ahmet: **Şehir ve Cemiyyet, Max Weber, Georg Simmel, Ferdinand Tönnies, Don Martindale**. İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Azmanova, A: 'After the left–right (dis)continuum: globalization and the remaking of Europe's ideological geography', **International Political Sociology** 5(4): 384–407.2011.
- Baker, David and Pauline Schnapper: **Britain and the Crisis of the European Union**. Palgrave Macmillan. London, 2015

- Baum, Matthew A. and Philip B.K. Potter: 'The Relationships Between Mass Media, Public Opinion, and Foreign Policy: Toward a Theoretical Synthesis,' **Annu. Rev. Polit. Sci.** 11:39–65, 2008.
- Bennett, Scott Edward: *Applying Public Opinion in Governance The Uses and Future of Public Opinion in Managing Government* Palgrave, 2017.
- Bernays, Edward L.: **Crystallizing Public Opinion**, Liveright Publishing Corporation, New York, 1961.
- Bethlehem, Jelke: **Understanding Public Opinion Polls**, by Taylor & Francis Group, LLC USA, 2018.
- Bijsmans, Patrick: 'EU Media Coverage in Times of Crisis: Euroscepticism Becoming Mainstream?' Caiani, Manuela & Simona Guerra Editors **Euroscepticism, Democracy and the Media Communicating Europe, Contesting Europe**. Palgrave Macmillan UK London, 2017.
- Blair, Tony: **A Journey**. Random House. UK, 2010.
- Blondel, Jean: 'Citizens' attitudes to international organisations and reactions to globalisation Globalisation,' **Public Opinion and the State Western Europe and East and Southeast Asia** Edited by Takashi Inoguchi and Ian Marsh. Routledge New York, 2008.
- Blundell, John: **Margaret Thatcher: A Portrait of the Iron Lady**. Algora Publishing New York, 2008.
- Bolstad, Jorgen: "Dynamics of European integration: public opinion in the core and periphery" **European Union Politics**. Vol 16, 23-44, 2015.
- Boomgaarden, and Claes H. De Vreese: 'News Coverage and Support for European Integration 1990-2006'. **International Journal of Public Opinion Research** 20: 415-39. 2008.

- Boomgaarden, and Claes H. De Vreese: “Mapping EU attitudes: conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU support. **European Union Politics**. 12(2) 241-266. 2011.
- Bozkurt, Veysel. Küreselleşme, Sınır Aşan Göçler ve Kamuoyu, **ÇETO**, Eylül, Sayı:11, 2019.
- Bozkurt, Veysel. **Değişen Dünyada Sosyoloji**. Aktüel. İstanbul, 2005
- British Social Attitudes 36 <https://www.data-archive.ac.uk/2017>.
- Browne, Ian: Neo-Liberalism, Identity And Brexit. **Pol. Sc. Int. Rel.**,XIV, 1, pp. 89–110, Bucharest, 2017.
- Brosius, Anna and Erika J van Elsas, Claes H de Vreese: “How media shape political trust: News coverage of immigration and its effects on trust in the European Union”, **European Union Politics**, vol. 20(3) 447–467, 2019.
- Bubak,Oldrich,Henry Jacek: **Trivialization and Public Opinion Slogans, Substance, and Styles of Thought in the Age of Complexity**, Palgrave Macmillan, 2019.
- Burns,William E.: **A Brief History of Great Britain**,Facts On File, Inc. New York, 2010.
- Carey, S.: ‘Undivided loyalties: is national identity an obstacle to European integration?’ **European Union Politics** 3(4): 387–413.2002.
- Carl, N.: CSI Brexit 4: Reasons Why People Voted Leave or Remain. Centre for Social Investigation. Çevirimiçi http://csi.nuff.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2018/04/Carl_Reasons_Voting.pdf. 2018. (Son erişim 21.04.2020)
- Carrillo, Nancy: ‘Measuring Public Opinion’ **Public Opinion And Polling Around The World A Historical Encyclopedia**Volume 1, Editor; John G. Geer, ABC-CLIO, Inc. USA, 2004.

- Childs, David: **Britain since 1945: A Political History**, Routledge. London & New York, 2001.
- Caiani, Manuela & Simona Guerra: **Euroscepticism, Democracy and the Media Communicating Europe, Contesting Europe**. Palgrave Macmillan UK London, 2017.
- Clements, Ben: **Religion and Public Opinion in Britain Continuity and Change**, Palgrave Macmillan UK, 2015.
- Clements, Ben: “Exploring and Explaining Public Attitudes towards the European Integration Process in Northern Ireland”, **Irish Political Studies**, 25:3, 393-416, 2010.
- Clarke, Harold D. David Sanders Marianne C. Stewart Paul F Whiteley.: **Performance Politics and the British Voter** Cambridge University Press UK, 2009.
- Collette, Christine: **Modern Britain since 1979 A Reader** Edited by & Keith Laybourn I.B.Tauris & Co Ltd London, 2003.
- Cooper, Robert: “Britain and Europe” **International Affairs** 88: 6 1191–1203, Blackwell Publishing Ltd. Oxford /UK, 2012.
- Crowson, N.J.: **The Conservative Party and European Integrations since 1945 At the heart of Europe?** Routledge 2007.
- Crespi, Irving: **The Public Opinion Process: How the People Speak** Lawrence Erlbaum Associates, Publishers London, 1997.
- Cuenca-Sanchez, Ignacio: “The political basis of support for European integration” **European Union Politics**, Vol 1, 147-171, 2000.
- Curtice, John: “A question of culture or economics? Public attitudes to the European Union in Britain” **Political Quarterly**, Vol, 87. No 2. 2016.

- Daniel, Denis, J.: **SPSS Data Analysis for Univariate, Bivariate and Multivariate Statistics**. Wiley. USA, 2019.
- Debatin, Bernhard: ‘The internet as a New Platform for Expressing Opinions and as a New Public Sphere’ **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008.
- De Vreese, C.H. and Boomgaarden, H.G: ‘Projecting EU Referendums: Fear of Immigration and Support for European Integration’, **European Union Politics**, 6(1): 59–82. 2005.
- De Vreese, C.H. and Boomgaarden, H.G: ‘Media Effects on Public Opinion about the Enlargement of the European Union’. **JCMS**, Vol. 44, No. 2, pp. 419–36. 2006.
- De Vries, Catherine and Erica Edwards: “Taking Europe to its extremes: extremist parties and public euroscepticism,” **Party Politics**. Vol 15, No 1, 5-28. 2009.
- De Vries, Catherine E: “Benchmarking Brexit: How the British Decision to Leave Shapes EU Public Opinion” **JCMS** Volume 55. Annual Review pp. 38–5, 2017.
- Donsbach Wolfgang & Michael W: **The Sage Handbook of Public Opinion Research**. Traugott. Sage Publications. London, 2008.
- Eichhorn, Jan Daniel Kenealy & Christine Hübner: ‘Who wants a referendum on EU membership? Exploring public attitudes in six Member States’, **Journal of European Integration**, 2020.
- Ellison, James R.V: **Explaining British Policy Towards European Integration in the 1950s**, Centre for European Studies, Harvard University. USA, 1995.
- Erdoğan, Emre: Dış Politikada Siyasallaşma: Türk Kamuoyunun “Davos Krizi” ve Etkileri Hakkındaki Değerlendirmeleri. **Uluslararası ilişkiler** cilt 10 sayı 37, s.37-67 Bahar 2013.

- European Commission, Brussels (2019): Eurobarometer 90,3 (2018). Kantar Public [producer]. GESIS Data Archive, Cologne. ZA7489 Data file Version 1.0.0, [doi:10.4232/1.13254](https://www.gesis.org/eurobarometer-data-service/home)<https://www.gesis.org/eurobarometer-data-service/home>
- European Social Survey Data 2019. Round 9: <https://www.europeansocialsurvey.org/data/>
- EuropeanValues Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 2.0.0, [doi:10.4232/1.13314](https://www.gesis.org/eurobarometer-data-service/home)
- Evans, Geoffrey: 'Long term factors and religious cleavages' Fisher, Justin. et al. edit. **The Routledge Handbook of Elections, Voting Behaviour and Public Opinion**. Routledge. London, 2018.
- Ferguson, Niall: **Always Right: How Margaret Thatcher Saved Britain?** A Kindle Single, 2013.
- Ferguson, Sherry Devereaux.: **Researching the Public Opinion Environment Theories And Methods**. Sage Publications. London. 2000.
- Fisher, Justin: . et al. edit. **The Routledge Handbook of Elections, Voting Behaviour and Public Opinion**. Routledge. London, 2018.
- Fishkin, James S.: **When the People Speak Deliberative Democracy and Public Consultation**. Oxford University Press, 2009.
- Gabel, Matthew and Harvey Palmer: 'Understanding Variation in Public Support for European Integration'. **European Journal of Political Research**27: 3-19.1995.
- Gabel, Matthew and Guy D. Whitten: 'Economic Conditions, Economic Perceptions, and Public Support for European Integration'. **Political Behavior** 19: 81-96.1997.
- Gabel, Matthew: "Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories". **The Journal of Politics**60: 333-54.1998.

- Gabel, Matthew: Economic integration and mass politics: market liberalization and public attitudes in the European Union.” **American Journal of Political Science**, Vol 42, No 3, 936-953.1998.
- Gabel, Matthew and Simon Hix: “ Understanding public support for British membership of the single currency”. **Political Studies**, Vol 53, 65-81, 2005.
- Gabel, Matthew and Kenneth Scheve: ‘Mixed Messages: Party Dissent and Mass Opinion on European Integration’. **European Union Politics**8: 37–59.2007.
- Gabel MJ and Scheve K: “Estimating the effect of elite communications on public opinionusing instrumental variables.”**American Journal of Political Science**51: 1013–1028. 2007.
- Galpin, Charlotte and Hans-Jörg Trenz: ‘The Spiral of Euroscepticism: Media Negativity, Framingand Opposition to the EU’ Caiani, Manuela& Simona Guerra Editors **Euroscepticism, Democracy and the Media Communicating Europe, Contesting Europe**. Palgrave Macmillan UK London, 2017.
- Geddes, Andrew Peter Scholten: Migration& The Politics OfEurope Immigration, SAGE Publications Ltd, London, 2016.
- Geddes, Andrew: **The European Union and British Politics**, Palgrave Macmillian, 2004.
- Geer, John G.: **Public Opinion And Polling Around The World A Historical Encyclopedia**Volume 1, ABC-CLIO, Inc. USA, 2004.
- Gibbins, Justin: **Britain, Europe and National Identity Self and Other in International Relations** London. Palgrave Macmillan, 2014.
- Gifford, Chris: **The Making of Eurosceptic Britain Identity and Economy in a Post-Imperial State**, University of Huddersfield, UK Ashgate Publishing Limited England, 2008.

- Ginneken, Jaap van: 'Collective Behavior And Public Opinion Rapid Shifts in Opinion and Communication' Lawrence Erlbaum Associates, Publishers London, 2003.
- Goidel, Kirby: 'Public Opinion Polling in a Digital Age Meaning and Measurement The Challenge of Measuring and Understanding Public Opinion' Edited by Kirby Goidel Political Polling in the Digital Age. Louisiana State University Press, USA, 2011.
- Gowland, David. **Britain and European Integration Since 1945 On the sidelines.** Routledge. London & New York. 2010.
- Arthur Turner and Alex Wright:
- Goodwin, Matthew 'For and Against Brexit: A Survey Experiment of the Impact of Campaign Effects on Public Attitudes toward EU Membership'. **B.J.Pol. S.** 50, 481–495, Cambridge University Press, 2018.
- Simon Hix And Mark Pickup:
- Goodwin, Matthew 'Taking back control? Investigating the role of immigration in and Caitlin Milazzo: the 2016 vote for Brexit' **The British Journal of Politics and International Relations**, Vol. 19(3) 450 –464, 2017.
- Gürbüz, Sait ve Faruk Şahin: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe-Yöntem-Analiz**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Guerra, Simona: 'Eurosceptic Voices: Beyond Party Systems, Across Civil Society'. Caiani, Manuela & Simona Guerra Editors **Euroscepticism, Democracy and the Media Communicating Europe, Contesting Europe.** Palgrave Macmillan UK London, 2017.
- Gunther, Albert C.: 'Public Opinion and the Third Person Effect' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008

- Habermas, Jürgen: **The Structural Transformation of the Public Sphere An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**, translated by Thomas Burger, The MIT Press, Massachusetts. 1991.
- Hakhverdian, A., Van Elsas, E., Van Der Brug, W. and Kuhn, T.: ‘Euroscepticism and education: a longitudinal study of 12 EU member states’, **European Union Politics** 14 (4): 522–41. 2013.
- Hahm, Hyeonho, David Hilpert & Thomas König: Institutional reform and public attitudes toward EU decision making. University of Mannheim, Germany **European Journal of Political Research** doi:10.1111/1475-6765.12361, 2019.
- Hellman, Mikaela: What’s in a Frame? Media Framing in the 2016 ‘Brexit’ Referendum. Lund University Department of Political Science, 2016.
- Hellström, J.: ‘Who Leads, Who Follows? Re-Examining the Party–Electorate Linkages on European Integration’. **Journal of European Public Policy**, Vol. 15, No. 8, pp. 1127–44. 2008.
- Henderson, Ailsa, Charlie Jeffery, Robert Lineira, Roger Scully, Daniel Wincott And Richard Wyn Jones: ‘England, Englishness and Brexit’ **The Political Quarterly**, Vol. 87, No. 2, April–June 2016.
- Henjak, Andrija, Gábor Tóka, and David Sanders: ‘Support for European Integration’, **Citizens and the European Polity Mass Attitudes Towards the European and National Politics** Edited by David Sanders, Pedro C. Magalhães, and Gábor Tóka Oxford University Press, UK 2012.
- Hobolt, S.B: ‘Taking cues on Europe? Voter competence and party endorsements in referendums on European integration’,

- European Journal of Political Research** 46 (2): 151–82. 2007.
- Hobolt, Sara B: “Ever closer or ever wider? Public attitudes towards further enlargement and integration in the European Union.” **Journal of European Public Policy**. 21: 5, 664-680. 2014.
- Hobolt, Sara B: “The Brexit vote: a divided nation, a divided continent,” **Journal of European Public Policy**, 23:9, 1259-1277, 2016.
- Hobolt, S.B. and De Vries, C.E.: ‘Public Support for European Integration’. **Annual Review of Political Science**, Vol. 19, pp. 413–32. 2016.
- Hoffmann –Lange, Ursula: ‘Studying Elit vs Mass Opinion’**The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Holtz-Bacha, Christina and Jesper Strömbäck: **Opinion Polls and the Media Reflecting and Shaping Public Opinion** Palgrave Macmillan 2012.
- Hooghe Leisbet and Gary Marks: 'Does Identity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?' **Political Science and Politics**37: 415-20.2004.
- Hooghe Leisbet and Marks Gary: 'Calculation, Community and Cues: Public Opinion on European Integration'. **European Union Politics**6: 419–43.2005.
- Hooghe, L., Huo, J. J. & Marks, G: “Does occupation shape attitudes on Europe? Benchmarking, validity and parsimony,”**Acta Politica**,42(2/3), pp. 329–351. 2007.
- Hurwitz, Jon and Mark Peffley: ‘How Are Foreign Policy Attitudes Structured? A Hierarchical Model’.**The American Political Science Review**, Vol. 81, No. 4 pp. 1099-1120 (Dec., 1987).
- Inglehart, Ronald: 'Cognitive Mobilization and European Identity'. **Comparative**

Politics 3: 45–70. 1970.

- Jackson, Sherri L.: Research Methods and Statistics: A Critical Thinking Approach, Third Edition, Wadsworth, USA. 2009.
- Jacquier, Kristel: “Public Support for European Integration: A comparative analysis.” **Documents de travail du Centre d’Economie de la Sorbonne**. 2012.88
- Jones, Alistair: **Britain and the European Union**, Edinburgh University Press, 2007.
- Julios, Christina: **Contemporary British Identity English Language, Migrants and Public Discourse** Ashgate Publishing Limited. England, 2008.
- Kathy, Powell: ‘Brexit positions: neoliberalism, austerity and immigration—the (im)possibilities? of political revolution’. **Dialectical Anthropology** 41 (3), 225-240, 2017.
- Kenny, Michael: ‘The Return of ‘Englishness’ in British Political Culture – The End of the Unions?’ **JCMS** Volume 53. Number 1. pp. 35–51, 2015.
- Keplinger, Hans Mathias: ‘Effects of the News Media on Public Opinion’ **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008.
- Knutsen, Oddbjorn: ‘Attitudes, Values and Belief systems’ Fisher, Justin. et al. edit. **The Routledge Handbook of Elections, Voting Behaviour and Public Opinion**. Routledge. London, 2018.
- Koçak, Abdullah. **Siyasal Davranış ve Kamuoyu**. Selçuk İletişim, 2,3, 2002.
- Kuhn, Theresa: “Why educational Exchange programmes miss their mark: Cross-border mobility, education and European identity”.

Journal of Common Market Studies, Vol 50, No 6, 994-1010. 2012.

Kuklinski, James H. And Paul J. Quirk 'Reconsidering the Rational Public: Cognition, Heuristics, and Mass Opinion. **Elements Of Reason Cognition, Choice, And The Bounds Of Rationality**', Edited By Arthur Lupia, Mathew D. Mccubbins, Samuel L. Popkin Cambridge University Press, New York 2000.

Lang, Kurt: 'Advocacy: Alternative Expressions of Public Opinion' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008

Lasswell, Harold D.: 'The structure and function of communication in society' **İletişim kuram ve araştırma dergisi** Sayı 24 Kış-Bahar s.215-228, 2007.

Leruth, Benjamin Yordan Kutiyski, André Krouwel, and Nicholas J. Startin: 'Does the Information Source Matter? Newspaper Readership, Political Preferences and Attitudes Towards the EU in the UK, France and the Netherlands' Caiani, Manuela & Simona Guerra Editors **Euroscepticism, Democracy and the Media Communicating Europe, Contesting Europe**. Palgrave Macmillan UK London, 2017.

Lechler, Marie: "Employment shocks and anti-EU sentiment", **European Journal of Political Economy** 59, 266–295, 2019.

Luedtke, A: European integration, public opinion and immigration policy: Testing the impact of national identity. **European Union Politics** 6(1): 83–112. 2005.

May, Alex: **Britain, the Commonwealth and Europe: The Commonwealth and Britain's Applications to join the European Communities**. Palgrave. Oxford, 2001.

- MacAllister, Ian,: 'Democratic Theory And Electoral Behavior.' Fisher, Justin. et al. edit. **The Routledge Handbook of Elections, Voting Behaviour and Public Opinion**. Routledge. London, 2018.
- Maier, Jurgen and Berthold Rittberger: 'Shifting Europe's Boundaries: Mass Media, Public Opinion, and the Enlargement of the EU'. **European Union Politics**9:243-67.2008.
- Mannin, Michael L.: **British Government and Politics Balancing Europeanization and Independence**Rowman& Littlefield Publishers, Inc. UK. 2010.
- Mauro, Danilo Di and Vincenzo Memoli: Attitudes TowardsEurope BeyondEuroscepticismSupporting the European Union through the Crisis. Palgrave Macmillan Ebook, 2016
- McCormick, John: **Why Europe Matters for Britain The Case for Remaining In**. Palgrave London, 2016.
- McCormick, John: 'Voting on Europe: The Potential Pitfalls of a British Referendum'**The Political Quarterly**, Vol. 85, No. 2, April–June 2014.
- McLaren, Lauren M.: **Identity, Interests and Attitudes to European Integration** Palgrave Macmillan New York, 2006.
- McLaren, L.: 'Public support for the European Union: cost/benefit analysis or perceived cultural threat?', **Journal of Politics** 64(2): 551–66.2002.
- McLaren, Lauren and Mark Johnson: "Resources, group conflict and symbols: Explaining anti immigration hostility in Britain" **Political Studies**, Vol 55, 709-732. 2007.
- McLean, Ian: 'Electoral systems' Fisher, Justin. et al. edit. **The Routledge Handbook of Elections, Voting Behaviour and Public Opinion**. Routledge. London, 2018.

- Moy, Patricia: 'Pluralistic Ignorance and Nonattitudes' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Mudde, Cas and Cristóbal Rovira Kaltwasser: **Populism A Very Short Introduction** Oxford University Press UK, 2017.
- Nelsen, Brent F., James L. Guth, and Cleveland R. Fraser: "Does Religion Matter? Christianity and Public Support for the European Union." **European Union Politics** 2:267–291.2001.
- Neijens, Peter: 'The Deliberating Public and Deliberative Polls' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Neumann, Elisabeth Noelle: **Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi**. Türkçesi Murat Özkök Dost Kitabevi yayınları, Ankara. 1998.
- Norris, Pippa and Ronald Inglehart: **Cultural Backlash Trump, Brexit, and Authoritarian Populism**, Cambridge University Press, 2019.
- Novy, Leonard: **Britain and Germany Imagining the Future of Europe National Identity, Mass Media and the Public Sphere** Palgrave Macmillan UK, 2013.
- Oberschall, Anthony: 'The Historical Roots of Public Opinion Research' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Oskamp, Stuart P. Wesley Schultz: **Attitudes And Opinions Lawrence** Erlbaum Associates, Publishers, London, 2005.

- Parr, Helen: **Britain's Policy Towards the European Community: Harold Wilson and Britain's World role, 1964–1967.** Routledge. London, 2006.
- Patterson, Thomas E.: 'The News as a Reflection of Public Opinion' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Petkova, Vera Slavtcheva: Towards a sociology of the EU: the relationship between the socio-economic status and ethnicity and young people's European knowledge, attitudes and identities" **YOUNG**, vol 23, 222-239, 2015.
- Price, Vincent: 'the public and public opinion in political theories' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Richard F. Gunst Robert L. Mason: **Regression Analysis and its Application A Data-Oriented Approach** by MARCEL DEKKER, INC. Taylor & Francis Croup Boca Raton London 1980.
- Roessler, Patrick: 'Agenda-Setting, Framing and Priming' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008.
- Seldon, Anthony: **Blair's Britain, 1997–2007.** Cambridge University Press. Cambridge. 2007.
- Scheufele, Dietram A.: 'The Spiral of Silence Theory' **The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Shamir, Jacob and Michal Shamir.: 'The Anatomy of Public Opinion' by Jacob Shamir and Michal Shamir Review by: Allen Wilcox: **Political Psychology**, Vol. 23, No. 4 (Dec. 2002), pp. 868-870

- Shapiro, Robert, Y: 'Public Opinion And American Democracy'**Public Opinion Quarterly**, Vol. 75, No. 5, pp. 982–1017, 2011.
- Shaw, Duncan,
Chris M. Smith,
Judy Scully: "Innovative Applications of O.R. Why did Brexit happen? Using causal mapping to analyse secondary, longitudinal data"**European Journal of Operational Research** 263 1019–1032. 2017.
- Shipman, Tim: **All out War: The Full Story of How Brexit Sank Britain's Political Class**. HarperCollins Publishers, 2016.
- Speier, Hans: 'Historical Development of Public Opinion'.**American Journal of Sociology**, Vol. 55, No. 4 pp. 376-388 The University of Chicago Press, Jan., 1950.
- Spiering Menno: **A Cultural History of British Euroscepticism**Palgrave Macmillan UK, 2015.
- Spigelman, Ariel: "The depiction of Polish migrants in the United Kingdom by the British press after Poland's accession to the European Union", *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 33 Issue: 1/2, pp.98-113, 2013.
- Steenbergen,
Marco, Erica
Edwards and
Catherine de Vries: 'Who's Cueing Whom? Mass-Elite Linkages and the Future of European Integration'. **European Union Politics** 8:13–35.2007.
- Stewart, Marianne
C.: 'Economic Voting' Ed, Clarke, **Harold D. Political Choice in Britain**. Oxford University Press. UK, 2004.
- Szczerbiak, A. and
Taggart, P.: (eds) **Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism**. Volume 1: Case Studies and Country Surveys (Oxford: Oxford University Press).2008.
- Thatcher, Margaret: **The Downing Street Years**. Harper Collins. UK, 1993.

- Thomas-Symonds, Nicklaus: **ATTLEE: A Life in Politics.** I.B.TAURIS. London, 2010.
- Tomlinson, Jim: **Democratic Socialism And Economic Policy: The Attlee years, 1945-1951.** Cambridge University Press. UK, 1997.
- Tourangeau, Roger: ‘Conceptions of Attitudes and Opinions’**The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Tournier-Sol, Karine and Chris Gifford: **The UK Challenge to EuropeanizationThe Persistence of British Euroscepticism**Palgrave Macmillan UK 2015.
- Toynbee, Polly and David Walker : **Cameron’s Coup How the Tories Took Britain to the Brink.** Guardian Books, London UK,2015.
- Tönnies, Ferdinand: **Community And Civil Society** Ed.Jose Harris, University Of Oxford, Translated Jose Harris And Margaret Hollis, Cambridge University Press, 2001.
- Tucker, Joshua A: **Transitional winners and losers: Attitudes toward EU membership in post communist countries” American Journal of Political Science.** Vol 46, No 3, 557-571. 2002.
- Visser, Penny S.: ‘Knowledge and Attitudes’**The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. by Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008
- Vliegenthart, Rens, Schuck, Vreese: “News Coverage and Support for European Integration, 1990–2006”, **International Journal of Public Opinion Research**, vol. 20 No. 4, 2008.
- Vossing, Konstantin: ‘Transforming Public Opinion about European Integration: Elite Influence and Its limits’. **European Union Politics**16: 157–75.2015.
- Vollaard, Hans: **European Disintegration A Search for Explanations** Palgrave London, 2018.

- Vollaard, Hans: “Protestantism and Euro-scepticism in the Netherlands” **Perspectives on European Politics and Society**, 7:3, 276-297, 2006.
- Wall, Stephen: **A Stranger in Europe Britain and the EU from Thatcher to Blair**. Oxford University Press. Oxford, 2008.
- White, Roger: **Public Opinion on Economic Globalization Considering Immigration, International Trade, and Foreign Direct Investment**. Palgrave Macmillan, 2017.
- Zaller John R.: The Nature And Origins Of Mass Opinion, Cambridge University Press UK1992.
- Zetterberg, Hans L.: ‘Mass Observation and Modern Public Opinion Research’**The Sage Handbook of Public Opinion Research** Ed. By Wolfgang Donsbach & Michael W. Traugott. Sage Publications. London, 2008.

EKLER

Trend File 1970-2002 Birleştirilmiş Veri Dosyasının Binary Regresyon Sonuçları

Case Processing Summary

Unweighted Cases ^a		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	686	,8
	Missing Cases	88106	99,2
	Total	88792	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		88792	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	228,717	40	,000
	Block	228,717	40	,000
	Model	228,717	40	,000

Model Summary

Step	-2 Loglikelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	655,680 ^a	,284	,391

a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	3,581	8	,893

Classification Table^a

	Observed	Predicted		
		ABuyelikiyimikotu mu		PercentageCorrect
		,00	1,00	
Step 1	ABuyelikiyimikotu ,00	144	93	60,8
	mu 1,00	74	375	83,5
	OverallPercentage			75,7

a. Thecutvalueis ,500

Model 1 Trend File 1970-2002 Birleştirilmiş Veri Dosyasının Binary Lojistik Regresyon Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
AB Bilgi			4,696	4	,320	
Çok (1)	,973	,537	3,280	1	,070	2,647
Oldukça(2)	,783	,537	2,129	1	,144	2,189
Az (3)	,543	,557	,949	1	,330	1,721
Oldukça Az (4)	,348	1,043	,111	1	,739	1,416
Kimlik			81,478	4	,000	
Sadece Britanyalı(1)	1,898	,243	61,172	1	,000	6,670
Britanyalı ve Avrupalı(2)	2,751	,563	23,842	1	,000	15,656
Avrupalı ve Britanyalı (3)	1,481	,414	12,769	1	,000	4,397
(4)Avrupalı	-,511	,702	,530	1	,467	,600
Ekonomi Geçmişi			7,593	5	,180	
Çok iyi (1)	,415	,713	,338	1	,561	1,514
İyi(2)	,325	,732	,197	1	,657	1,384
Aynı(3)	-,163	,739	,048	1	,826	,850
Kötü(4)	-,424	,775	,299	1	,584	,654
Çokkötü(5)	-,191	1,272	,023	1	,881	,826
FinansalGeçmiş			8,577	5	,127	
Çok iyi(1)	-,825	,733	1,265	1	,261	,438
İyi(2)	-1,165	,752	2,403	1	,121	,312
Aynı(3)	-1,244	,758	2,691	1	,101	,288
Kötü(4)	-,636	,825	,596	1	,440	,529
Çokkötü(5)	,280	1,073	,068	1	,794	1,323
Siyasete ilgi			3,311	4	,507	
Çok (1)	-,454	,309	2,166	1	,141	,635
Oldukça(2)	-,524	,349	2,255	1	,133	,592

Az (3)	-,190	,411	,213	1	,644	,827
Hiç yok(4)	,456	1,645	,077	1	,781	1,578
Ulusal Gurur			2,050	5	,842	
Yüksek (1)	,037	,231	,026	1	,873	1,038
Oldukça(2)	-,355	,368	,932	1	,334	,701
Orta (3)	,213	,535	,159	1	,690	1,238
Düşük (4)	-,314	,728	,187	1	,666	,730
Hiç yok(5)	-,577	,879	,431	1	,511	,562
EğitimBitirme yaşı			15,463	10	,116	
14 yaş(1)	-,431	,340	1,604	1	,205	,650
15 yaş (2)	-,610	,353	2,995	1	,084	,543
16 yaş (3)	-,835	,424	3,880	1	,049	,434
17 yaş (4)	-,249	,457	,296	1	,587	,780
18 yaş (5)	,287	,717	,160	1	,689	1,332
19 yaş (6)	20,439	10703,8	,000	1	,998	752863907,8
20 yaş (7)	,131	,522	,063	1	,802	1,140
21 yaş (8)	,366	,576	,404	1	,525	1,442
22 yaş (9)	,013	,629	,000	1	,984	1,013
23+yaş(10)	1,814	1,141	2,528	1	,112	6,134
Cinsiyet	,211	,211	1,002	1	,317	1,235
Yaş	-,026	,007	12,600	1	,000	,974
Meslek	,000	,001	,003	1	,958	1,000
Sabit	1,712	1,042	2,701	1	,100	5,542

1. Adımda modele girilen değişkenler: AB/AT Bilgi, Kimlik, Ekonomi geçmişi, Finansal geçmişi, Siyasete ilgi, Ulusal Gurur, eğitim, cinsiyet, yaş ve meslek.

MODEL 2 EB 90.3 VERİ SETİ EKLER

Case ProcessingSummary

UnweightedCases ^a		N	Percent
SelectedCases	Included	640	63,1
	Analysis		
	MissingCases	375	36,9
Total		1015	100,0
UnselectedCases		0	,0
Total		1015	100,0

a. Ifweight is in effect, seeclassificationtableforthe total number of cases.

OmnibusTests of Model Coefficients

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yaş	-,017	,008	5,178	1	,023	,983
Ülke Ekonomisi beklenti			5,602	3	,133	
Daha İyi	,698	,317	4,853	1	,028	2,009
Daha Kötü	,542	,340	2,537	1	,111	1,720
Aynı	,789	,417	3,586	1	,058	2,202
Kişisel iş beklentisi			4,396	3	,222	
Daha İyi	-,476	,570	,698	1	,404	,621
Daha Kötü	-,701	,350	4,012	1	,045	,496
Aynı	-,802	,436	3,382	1	,066	,449
AB bilgisi =0 doğru	,777	,292	7,071	1	,008	2,176
AB demokrasi tatminsiz	-,733	,111	43,999	1	,000	,480
AB içi göç	-,129	,160	,650	1	,420	,879
AB dışı göç	-,492	,156	9,946	1	,002	,612
Ülkeye bağlılık	,129	,161	,644	1	,422	1,138
Avrupa kıtasına bağlılık	-,861	,127	46,204	1	,000	,423
Sol Sağ	-,068	,067	1,037	1	,309	,934
Cinsiyet 1 erkek	,322	,223	2,091	1	,148	1,380
Eğitim yaşı	,022	,008	7,782	1	,005	1,022
Meslek			,013	2	,993	
Serbest Meslek	,045	,387	,013	1	,908	1,046
Çalışan	,034	,399	,007	1	,932	1,034
Sabit	5,940	,871	46,478	1	,000	379,945

European Social Survey (ESS) 2018 9. Dönem Binary Lojistik Regresyon Sonuçları.

Case Processing Summary

Unweighted Cases ^a			N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis		1429	64,8
	Missing Cases		775	35,2
	Total		2204	100,0
Unselected Cases			0	,0
Total			2204	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	573,143	75	,000
	Block	573,143	75	,000
	Model	573,143	75	,000

Model Summary

Step	-2 Loglikelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	1395,845 ^a	,330	,442

a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.

Hosmer and Lemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	5,040	8	,753

Classification Table^a

	Observed	Predicted		
		entegrasyon		Percentage Correct
		,00	1,00	
Step 1	entegrasyon ,00	450	199	69,3
	1,00	145	635	81,4
	Overall Percentage			75,9

a. The cut value is ,500

European Social Survey (ESS) 2018 9. Dönem Binary Lojistik Regresyon Sonuçları.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Partiler			50,900	15	,000	
Muhafazakar P.(1)	1,048	,166	40,023	1	,000	2,853
İşçi P. (2)	,453	,249	3,315	1	,069	1,573
Liberal Dem. P.(3)	1,148	,385	8,904	1	,003	3,151
İskoç Ulusal P.(4)	,060	1,237	,002	1	,961	1,062
PlaidCymru (5)	-,424	,460	,852	1	,356	,654
Yeşil P. (6)	-,102	,428	,057	1	,812	,903
Diğer P. (7)	,310	,781	,158	1	,691	1,364
GöçünEkonomiyeetkisi			16,172	10	,095	
Kötü (1)	-2,144	,909	5,559	1	,018	,117
(2)	-,075	,627	,014	1	,905	,928
(3)	-,760	,594	1,637	1	,201	,467
(4)	-,544	,578	,887	1	,346	,580
Orta (5)	-,579	,541	1,145	1	,285	,561
(6)	-,851	,562	2,295	1	,130	,427
(7)	-,732	,564	1,683	1	,194	,481
(8)	-,159	,574	,077	1	,781	,853
(9)	-,525	,613	,732	1	,392	,592
İyi (10)	-,231	,652	,125	1	,723	,794
Göçün Kültüre etkisi			16,908	10	,076	
Kötü (1)	,226	,674	,112	1	,737	1,254
(2)	,288	,568	,256	1	,613	1,334
(3)	,285	,547	,273	1	,602	1,330
(4)	,166	,544	,093	1	,760	1,181
Orta (5)	,461	,524	,773	1	,379	1,586
(6)	,869	,544	2,557	1	,110	2,385
(7)	,992	,532	3,476	1	,062	2,697
(8)	1,088	,544	4,002	1	,045	2,969
(9)	,993	,584	2,884	1	,089	2,698
İyi (10)	1,261	,590	4,570	1	,033	3,529
Ülkeekonomisi memnuniyet			8,763	10	,555	
Kötü (1)	,781	,560	1,944	1	,163	2,184

(2)	,304	,463	,432	1	,511	1,356
(3)	,311	,442	,495	1	,482	1,364
(4)	,188	,447	,176	1	,675	1,207
Orta (5)	,520	,441	1,390	1	,238	1,682
(6)	,193	,457	,178	1	,673	1,213
(7)	,340	,469	,525	1	,469	1,405
(8)	-,183	,519	,125	1	,724	,833
(9)	-,298	,790	,142	1	,706	,742
İyi (10)	,908	1,136	,639	1	,424	2,478
Ülkedeki Demokrasi			26,364	10	,003	
Kötü (1)	,617	,525	1,385	1	,239	1,854
(2)	-,067	,429	,024	1	,876	,936
(3)	,107	,396	,073	1	,788	1,113
(4)	,669	,401	2,784	1	,095	1,952
Orta (5)	,908	,382	5,658	1	,017	2,479
(6)	,979	,406	5,824	1	,016	2,662
(7)	,859	,395	4,741	1	,029	2,361
(8)	,979	,406	5,828	1	,016	2,662
(9)	,381	,512	,555	1	,456	1,464
İyi (10)	2,006	,731	7,533	1	,006	7,436
Ülkeye Bağlılık			58,432	10	,000	
Bağlı değil(1)	,145	,854	,029	1	,865	1,156
(2)	-,009	,709	,000	1	,990	,991
(3)	-,183	,653	,078	1	,780	,833
(4)	,089	,670	,018	1	,895	1,093
Orta (5)	,064	,603	,011	1	,916	1,066
(6)	-,297	,618	,231	1	,631	,743
(7)	-,680	,591	1,327	1	,249	,506
(8)	-1,148	,585	3,858	1	,050	,317
(9)	-1,452	,601	5,837	1	,016	,234
Çok bağlı (10)	-1,583	,589	7,213	1	,007	,205
Avrupa'ya Bağlılık			136,659	10	,000	
Bağlı değil(1)	,335	,440	,579	1	,447	1,398
(2)	1,060	,345	9,423	1	,002	2,887
(3)	,664	,336	3,893	1	,049	1,942

(4)	1,213	,332	13,343	1	,000	3,363
Orta (5)	2,185	,313	48,685	1	,000	8,888
(6)	2,153	,328	43,078	1	,000	8,609
(7)	2,248	,321	49,025	1	,000	9,470
(8)	2,728	,352	59,910	1	,000	15,302
(9)	3,194	,516	38,332	1	,000	24,382
Çok Bağlı(10)	3,871	,660	34,444	1	,000	47,989
Sabit	-2,201	,713	9,528	1	,002	,111

BSA 2017 VERİ SETİ EKLERİ

Case Processing Summary

Unweighted Cases ^a		N	Percent
Selected Cases	Included in Analysis	653	16,4
	Missing Cases	3335	83,6
	Total	3988	100,0
Unselected Cases		0	,0
Total		3988	100,0

a. If weight is in effect, see classification table for the total number of cases.

Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	284,739	36	,000
	Block	284,739	36	,000
	Model	284,739	36	,000

Nagelkerke R = 0,472

Model Summary

Step	-2 Loglikelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	617,126 ^a	,353	,472

a. Estimation terminated at iteration number 20 because maximum iterations has been reached. Final solution cannot be found.

HosmerandLemeshow Test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	6,673	8	,572

ClassificationTable^a

	Observed	Predicted		
		referandumayrılkal		PercentageC orrect
		,00	1,00	
Step 1	referandumayrılkal ,00	294	56	84,0
	al 1,00	95	208	68,6
	OverallPercentage			76,9

a. Thecutvalueis ,500

Model 4 BSA2017 Veri Seti Binary Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Gazete			53,665	12	,000	
Express(1)	,794	,476	2,787	1	,095	2,212
Mail(2)	,817	,540	2,288	1	,130	2,264
Mirror(3)	,718	,693	1,073	1	,300	2,049
Daily Star(4)	-,025	,527	,002	1	,962	,975
Sun(5)	1,069	,560	3,640	1	,056	2,911
Daily Record(6)	1,421	1,042	1,860	1	,173	4,140
Daily Telegraph(7)	3,223	,701	21,108	1	,000	25,101
Financial Times(8)	2,090	,640	10,671	1	,001	8,086
TheGuardian(9)	2,217	,591	14,058	1	,000	9,183
Independent(10)	1,831	,550	11,076	1	,001	6,239
Times(11)	1,639	1,018	2,593	1	,107	5,148
Morning Star(12)	1,462	1,522	,922	1	,337	4,313
			27,142	9	,001	
Parti						
Muhafazakar Parti(1)	1,017	,258	15,545	1	,000	2,764
İşçi Partisi(2)	1,960	,521	14,139	1	,000	7,099
Liberal Demokrat Parti(3)	20,757	40192,970	,000	1	1,000	1033871660,386
İskoç Ulusal Partisi (4)	1,071	,859	1,557	1	,212	2,919
PlaidCymru(5)	-	10539,406	,000	1	,998	,000
	20,222					
Yeşil Parti(6)	,633	1,624	,152	1	,697	1,882
UKIP(7)	-,034	,472	,005	1	,942	,966
Britanya Ulusal Partisi(8)	21,964	20722,866	,000	1	,999	3458772606,892
Sendikalar&Sosyalist P(9)	,238	,663	,129	1	,720	1,269
			13,510	7	,061	
Kimlik						
Sadece İngiliz (1)	,334	,381	,768	1	,381	1,397
Daha çok İngiliz(2)	,438	,307	2,035	1	,154	1,549
İngiliz ve Britanyalı eşit (3)	,566	,411	1,896	1	,169	1,760
Daha çok Britanyalı(4)	,642	,386	2,766	1	,096	1,900
Sadece Britanyalı (5)	1,575	,491	10,280	1	,001	4,830
Diğer(6)	2,460	1,201	4,195	1	,041	11,704
Hiç biri (7)	-1,502	41551,822	,000	1	1,000	,223
Meslek	-,138	,059	5,476	1	,019	,871
En yüksek Eğitim			4,885	7	,674	

Lisans(1)	-,243	,360	,454	1	,500	,784
Yüksek Okul(2)	-,164	,357	,210	1	,647	,849
A Seviyesi (3)	-,700	,342	4,199	1	,040	,497
O Seviyesi (4)	-,465	,459	1,026	1	,311	,628
CSE(5)	-,498	,744	,448	1	,503	,607
Yurt Dışı(6)	-,451	,348	1,678	1	,195	,637
Reddetti (7)	-					
	19,737	40192,970	,000	1	1,000	,000
Sabit	-1,431	,591	5,852	1	,016	,239

Model 5 EVS 2017 Binary Lojistik Regresyon Sonuçları

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Politikaya ilgi	-,121	,076	2,568	1	,109	,886
Otoriteye saygı	,094	,079	1,411	1	,235	1,099
Kıtaya Yakınlık Hissi	-1,072	,097	122,625	1	,000	,342
Britanyalı olmakla gurur Duymak	,275	,091	9,077	1	,003	1,317
Göçün kalkınmaya etkisi	,379	,078	23,379	1	,000	1,460
Cinsiyet	-,073	,139	,276	1	,599	,929
Yaş	-,026	,004	37,754	1	,000	,974
Meslek			13,556	8	,094	
Büyük şirket üst yönetici(1)	-,072	,192	,141	1	,707	,930
Orta yönetici, profesyonel(2)	-,304	,272	1,253	1	,263	,738
Aracı meslekler(3)	-,213	,295	,520	1	,471	,808
Küçük işletmeler(4)	-1,408	1,149	1,502	1	,220	,245
Serbest meslek(5)	-,551	,268	4,231	1	,040	,576
Altsüpervizör&teknisyen(6)	-,172	,231	,556	1	,456	,842
Alt satış üyesi(7)	-1,275	,430	8,812	1	,003	,279
Alt işçi(8)	-,130	,270	,232	1	,630	,878
Eğitimi bırakma yaşı	,012	,013	,975	1	,323	1,013
Sabit	1,761	,691	6,496	1	,011	5,817

ÖZ GEÇMİŞ

Mücahit ASLAN

Doğum yeri ve Yılı: Aksaray – 1984

İletişim: aslanikibin@gmail.com

Eğitim Bilgileri:

2006	İstanbul Üniversitesi HAYEF İngilizce Öğretmenliği	– Lisans
2008	Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları	– Master
2020	İstanbul Üniversitesi Avrupa Birliği Anabilim Dalı	–Doktora

İş Tecrübesi:

2018- Halen	: Doğu Üniversitesi
2016-2018	: Avenue International College İstanbul
2008-2015	: Arel Üniversitesi

Diller:

İngilizce	: İleri düzeyde
Arapça	: Okuma düzeyinde
Fransızca	: Başlangıç düzeyinde

Hobiler:

Resim yapmak, yüzmek.